

ODSEVANJA

Koroška,
poletje -
jesen
1998

31
32

revija za leposlovje in kulturo

ODZELUHTU

800 SIT

33

Milan Unkovič, Kralj prerokov, 1995, jedkanica, akvatinta

Milan Unkovič, *Kralj prerokov*, 1995, jedkanica, akvatinta

ODSEVANJA - revija za leposlovje in kulturo

Izdajatelj: Literarni klub Slovenj Gradec in Zveza kulturnih društev, telefon: (0602) 42 660.

Izdajateljski svet: Helena Drev, Helena Horvat, Jernej Kožar, Liza Krpač, Franček Lasbaher, Sonja Lavrinšek-Pepelnak, Marjan Linasi, Jože Potočnik, Brigita Rapuc, Draga Ropič, Marjana Štalekar, Tone Turičnik, Alenka Valt in Milena Zlatar

Uredniški odbor: Silvija Borovnik (esejistika), Sonja Lavrinšek-Pepelnak (glasba), Miran Kodrin (poezija), Andrej Makuc (dramatika), Blaž Prapótnik (gl. in grafični urednik), Tone Turičnik (proza) in Milena Zlatar (likovna umetnost).

Naslov uredništva: CERDONIS, d.o.o., Stari trg 208, 2380 Slovenj Gradec, telefon: (0602) 43 143, 501 841, fax: 43 100.

Založila: Založba CERDONIS, d.o.o., telefon: (0602) 43 143, 501 841

E-mail: cerdonis@km-z.si, <http://www.studio-s.si/odsevanja/>

Prelom in grafična priprava: CERDONIS, d.o.o., Slovenj Gradec. **Oblikovanje:** Blaž Prapótnik

Tisk in vezava: Tiskarna Grešovnik, november 1998. **Naklada:** 600 izvodov. **Cena:** 800 SIT (dvojna številka).

Po mnenju Ministrstva za kulturo Republike Slovenije sodijo ODSEVANJA med proizvode, za katere se plačuje prometni davek po stopnji 5%.

Kazalo

Blaž Prapótnik:	OD BESED K ČRKAM	4
Irma Plajnšek:	CIKLUS	6
Saša Fužir:	DVOKRILKA	7
Peter Petrovič:	NA PSU	8
Marijan Mauko:	NETEK	10
Andrej Makuc:	BITI PESNIK, PISATELJ, DRAMATIK... (26. območnega srečanja)	11
Andrej Kokot:	PASTIR	18
Stanko Wakounig:	DOMA SEM DOMA	19
Janko Messner:	MOJ ATEJ	19
Jani Rifel:	BOŽIČNI VEČER	20
Vinko Ošlak:	KAKO DOSEČI MIR?	22
Helena Merkač:	MODRI E MATJAŽA PIKALO	28
Blaž Prapótnik:	TANTADRUJ BI RAD BIL SREČEN	31
Helena Merkač:	ZBORNICI SO VREDNI STROKOVNEGA TRUDA	32
Franček Lasbaher:	KOROŠKI ZBORNIK 2	35
Miran Kodrin:	MATJAŽ PIKALO	38
Milena Zlatar:	MILAN UNKOVIČ	42
Jernej Kožar:	PETER MURKO	44
Tone Turičnik:	ZA TISNIKARJEV JUBILEJ VELIKA RETROSPEKTIVA	46
Drago Plešivčnik:	KULTURA, UMETNOST - ZDRAVJE	48
Tone Turičnik:	MED POKLICEM IN UMETNOSTJO	52
Tone Turičnik:	TRIPČE DE UTOLČE	55
Sonja Lavrinšek-Pepelnak:	MEDNARODNA ŠOLA SOLO PETJA	56
Jože Potočnik:	PROFESOR DOKTOR IVAN GAMS 75-LETNIK	58
Andrej Makuc:	TONE TURIČNIK, PROF., JE BIL NA NAŠEM KONCU V MARSICEM PRVI	60
Zorko Simčič:	RASTI. RASTI. IN NE NEHATI RASTI.	64
Brigita Rapuc:	V SPOMIN MAKSU KUNCU	68
Tone Sušnik:	ANDREJ EINSPIELER	70
Tone Sušnik:	MATIJA MAJAR ZILJSKI	71
Srečko Štrajnbaher:	MLADINSKI RAZISKOVALNI TABOR MISLINJA 98	72
Peter Petrovič:	"SEJMARJENJE" - IZZIV SLIKARJEM	74
Andreja Gologranc-Fišer:	KRONIKA KULTURNIH DOGODKOV	75
Jože Potočnik:	SGP KOGRAD, IGEN DRAVOGRAD, d.d.	78

UVODNIK

POEZIJA

PROZA

ESEJISTIKA
RECENZIJE

PESNIK

LIKOVNI PORTRET

IN MEMORIAM
KULTURA

SPONZOR

OD BESED K ČRKAM

Littera scripta manet - napisana črka ostane

UVODNIK

Kultura pisnega sporočanja je intelektualni, tehnični in estetski izziv, ki spremlja človeka ustvarjalnega duha od najstarejših civilizacij do danes.

Črka je tako samoumevno znamenje, da je pri branju niti ne opazimo več. Verzalke, velike tiskane črke, imenovane tudi kapitalke, sicer še beremo kot posamezne znake, vendar vajen bralec prepozna besede, natisnjene z malimi tiskanimi črkami kot celoto in pri tem z lahkoto razpozna pojme in pomene. Dobra tipografija mu je pri tem v pomoč, tako da na papirju odtisnjene črke in besede neovirano prenašajo informacije. Čeprav so družine črk (fonti) mnogokrat osupljivo lepo oblikovane in skladne, povprečen bralec ni pozoren niti na posamezne črke, kaj šele na detajle oblik, serifov, ligatur...

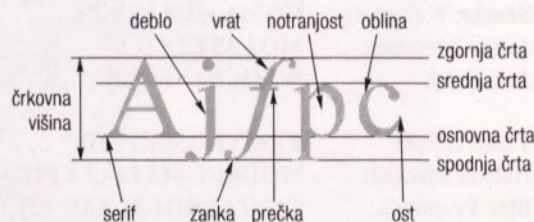
Kultura pisnega sporočanja je intelektualni, tehnični in estetski izziv, ki spremlja človeka ustvarjalnega duha od najstarejših civilizacij do danes. Dobra tri tisočletja so minila, odkar so Feničani prvi zapisali posamezen glas kot črko in lahko govorimo o pojavu abecede v današnjem pomenu besede. Papir so izdelali na Kitajskem sto let pred našim štetjem. Dve tisočletji je preteklo od prvih odtisov lesorezov na Daljnem vzhodu okoli leta 0 in čez slabega pol tisočletja so Kitajci s to tehniko že množično razmnoževali časopise in tiskali na blago. V Evropi so že stari Latinci ugotovili: *Littera scripta manet* - napisana črka ostane. Vendar naj bi prva knjiga nastala okrog leta 760 na območju Severne Koreje. 500 let je preteklo od revolucionarne tehnološke iznajdbe Johannesena Gutenberga - tiska s premičnimi izmenljivimi črkami, in le nekaj desetletij manj, odkar se je Mathaeus Cerdonis iz Slovenj Gradca začel v Padovi ukvarjati s tiskarstvom in velja za prvega tiskarja iz slovenskih krajev. Stoletje kasneje (1575), ko Slovenci že imamo Trubarjevo knjigo, ustanovi Janez Mandelc v Ljubljani prvo tiskarno na slovenskih tleh.

Ročnemu delu je sledilo obdobje mehanizacije, v prvi polovici 20. stoletja govorimo o avtomatizaciji v grafični industriji, sledita pa obdobje elektronike in računalništva.

Spomnim se skepse starih tiskarskih mačkov, ki so nejeverno ocenjevali prve laserske izpise z ločljivostjo tristo točk na inčo, jih primerjali s fotostavkom in jim odrekli prihodnost, čeprav je bil v tem obdobju krtačni odtis s tiskarskim škratom in Didotovim merskim sistemom vred že skorajda del sicer zanimive in vendar pretekle zgodovine črne umetnosti.

Takrat se je nova grafična tehnika DTP - Desk top publishing: stavljenje, oblikovanje in priprava za tisk s pomočjo osebnega računalnika, imenovana tudi namizno založništvo, pri nas začela šele

prav uveljavljati. Dopoldan sem delal v tiskarni na tiskarskem stroju Heidelberg s tehnologijo visokega tiska, ki ga je takrat že popolnoma izpodrinil ofsetni tisk (pojavljati pa so se že začeli prvi resni poskusi z digitalnim tiskom), popoldan pa sem na prijateljevem PC-ju snoval novo naslovnico *Odsevanj*.

Črka ima svoj karakter, ki ga oblikujejo detajli, kot so prikazani na sliki. Mnoge črkovne značilnosti tipografiji imenujejo kar opisno.

Razvoj pa je švignil dalje in marsikje danes sploh več ne izpisujejo - ampak le še *plotajo* in *printajo*... Dostopnost, enostavno rokovanje in fantastične zmogljivosti sodobnih grafičnih programov postajajo prava past, razvejan labirint možnosti in poti, ki marsikoga pogoltne. Med grafičnimi entuziasti pogosto najdemo falirane študente, psihologe, računalnikarje in druge, ki jih je mik grafičnega ustvarjanja zvalil v svoje vijuge, da zdaj blodijo in tavajo po področjih, ki so jim delna ali popolna neznanca: estetika, tipografija, grafične zakonitosti, tehnologija...

Najdejo se celo oblikovalci, ki ne ločijo urejevalnika besedil (kakršen je npr. Word) od namiznozaložniškega računalniškega programa, ki je namenjen grafični pripravi in izdelavi barvnih izvlečkov (v CMYK modelu), kar pogosto privede do grotesknh situacij - kako spraviti prekrasno sliko z ekrana (po možnosti v barvnem modelu RGB in s praviloma premajhno resolucijo) preko osvetljevalke na grafični film. In rešitev postane mnogokrat sizifovsko nemogoča, ne glede na ogromne količine vložene časa in truda.

Minotaurus ne preži le v površnem poznavanju tehnike, temveč tudi v obliki pošastnih grafičnih zmazkov. Ariadnina nit, ki lahko reši dilemantskega oblikovalskega Tezeja (in njegov izdelek) iz blodnjaka, je le celovito računalniško, tipografsko in grafično znanje. Slednji področji sta mnogo starejši in imata svoje veljavne zakoni-

tosti, zato je nujno upoštevati stara uveljavljena načela in, včasih manj, še raje pa bolj zadržano, uporabljati vse mogoče efekte, ki jih ponujajo, če ne že kar vsiljujejo sodobni grafični programi. Ugotovitev, da je izdelek oblikovan konservativno, je v tem primeru prej pohvala kot graja. Poleg vsega pa je potrebno imeti občutek za skladno in smisel za likovno govorico. Vzporedno s tehniko se spreminja tudi grafično komuniciranje in kršitve nekaterih pravil postajajo nova estetska in izrazna sredstva. A tudi pri tem velja, da lahko le poznavalec dobro analizira in spreminja stare ter smiselno, konstruktivno postavlja nove zakoničnosti.

Potrebno je pogosto obnavljati računalniško znanje, iz leta v leto, iz programske verzije v verzijo in zmetati ogromno denarja za posodabljanje programske ter strojne opreme. Vendar je to že nek drug labirint in se vanj tokrat ne bi podajali; ostanimo pri grafiki, tisku in naši publikaciji.

Sprva so bila Odsevanja ambiciozen časopis velikega formata, ki je v takšni obliki izhajal nekaj let. Nato so format prepolovili, ambicije pa so ostale. Zadnjih deset števil ima časopis novo, sodobnejšo oblikovano glavo, od številke do številke pa so se menjali tudi grafični elementi znotraj publikacije. Časopis je doživel spremembe in razvoj v grafični industriji ter prehod z visokega tiska preko fotostavka do elektronskega prelamljanja strani. Od jubilejne številke ob 20. obletnici Literarnega kluba pa se Odsevanja ponašajo z barvnimi platnicami, kar bogati publikacijo in daje grafični opremi, predvsem pa reprodukcijam likovnih del, polno veljavo.

Na naslovnici je v podtonu natisnjen tekst iz delavnice Matevža Cerdonisa (15. stoletje), ki je uporabljal le eno pisavo, malo gotico.

Tokrat smo Odsevanja preoblikovali temeljito in sistematično, upoštevali pa smo tudi kritične pripombe bralcev in sodelavcev. Pri celovitem snovanju nove podobe smo v uredništvu skušali sorazmerno upoštevati vsebinske, tehnične in estetske vidike ter standarde, tako da bi grafična zasnova novih Odsevanj obveljala kot prepoznavna in stalna oblika za nadaljnjih, hm, dvajset let. Spremembe so tako vsebinske, pravzaprav uredniške, kot grafične, vse pa skušajo v povezani celoti izboljšati notranjo ureditev, preglednost in mikavnost revije. Začeli smo pri funkcionalni praznini, likovnem ozadju, ki ga omejuje list papirja. Za določanje formata smo izbrali razmerje Modulor, ki ga je s kvadratom in njegovo diagonalno utemeljil sloviti arhitekt Le Corbusier. Modulor je sicer podoben, v likovni umetnosti nekdanje zelo popularnemu razmerju zlatega reza (sectio aurea), ki ga srečamo tudi v naravi, vendar je geometrijsko enostavnejši in je danes osnova standardnih formatov papirja.

Za enobarvni vložek smo izbrali papir brez premaza, kar izboljša branje, saj se svetloba na tem materialu manj odbija kakor na sijajnem umetniškem papirju. Ta izbira je obenem tudi ekološko sprejemljivejša, ker so premazni papirji zaradi svoje površine še vedno okolju manj prijazni, čeprav na oko lepši.

Za ovitek je primernejši oslojen papir, material na katerem je barvni tisk neprimerne kvalitete, ker omogoča finejši raster oz. manjši prirast rastrovne pike. Grafična oprema platnic bo ostala barvna, saj je le na ta način mogoče dovolj verodostojno reproducirati dela avtorjev, likovnih umetnikov, ki jih predstavljamo v Odsevanjih.

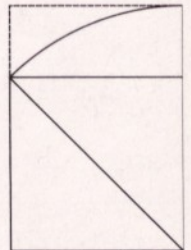
Nekaj reprodukcij - likovna oprema literarne revije - bo kot doslej natisnjenih enobarvno, v časopisnem delu pa je kot prevladujoči likovni element predvidena črno-bela fotografija. Odsevanja so odslej namreč revija, ki jo sestavljata dve vsebinsko zaokroženi celoti. Prva je literarna revija, drugi tematski sklop pa je časopisni del ali kulturna kronika. S primerno grafično podobo to razdelitev nakaže tudi pasica, ki vizualno zaznamuje in loči obe vsebinski enoti.

Marginalije so vsebinski in hkrati grafični element, ki omogočajo poudarke in izpostavljanje zanimivejših delov besedila, citatov... uporabili smo jih, da razgibamo stran. Font za marginalije in naslove je isti: poudarjeni Nimbus brez serifov. Tekst velikosti 10 pik pa je stavljen s serifno pisavo iz iste črkovne družine, saj serifi zaradi optičnega povezovanja črk lajšajo branje.

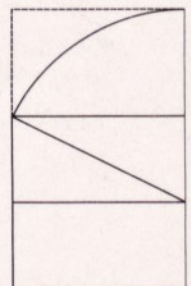
Vrnili smo se: od črk in simbolov nazaj k besedam, s skrbjo za materni jezik od misli in pojmov k pisnim sporočilom ter od ideje k umetniški besedi, literaturi, poeziji... in k Odsevanjem.

Blaž Prapotnik

UVODNIK

Modulor

zlati rez

Irma Plajněsek

CIKLUS

LEPOSLOVJE

CIKLUS

*Izpita zver lepote pred baklo
odstavljanja zaklenjena
Ni sporočila
na pečljih luči izven
geometrije dneva
Ni dobro prisluškovati pozabi
košute grizejo njen led
Grizljajo
medtem pa ji pripoveduje
o vrtovih zvezd, ki rastejo z neba
proti zemlji in se razcvitajo
v sončne pege na rosnih tleh*

*V zamrznjenih korakih
in med prazničnim vetrom
modrina volkov grize košute
V nje čeljustih škriplje sporočilo*

IZHAJAVA IZ

*Srečevali so Venero
neznansko mnogo se dogaja v tvojem
glasu - prelamljaš kip svobode lastnih ur
Izhajava iz amuletov
izmišljenih v najnovejših sodbah.*

*o resnici
o izvoru streh
simbolih tvoje zavesti.*

*Prikupno, kreativno,
malo drugače v rokah
starega raznašalca stihov*

ORKESTER

*Čas je, da spregovorim:
violinist je zapustil svoje mesto
in se odpravil k bobnom.
Z violinskim lokom udarja po njih.
Škripanje membran,
živahna, površna, odbijajoča se
komunikacija - lahko me preslepiš
z daljavo dneva
lahko me skuhaš v ajdi belih rož
šepetaš o Ahilu, ne da bi vedel za snov*

*postajaš prah, zato se hranim
s sponami preseганj.*

Saša Fužir

DVOKRILKA

TVOJA

*Ne išči, beri
iz razsvetljave noči,
ki jo s hribov
z nevidno mrežo
rišejo svetleči črvi.*

*Beri z nosom
risbo pastirja,
kot zvezde rišejo mesto,
kot svetilke rišejo drevo.*

*Karkoli si,
petelin ali lev,
jaz sem tvoja ženska.*

DVOKRILKA

*V vsako smer,
s koraki podkovanimi
z ustavi me ne,
z imeni tujcev ožuljena,
nestalna.*

*Kadar se srečava midva,
ki nisva nikjer doma,
rečeš edinstvena.
Primeva noč
za njen rep in
greva plesat
pod palme,
gospod in gospa.*

LEPOSLOVJE

PROŠNJA

*Ne. Sveta Marija,
ne hodi tukaj
z ogorki zla v očeh
ves modro-siv,
ker vidim skozi tebe.
Ne umem ravnati
z orožjem praznih noči.
Ne zmorem nevidnosti.
Tuja vrsta postajam.
Z neizmerljivo bolečino
se spreminjam v zver.*

NASVIDENJE

*Skrajnosti se poslavljajo
s črepinjami,
razsutim bleščanjem.
Spim sebe,
struno napetosti.
Ko globine sledi
sledijo svojim stopinjam,
grem za nemirom
crknjenih galebov v morju,
natlačenih golobov v smeteh,
crknjenih podgan v dreku.
Ne v sredo.
Ne v torek.*

Peter Petrovič

NA PSU

LEPOSLOVJE

NA PSU

*Kako bi lahko se smejal,
kako bi lahko vince pil,*

*kako iz sebe,
kako iz drugih norce bril?*

*Čemu bi le garal,
čemu bi k delu druge gnal,
čemu se vsemu ne bi kar smejal?*

Kako...

Čemu...

Na psu.

ZAPIT

*Na cenenem prtu s tresočo roko
kozarec lovim,
vse packe z njegovo senco pokriti želim.*

*Na tilniku se lovijo žarki utripajoče luči,
pri šanku nekdo z natakario govori.*

*Sence in misli skož špricer gredo,
počasi mi mahajo v slovo.*

Od daleč bi želel biti človek spet.

Le kdaj sem izgubil vsako sled?

*Med svinjarijo se tudi beli,
v glavi vročica in stara sla puhti.*

V mlačni pijači mrtva mušica lebdi.

*Kakor od daleč se votel glas sliši:
"Hej, nov špricer mi prinesi."*

*Skozi svežo tekočino še več pack se vidi,
bolj jasni so njihovi obrisi.*

*Počasi zlivam vase vse do dna.
Potem gostilna za menoj ostaja.*

Sam v noč grem.

MODROOKA

*Samo en pogled,
pogled v tvoje modre oči
je bil dovolj, da me je prevzel.*

*Nisem še videl take modrine,
morja globine,
neba vedrine.*

*Noro sem plaval v tem čudu,
iskal sem poti,
trdne opore,
nečesa,
da bi se rešil.*

*Dolgo še nosim spomine,
še čutim tvoje obline,
nad vse pa so oči modrine.*

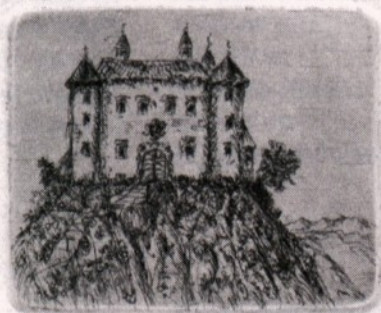
DOLGA SENCA

*V dolgih nočeh sanjam
o svežih jutrih,
v kristalih rose iščem tvoj obraz.*

*Svoje nore misli utapljam,
utapljam v prah,
kjer ponižno lebdim jaz.*

*Iz nič si vstala,
dvignila si se nad oblak
in dolga senca si,
ki jo sledim.*

*Milan Unkovič, Dva lastnika,
1995, jedkanica, akvatinta*

Marijan Mauko

NETEK

LEPOSLOVJE

DATUM

*Kaj je danes za en dan?
Danes je
Prvi dan
Malega travna
On leži
In se ne razume
Na ničesar več
In nihče ga
Ne bo potegnil za nos
Le kaj mu bo sedaj
Srebrni križ
Južnica se je spihala
V oblačno nebo
Da bo lahko spustil
Svojo dušo
Gor v nebo
Ko bo že vedel
Da bo umrl se je bal
Da umre na oblačen dan
Da se mu duša zgubi
v temnih oblakih
In pade na tla
In požene
Deblo visoko
V viharo noč
Da trešči strela vanj
In ga razkoplje in užge
Da zgori v dim
In ga veter razpiha
Vse tja do cirostratosov
Zato naj duša
Kar v pekel gre
Saj je kar dobro
Če te nekaj žge
1. aprila
Jasnica se zapira
P o h i t i .*

NETEK

*Mravljinci letajo
Mravljinke letajo
Netek me je napadel
Kausnil je po meni
Da so ščebetali vrabci
In opetnajstili
Luno in sonce
Da mršči iz megle
Po sprani svili
Škrta lesni črv
In vleče vrv
Psihopataloški
Teror
In cene bodo dobile doping
In skočile do neba
Kakšni fantastični rekordi
Mravljinci letajo
Mravljinke letajo
V mehkobo
Ki čista traja med nama
Uduši v zraku svojo sled
Trepeta v senci
Razsuto proti luči
Z vseh tesno blešči se molk.*

Biti pesnik, pisatelj, dramatik...

(26. območnega srečanja)

Na razpis za 26. srečanje mladih pesnikov in pisateljev Slovenije, natančneje - za območje Celjske regije in Koroške, se je prijavilo 29 ustvarjalcev. Osrednja prireditelj in razglasitelj izbranih avtorjev za republiško srečanje je bila 8. maja 1998 v Mestni knjižnici Ksaverja Meška v Slovenj Gradcu.

Po načelu razvrščanja književnih besedil v literarne vrste je bila disperzija na razpis prispelih besedil naslednja: 17 pesnikov, 10 oz. 12 prozajstov (dva verzifikatorja sta priložila tudi pripovedna besedila), dramatik in esejist.

Žiranta oz. ocenjevalca (ga. Helena Horvat in podpisani) sva v skladu s razpisnimi pogoji pretehtala 339 pesmi, 42 proznih besedil, en dramski poskus in esej. Ob splošnih ugotovitvah (razplas-

tenosti tem in motivov, jezikovnem oblikovanju, sporočilni vrednosti...) sva na osnovi svojega strokovnega vedenja za osrednje republiško srečanje predlagala šest avtorjev.

Z nekaj besedili jih ponujamo v literarno soočenje tudi bralcem Odsevanj. Izbrani ustvarjalci so bili: Vlasta Žvikart, prozajstka iz Šentjanža pri Dravogradu, ter pesnice Simona Vidmar iz Velenja, Vesna Roger iz Dravograda, Urška Sterle iz Celja, Martina Zajelšnik iz Celja in Mihaela Potočnik iz Slovenskih Konjic.

Večer je z recitacijami nekaterih besedil izbranih avtorjev zaokrožila ga. Helena Horvat, vokalno-instrumentalno pa ga je popestril duo Valentina in Blaž Prapótnik.

Andrej Makuc

SREČANJE

Na razpis za 26. srečanje mladih pesnikov in pisateljev Slovenije, natančneje - za območje Celjske regije in Koroške, se je prijavilo 29 ustvarjalcev.

Simona Vidmar

EN BELI CVET

*Trepetal je,
v popek še odet,
en droben beli cvet.*

*Niso videli,
kako so se drobne ročice sklenile,
niso slišali,
ko je nemi krik nebo rotil.*

*Kar prišli so,
možje v belem
- kot je bel on sam -
in jo postrgali
- kepo krvi.*

In nihče nikoli ni izvedel.

*Trepetal je,
v popek še odet,
en droben beli cvet.*

NOVO UPANJE

*Vse si vzela,
kar tako - brez zveze.
Zastonj.
In raztrgal človeka,*

*ki ga ljubim
- to si ti.
Mačji kašelj,
zate.
Jaz pa
s suhimi usti,
ugasnjena
še vedno iščem.
Ne reci nič,
še jok se mi v obraz reži.*

USODNA RJAVA

*Kakor star črnobel TV
se prepletajo niti
njegovega življenja,
odkar ga je prfoksa
ozmerjala z neotesancem.
Travi je pač moral
vdahnuti rjavo
in ne zelene,
kot jo je videla ona.*

*Tako si je še ena
čopič - kariera
odžagala vejo,
na kateri je sedela
in šla rakom žvižgat.
Razen plenice,
ki so ostale.*

Urška Sterle

MOLK

kup neizdelanih karakterjev
 v tretjerazrednih akcijskih filmih
 narisane miši
 s sploščenimi glavami
 in obrite mačke
 v očeh triletnikov
 najstniki z belimi očmi
 v mraku hrupnega brloga
 in luže piva
 ki razbijajo monotomijo
 umazanih betonskih tal
 avtomobilske razbitine
 raztreseni udi
 in injekcijske igle
 na otroškem igrišču
 tri tisočinke trajajoče migetanje
 barvnih podob
 s čipi preprejena okna v svet
 hladen dotik plastike
 informacije bruhajoče drobovje
 brezosebne tovariša
 majoneza in ketchup
 in zmleta crkovina
 strup v pločevinkah
 grozljivo zatišje
 umetnega doma
 kristalne vaze
 s plastičnim cvetjem
 poslednje hropenje
 glasbenega idola
 z mastnimi lasmi
 in v umazani srajci
 cefranje ušes
 z nožem po kitararskih strunah
 raznobarvni kosi papirja
 ki uravnavaajo hitrost rotacije
 sovraštvo vpijajoče glave
 črepinje znanja
 vsakdanje besede
 ki se lepijo na bistvo
 kot krvavo blato
 na vojaške škornje
 pridih mrliškosti
 umazanih laži
 in bolnih misli
 na tisoče zlobnih jezikov
 pljunki v oči
 in noži v hrbtih
 gnijoča trupla v jarkih
 poslednja leta zadnjega tisočletja

in ti se sprašuješ zakaj molčim

MEDITACIJE

utrujenost mladosti
 sedemšestnajstinski ritem življenja
 pomembne besede otrok revolucije
 generacija lost je brez struge
 prelivajoči se obrazi
 vseeno mi je kdo leže poleg mene
 na koncu koncev nihče nikogar ne pozna
 svet rotira v norem tempu
 blišč in beda majhnih
 pijana množica teles
 srca se grejejo ob radiatorjih
 trava in pivo
 čakam na zvezo
 in na to da končno odrastem
 živalim ostaja čutnost
 nam pa virtualna ljubezen

Mihaela Potočnik

DIPLOMIRAN KRIMINALEC

Pijane ribe se več ne pritožujejo,
 paglavci so le še žabe -
 pH vode se dviguje.
 Koga kličejo mestne luči,
 ko lajajo in kalijo mir?
 Zakaj vsako noč ptič pozoba zvezde,
 ko sonce jutru zarjo vname?
 V ritmu tujih kitar,
 ko igra mojo melodijo,
 plešejo puške in pesti
 in pištrole pljuvajo metke.

RDEČE OMADEŽEVANA PRETEKLOST

Rdeča dežela komunizma.
 Rdečilo za ustnice.
 Moda v rdečem.
 Rdeče pisalo.
 Krvava bolečina.

Martina Zajelšnik

ZLATA SREDINA

Mladost
je vrlina neodločnih.
Ko si mlad,
želiš biti starejši.
Ko si star,
želiš biti mlajši.
K vragu,
saj nič ne razumem.
Spila bom vodo
modrih možganov,
pa bom večno
nekje na sredini.

AVTOBIOGRAFIJA

Otroštvo se je spotaknilo
na zrnu ledu.
Še dandanes imam modrice
od tistih ohlapnih rok,
ki so me potiskale
pod ledene strani realnosti.
Mladost se je zamašila
skupaj z drobovjem razžrte srnjadi
v vodi balkanske kanalizacije.
Spomnim se,
kako si me hotel ubiti
Ti, povodni mož.
Ostal mi je le tvoj sin-
pa kaj bi z njim.
Naj ga nahranim
in dam v varstvo Lepi Vidi,
naj ga zbudim in predstavim očetu,
naj ga okopam v tvojih smrdečih globinah.
Puberteta je odšla v veliko mesto.
Grizem ostanke kruha
in pijem iz čaše grenke solze,
ki bodo večno ostale
neizpite.

Vesna Roger

živiva v iluziji
dokler beseda besedo
ne potegne v tišino
razlil bi se od bolečine
ko izraz je napačen
kretnja površna
in trenutek je končan
kot mine dan

*

temno-modra školjka
kot temna strast
temno-modra pomešana z rdečo
in črna
je zategnjena za vrat

*

v zeleno se preлива
senca
samotnega telesa

ta barvna strast
naj zvabi te k meni
rdeče kliče
žarke rumenega sonca
na pomoč

v beli skriva se
val pogledov

MOJI TRIJE OBRAZI

SREČANJE

Takšna je moja zgodba.

Zgodbica majhna.

Sem jo malo prirejela, da bi bila lepša. Toda navsezadnje je vendar najlepša takšna, kot se je v resnici dogodila.

Pade zastor. Ljudje bučno zaploskajo. Epilog: "In beseda je meso postala." Potem si ga pač vsak razlaga po svoje.

A je tudi bistvo, ki izstopa. Da. S petnajstimi leti me je dal oče k nunam. Morda tudi zato, da se ne bi preveč spozabil. Saj - ljudje se neprenehoma spozabljamo. Hote ali nehote. Pač zmeraj se najde kak spodrseljaj, ki potem opravičuje dejanja.

Napake in celo... krutosti.

Tako je moja zgodba zgodba spodrseljajev, napak in krutih koščkov spozabljanja. Prav zato je po svoje tudi lepa.

Zgodba mojega življenja.

*

Prišla je v črevesno črni barvi. Zapeta do vratu in brez kančka nasmeha na licu. Se hripavo odkašljala, da je obvisel v zraku trpek pridih plesnobe. Ko sta se pomešala dekletov strah in gnev obenem. Ko sta šla njuna pogleda drug mimo drugega in se pri tem grdo opekla. Dekle, koščeno in blede. Je stalo sredi sobe in se obotavljalo. Nuna za mizo nasproti pa je samo nepremično zrla v njegove motne oči. Se oholo sprehodila mimo dekletovih komolcev, s čudnim sijajem v očeh polizala obe njeni kolena pod lahkim poletnim krilcem; nato s šarenicami zaokrožila še malo nižje. In strmela dolgo in poželjivo v tiste rjave cokle.

Če bi jih še imela, bi jih spet obula. In tudi tisto poletno krilce bi oblekla. Da bi spet občutila trpek pridih plesnobe, ki je tistega dne napolnjeval samostansko sobo. Morda bi zagledala celo njen oholi pogled in črnino na licih.

Ko je dvignila pogled, je samo bevsknila: "Saj mi ne grizemo tukaj!?"

Dekle je nehote odkimalo. Se prestopilo. Se zapredlo v pajčevinasti molk.

"Razumeš, ali pač ne razumeš, tvoja usoda je taka in pika!"

Čez čas pa je nadaljevala s čisto drugačnim glasom. S podtonom omahovanja. "Ne ve, kako in kaj... Saj! Lahko bi te zdaj kar samo pustil. V podrtiji, kjer si mu že od nekdaj prala nogavice in ... kuhala polento!"

Za hipec samo drobec tišine.

"Polento pa menda znaš skuhati!?" je tako iznenada in začudeno zazijala črna ženska. In je dekletu izcedilo predse: "Polento pač..." ter obviselo z glasom na nitki.

Kot da bi bila polenta v tistem trenutku tako zelo pomembna stvar.

Potem. Zavelo je po sajah. Ali po zažganem. Po nepojmljivo krutem. Stara je sicer malo okolišila, potem pa le izrekla kar naravnost, da se je dekletu kolcnilo in se je silno zdrznilo.

Se je glasilo: "Sedaj pa mi lahko kar mirno priznaš! Nič naokoli, kar lepo naravnost bova šli! Kolikokrat... pa se te je sploh... dotaknil!?"

Dekle ni vedelo, ali je čas zaresen ali pa samo pada skozi brezkončnost, tako so jo zadele tiste besede.

Kot bi stara vse vedela. Vse slutila...

Stara pa si je na lepem oddahnila.

Kot bi razbrala v dekletovem pogledu svežino belega. Nedolžnega. Je bleknila: "Tudi takšna vprašanja so nadvse umestna!" In čez čas še: "Je treba razčistiti že na začetku! Da boš ja vedela, kam si prišla. Med božje ljudi!!!" Dekle je vrglo naprej. Da bi skoraj padlo. Samo padlo, nič drugega. Sestra Genovefa niti ni opazila.

*

Zunaj jo je čakal. Ves suh in skuštran. Po malem tudi zdrizast in star. Prav nič domač.

"Ata, zdaj pa lahko kar greš..." je izmolzla iz sebe in ga ni mogla niti osvrkniti s pogledom.

Zdajci pa je zasijala s težkim in zrelem pogledom, da ji je butnila čez veke vsa tista zatajevana gnusoba. Da je celo stari osupnil in nič zarobantil kot ponavadi. Je hušknil bliže k njej, jo skušal ujeti za roko. Ona pa se je spretno izvila. In stekla. Zbežala.

Glej. Vrata so se odprla. Bila je samo stara in črna nuna. Zdaj je moral opaziti, da ima navijalke v laseh. In da je zapeta do vratu. Vsa v črnem in zlobna. Prej je bil rekel: "Saj so prijazne sestre tukaj, preproste in prijazne vse po vrsti!"

Zdaj se je nagonsko umaknil v kot in nezaupljivost v njem se je srborito udarila z vljudnostjo, ki je je bil poln ob prihodu. Sestra Genovefa mu je ponudila roko in se mu po prstih približala. Dekle je iza stopnic škililo k njima.

Je vedno bolj lezel nekam v kot, postajal vse manjši in borneyši.

Zažugala je s preklastim kazalcem in vreščeče pisknila: "Saj! Jaz sploh nisem dolžna skrbeti

zanjo!!!"

Stari je pohitel. Ves slinast se je razrasel pred njo in je izstrelil: "Petnajstega bo denar zmeraj na mizi. Pa še obresti..."

Potem je navrgel malo tiše. Dekle je kljub temu razumelo.

"Dokler bo mati dajala..."

Nič ni dajala. Ne prej... in tudi potem ni dajala. Ne on ne ona. Preljuba babica! Kako si vedno skoparila. Z denarjem. Z besedami. Z ljubeznijo.

Seveda se je to dekletu grdo maščevalo. V podobi stare zlobne nune. Zaradi denarja. Ali pa tudi ne.

"Poljska!" je prhnila vase črna ženska na pragu, ko je stari že odhajal. Ko ga je dekle videlo predzadnjič v svojem življenju.

Škileč izza stopniščne ograje.

"Trap stari! Se odpravlja na Poljsko za denarjem... Ah - njegov denar! Larifari!!!"

Njene privoščljive slutnje so vzbrstele.

*

Kot so tekli dnevi neslišno, so tekli tudi tedni.

Kdaj pa kdaj te je vendar prešinilo kot strela z modrega in jasnega. Bile so to misli, sive kot blodnja in žive kot sapica.

Seveda je sestra Mestoslava to slutila. Sicer z besedami tega ni pokazala nikoli, pa te je motrila s kalno senčico v očeh, nasmejana, pa tako siva in upognjena.

Prebirala in goltala si knjige vseh vrst. Si se malo čudila, v glavnem pa nič preveč razmišljala. Da se je vse prebrano samo grmadilo, gnetlo v veliko kepo sluzavega in ... težkega.

Si si drznila pomisliti, da je vse te knjige pred tabo prebrala tudi sestra Mestoslava, a navsezadnje vendarle končala takole - kot nuna. Te je pestilo in utrujalo. Da bi tudi ti kar ostala tukaj...

Še bolj pa ti je zmešala štrene in vrezala kruto sramoto v tvoje postano otroštvo sestra Genovefa. Beštija. Zloba. Črni rokavi na tistih košččenih zapestjih.

Ko si spredvidela, da je v resnici res samo betežna in neizpolnjena sebična starka, nepotešena in v sebi prekleto umazana, je bilo že prepozno.

Ko se te je prvič dotaknila, v spanju, si planila iz dremeža v strahu, da odkriva odejo očetova kosmata roka. Pa ga vendar ni bilo. Tistega hropečega sopenja, ki bi imelo privonj po slabem vinu. Ta roka je bila zelo koščena. Ošpiljena. In zelo zgubana. Vsiljiva in prodorna. Si se v polmraku, ko so lunini prameni lili skozi napol odstrto okno, srečala z njenim dolgim pogledom.

Bil je suh in ... lačen.

"Da vidim, če se dovolj umivaš..." te je premer-

ila strogo in s srepim ukazovanjem. Nadvse ostro in brez oklevanja. Ti si se samo stisnila k steni in grabila v toplo odejo. Povešala pogled. Tisoče in tisoče splašenih konjev je zdirjalo skozi tvoje vršče misli.

"Pokaži!" je siknila zdaj že čisto tukaj in bila je zloščena in trda zloba, ki ji je vrela iz steklenih oči. S tresočimi prsti si odklenila najprej prvi gumb, nato se ti je zataknilo pri drugem... in ona ti je nadvse izurjeno priskočila na pomoč. Odpenjala je nenasitno in vedno bliže. Ti je dihala na že skoraj razgaljene prsi, dihala in težko soplala. Potem, ko ti je spustila spalno srajco čez ramena, je s hladno dlanjo zaokročila po tvojih komolcih in se sploh zelo obotavljala okoli vratu, za ušesi in pod brado. Prišla je čisto zraven. In je vonjala. Dihanje pridušeno in enakomerno. Grizla si si spodnjo ustnico in požirala gosto slino. Sline po bruhanju.

Njena roka je zdajci tiknila po tvojih prsih. Pritajeno. Čas se je ustavil. Stisnila si se k steni in čakala. Roka je prišla za tabo. Podrsala gor in dol. Okoli in okoli.

Nato se je presedla bliže k tebi. Zavonjala vate. S strupenim kačjim jezikom zdrsnila po tvoji koži, tik nad srcem, ki je udrihalo zbegano in v otroškem obupu. Je začel hrapavi jezik plesati zaletavo in v lokih. Previdno in brez usmiljenja.

Zaihtela si na glas, toda nisi upala krikniti 'na pomoč'.

Niti je odriniti in povleči za štrenaste pramene sivih las, ki so se usuli izpod črnega pokrivala.

V trenutku se je zabliskala slika, uokvirjena z boleštvom in s sramom; na njej pa oče z lačnim pogledom. Prihajal je pogosto in vedno malce okajen.

Bila si vsa slinasta in mokra, umazana. Po vratu in prsih. Niže kot da si stara ni upala. Kar prvič.

"Tako, zdaj bo pa čisto in po božje!" je zasopla, ko je vstala s postelje.

Zadnja beseda je zazvenela spačeno in bedno.

*

Trajalo je dve leti. Potem je sestra Genovefa legla in začelo se je počasno umiranje. Ki je vleklo niti in nitke celi dve leti. Je samo kašljala in bljuvala. Zdravnik je prihajal sprva zelo pogosto in z resnim svarilom na obrazu, češ gospa so prav zares bolni. In bi šli kar z menoj v bolnico. Toda stara ženska se ni dala kljub krvavim izpljunkom. Je kar silila po svoje in se tiščala odeje kot klop. "Ne... Hočem umreti tukaj!!! Hrrrrgrrrr- grrrrhrgr!" Bljuvala in kašljala je prav grdo.

Gospod doktor pa je nato prihajal le še na vsake kvatre.

In kdaj pa kdaj niti to ne. Odprl svojo črno

aktovko in pustil pri vas nekaj škatlic. Malo pretipal bolnico in preveril, če okna zares tesnijo in ni prepriha. In potem kar šel. S povešeno glavo, da skoraj ni bilo slišati tistega hladnega: "Na svidenje!"

Na pogrebni dan je lilo kot iz škafo, se scejalo in močilo, kot bi vokal sam Bog. Toda - zakaj bi žaloval, tega pač nisi mogla doumeti. Zakaj bi sploh kdorkoli žaloval za njo, ki je bila samo ... beštija?!

Na sedmini se je vse šibilo pod težo čokoladnih pralin, orehove potice, rumovih kroglic, cimetrovih zavitkov in mastne, prav mastne svinjine. Trlo se je tudi duhovščine, ki je z užitkom praznila pladnje in kozarce, mrko pogledovala naokoli in na sploh zelo malo govorila. Ponavadi le vzdihovala. Prikimavala. Gledala le v krožnike, ostro predse kot fijakarski konj. Mlaskala in goltala.

Tudi ti si z očmi visela na svinjskih zrezkih, brodira z vilicami po zelenjavni rižoti in okorno natikala na vilice zgrbljene in v kisu razmočene liste solate.

Tudi ti nisi nič govorila, samo prikovano si sedela na stolu in mlela s čeljustmi.

Tudi te ni zanimal ves hrup, ki je polnil sobano. Taisto sobano, v kateri te je bila rajnka sprejela v črevesno črni barvi. Zapeta do vratu in brez kančka nasmeha na licu.

Sprejela med... božje ljudi.

Sredi šušljanja in srebrnega udarjanja žlic ob krožnike se je rezko povzpел nad ostale glasove sopran sestre Mestoslave. V trenutku je čebelji brnež presahnil v njenih besedah, ki so bile mehke in enakomerno odzvanjajoče, da so te kar uspavale v prijeten občutek nedoločljivega miru. Si razčlenjevala premikanje ustnic, brala z njih besede, a jih nisi slišala. Ker si v mislih slikala vse tiste prizore noči, ki so te spominjali na pokojno. Primerjala njihov zven z zvenom duhovščine, ki si ji bila priča na tej pogrebni pojedini. Duhovščine na požrtiji.

In si ugotovila, da imajo nekaj skupnega.

Vse te požrtije. In poželenja. Užitki ob polnih krožnikih. Ali pa prepovedano slo po telesni nasladi.

Skupna neizpolnjenost. Pomajnkance občutka za življenje. Prazno ponavljanje vsakdana. Z dajanjem ljubezni (v tistem trenutku si temno podvomila o tej besedi, ni bila beseda za to okolje, primernejša bi bila usmiljenje) brez sprejemanja le-te. Nič vračanja. Ker nihče od njih ni dopuščal predrtja nepropustne lupine vasezaprtnosti. Ali v skrajni obliki vasezagledanosti.

Kar iznenada se ti je dvignilo v grlu. Od svinjine ali morda od potice. Prav gotovo pa od bojazni. Strahu, ki te je prevel in prevetрил tedaj zaradi tistih meglenih misli.

Si se zbala zase. Tega, da si ne boš upala priznati, da postajaš taka kot oni. Brezbrižna. Brez

leska v očeh.

Si vstala, pravzaprav planila od mize in hušknila mimo teh ljudi, glav, trebušov in podbradkov. Stekla skozi vrata, njihovi pogledi so strmeli začudeno. Zaprepadeno?

Prvič v življenju si. Bruhala na stranišču. Kot vidra.

*

Nekega mrzlega oktobrskega večera pa je počilo pred vhodnimi vrati. Ravno si pomivala posodo od večerje. Na mizi odprta knjiga, platnice rdeče in vonj po plesnobi. A bila je lepa knjiga.

Življenska.

Je počilo s pravo puško. Morda lovskega kalibra.

Sestre so se usule kot roj podivjanih os. Naravnost v kuhinjo jih je pometlo. Živahna in živa sestra Zmiljana je z mesarskim nožem, s katerim je mesar Metzger leto za letom odiral svinjo in je bil shranjen v predalu pod jedilno mizo, planila skozi kuhinjske duri k vhodnim vratom, vse ostale pa so se gnetle v kuhinji in sklepale roke k molitvi.

S pogledom skozi kuhinjsko šipo ti je zalilo kri v lica.

"Moj oče!!!" si kriknila, izpustila še moker krožnik z rumeno-zelenim robom, 'flik' je naredilo, ko je zašvigal, in nato še 'kliiiiiin - klaaaaang'

Sestra Mestoslava je stopila k tebi in te utrujeno pobožala po vročem čelu. Šepnila: "Ah, ubogi otrok ti!" Z gesto popolnega notranjega miru potem elegantno pomignila ostalim, česedimo zdaj k običajni večerni molitvi. Kot ponavadi. In tudi ti si sedla z njimi. Sredi mize je gorela nežno brbotajoča sveča. Risala v temo čudno srepečo tišino.

Sestra Zmiljana je vstopila prva, s prav ogromnim nožem. Takoj za njo neznanec s tujim in umazaniam pogledom.

Zadnji se je... privlekel on. Mali, suh in zdrizasto brez telesa. Kot privid z dušo na kolu ob sebi. Se je smehljaj. Trezno in kot s pelinom v ustih.

Sestra Mestoslava je nadaljevala z molitvijo v enakem tonu.

"Moj bog, žal mi je, da sem grešil. Žal mi je, da sem z grehi zaslužil tvojo kazen. Posebno pa mi je žal, ker sem razžalil tebe, ki si moj najboljši oče in vse ljubezni vreden..."

"Dober večer!" je zaškripal njegov hripavi glas, ki se je tresel in migotal s plamenom sveče.

"Trdno sklenem, da te ne bom več žalil," je odvrnil sestrin glas brezbrizno, kot bi ga bila preslišala.

"Seveda bomo, pa po molitvi..." je pohitel stari in se kot pišče ognil plečati sestri z nožem. Stopil k mizi in se ti skušal približati. Skrila si pogled v

svoje roke. Stegnil je šapo k tvojim lasem. Nejevoljno si potegnila s sestro Mestoslavo: "Pomagaj mi po našem gospodu Jezusu Kristusu. Amen."

V zboru: "Moj bog, žal mi je, da sem grešil in žalil tebe, ki si moj najboljši oče. Trdno sklenem, da se bom poboljšal. Pomagaj mi s svojo milostjo. Amen."

Stari je prikovano občemel pri mizi. Za tvojim hrbtom.

"Seveda, seveda, amen!" je šušknil neboljeno in okorno podal prste prekrižane k molitvi.

In bleknil: "Jaz bi rekel, da bi zdaj Iza kar spravila svoje stvari skupaj!"

Smrtna tišina je vstala v kuhinji.

"O Jezus, blagoslovi me, odpusti grehe moje; po svoji ljubi materi me sprejmi v srce svoje. Naj v tvojem svetem varstvu spim, v ljubezni tvoji se zbudim in zadnjo uro milost daj, da pridem k tebi v sveti raj..."

Sestra Mestoslava je nenadoma vstala in se nasmehnila.

S svojo podobo jasnega si je izborila dolg trenutek občutljive tišine. Bilo je mučno in slovesno hkrati.

"Naša Iza nič ne bo kam... šla!"

V tistem drobcu časa, ki je sledil, si občutila neizmerno olajšanje. In hvaležnost, da so te kar vzele za svojo. Da je bilo to navsezadnje priznanje ljubezni.

"Stvar pa sploh ni tako zelo preprosta!" je krhnil iz ozadja moški približno tridesetih let, visoke in skladne postave ter robatega obraza. Grdega pogleda.

"Človek je pri meni zadolžen do groba! In njegova hčerka bo šla zdaj z mano - zlepa ali pač zgrda! Nekdo mora oprati njegove grehe, če ne, jih bom opral jaz!!!"

Razžiral te je s pogledom čisto naravnost in se režeče prestopal.

Pogoltnila si slino. Odrinila stol, vstala in se z rokami oprla na rob mize.

Srečala si se z očetovim pogledom.

Potem si stopila na sredo kuhinje.

Naravnost predenj.

Tujec se ti je posmehoval. Te gledal zviška.

In ti njega nazaj. Si ga hotela požgati z očmi do tal.

Pa si mu samo prisolila silovito gorečo klofuto. Da te je le ostro zaskolela dlan ob trdem dotiku njegovih lic.

Strahoten vik in krik se je dvignil nenadoma. Kar doumeti nisem mogla, kaj šele verjeti. Pa sem samo gledala. Gledala in ne verjela.

Kako se je oče trudoma zgrudil, dolgo - kot v počasnem posnetku grozljivke - in trudno padal. Obležal. Zadavljen.

Tujec... Podgana!

Mene je pustil.

Mirno se je spravil nad očeta in ga brez milosti - zadavil.

Pred občinstvom samih nun. Da. Samih nun....

Ko je hotel oditi, smukniti v temo, na prostost, je zažvižgnilo v zraku. Srebrno tlesnilo ... in se zagozdilo. Obviselo v njem. Zbodljaj na videz nepričakovan, a privoščljiv. Zbodljaj mesarskega noža.

Sestra Zmiljana je jeknila, kot bi jo bilo zapeklo do kosti.

Jo zabolelo z njim vred, ki se je sesedel.

"Saj ... to je bila božja roka!" se je opravičujoče zadržala v resnobo okoli in okoli. "Saj ste vendar videle!!!! Božje je bilo!!!!!"

Stopila sem k njej in jo objela čez ramo. Oklenila se me je z gorečo in potno dlanjo. Smrdela je. Prav razločno sem čutila tisti smrad. Vonj po znoju. In po krvi.

*

Zdaj gojim kokoši. Prodajam jih za mastne denarce. Na tržnici mi resnično zaupajo. In me spoštujejo. Z mano vred tudi moje kure; prav lepo perje imajo, kot bi bilo zloženo.

Tudi pletem pozimi. Že dva puloverja sem spletla. En je rdeč in drugi ima mešane vzorce. Tudi prav topla sta oba. Gospod župnik ju prav rad obleče. Moj Hanzi!

Formalno sem nuna. V črnem in zapeta do vratu.

Toda - smeh igra v mojem vsakdanu zelo pomembno vlogo.

Sem spoznala, da tudi nune čutijo, kako spomladi brstijo popki na mladem drevju. In kako se ptice leno vračajo iz toplih krajev vedno v ista gnezda. To ti pač pride sčasoma.

Da razumeš ljudi okoli sebe. Njihovo šviganje v cerkev; starke imajo ponavadi vedno isti, že zlizan sedež. Čim bliže bogu.

Bog je zame neviden. Tudi ne zna govoriti. Samo tolaži te, s pogledom, ki si ga moraš narisati sam. Pravzaprav se moraš tolažiti sam, samo se pretvarjaš, da stoji nekdo ob tebi in te bodri. Tako je lažje. In tudi bolj elegantno. Tako pravi tudi moj Hanzi.

Spomladi bom skočila s padalom.

Seveda nihče ne bo vedel, da sem nuna. Tega ponavadi niti v gostilnah ni opaziti. Ko igram biljard. Ali kdaj slučajno in nehote preklinjam.

Moja zgodnica postaja iz dneva v dan lepša.

Pravzaprav ima tri obraze. Kot jaz. Kot moje življenje.

V prvi, drugi in tretji osebi.

Nikoli ne bom prav zares dognala, zakaj je v cerkvi tako hladno in mračno.

Andrej Kokot

PASTIR

LEPOSLOVJE

*Jes sɔm pueəbɔč mɔvɔd,
doma s kostajnsčɛ hore.
Mam sunce rad,
nəč žavostən al diži hre.*

*Jes pasem krave tri,
vova, jejnice noj vɔce.
Žəvino pastə təžko ni,
vsiəv jes juckam z ohrade.*

*Jes dovho ruəto mam,
v mavhə krəh noj pəščav,
na njo ləpu zapiskatə znam,
mə jo je farovščə hvapəc dav.*

*Kə huda ura pride, kə je sparno,
mə žəvina šercvatə začne,
təda je za me dro navarno,
mə zvo rada v hrmovje utače.*

*Včasəh mə še po žitə mandra
al v sosedavə detalə se pase.
Za me je zvo hədu potla,
təda po ritə mam kvobase.*

*Jaz sem fantič mlad,
doma s kostanjske gore.
Imam sonce rad,
nisem žalosten, če dež gre.*

*Jaz pasem krave tri,
vola, junice in ovce,
živino pasti težko ni,
vesel jaz vriskam z ograde.*

*Jaz dolgo šibo imam,
v malhi kruh in piščal,
nanjo lepo zapiskati znam,
mi jo je farovški hlapec dal.*

*Kadar slabo vreme pride, ko je soparno,
živini dirjanje na misel pride,
šele tedaj je zame res nevarno,
mi zelo rada v grmovje uide.*

*Včasih mi po žitu mendra
ali se v sosedovi detelji pase.
Zame je potlej zelo hudo doma,
tedaj po riti imam klobase.*

Opomba:

Prevedeno iz kostanjskega narečja.
Glas ə je polglasni e.

Janko Messner

MOJ ATEJ

Moj atej mo somo ta guərši živod,
ta guərše jinice, ta guəršega bika,
mrcedes mo čistu nov, traktorja dbo,
zatuə ga pa plibrški grof zmierəm vika.

Moj atej mo pa čoleje rad,
māne pa korgent, ku pəč ne znom brat.
"Ti vamp sakramenski," jo, štak nama voja,
"še tjava v hliev' pre ku pa ti sa utoja!"

Vsakbart ku sa atej ga cvejku nažehta,
je moma v hliev' soma, jaz tih diəm ku rit
pa deku un s torbe, k' je tentre druč finfar,
pa unta za hliev' letim v stelu ju skrit.

Moj atej sa pva pa na divan dov pokne,
jaz pa pučokam, da trdu zaspije,
pa fjansen gər vaprem, ku māne zanima,
kək He-man Skeleta po gvavi ulije.

Či kada učitelj h nam telefunira,
kək avdržnu bjarem, kek akam pa okam,
moj atej ma ubinca pa s posum masira:
"Tək, beri ži, gavžnik, kək dovgu naj čokam!"

Jaz taj pa zatulim, vse vkup prleti,
moma un s hliəva, susedovi vsi.
Kək pa bi brov, ku je vsok pužštob drgočn,
v liəs rojš zbazgam, səm sit bol pa vočn.

V mroku ma atej pu lesu pva iše
z učju, bi zod ma rad spravu du hiše.
Jaz pa ži rojš v grmovju ležim,
ku pa šteh zioraneh kvak se učim.

Stanko Wakounig

DOMA SEM DOMA

Po domače jaz marjem,
sovej jaz znam,
če tuj včasəh ni vəhk',
me štua ni sram.

Naši lidi so dali
vsiem tiem vasiem,
hišam, puolam himene,
ə maj' pomien.

Zatua jaz tij zmier'm
brez straha poviem:
"Na tu, hud odər pridem,
ponosən bit smiem."

Mi vsi v našem kraj
bom hledal',
da čimbolj lop'
sovej bom znal.

LEPOSLOVJE

Slovarček narečnih besed

podjunsko narečje:	knjižna slovenščina:
ta guəršu	najlepšo
atej	oče
živod	živali (goved)
jinice	junice
dbo	dva(e)
zatuə	zato
čoleje	teleta
korgent	sploh nič
vamp	neroda peklenska
štək	tako
voja	laja
tjava	tele
vsakbart	vsakokrat
cvejku	preveč
nažehta	napije
tih diəm	molčim
deku	zvezek
un	ven
tentre	notri
druč	spet
finfar	petica
unta	ven
stelu	steljo
fjansen gər vaprem	televizor vklopim
avdržnu	grdo, nemarno
ubinca	obrca
gavžnik	grdoba
taj	tedaj
pužštob	črka
drgočn	drugačen
liəs	gozd
zbazgam	zbežim
bol	ali
pva	potem
zioraneh	zmešanih

Jani Rifel

BOŽIČNI VEČER

LEPOSLOVJE

Sneg je naletaval v blede mesečini. Smrečje ob gozdni cesti se je le tu in tam temnilo izpod snega. Mene, ki sem vlekel sani, je za hip obsula utripajoča svetloba iz vasi, ki je zažarela izza debelega hrasta. Naredil sem še nekaj korakov in obstal. Sani sem postavil počez in sedel nanje.

Kmalu sta se mi pridružila še dva sankrača. Zdaj sem obrnil sani in se prvi pognal po cesti. Za menoj sta se, skupaj na enih saneh, odrinila v žlebasto cesto tudi moja tovariša.

Ustavili smo se pod železniškim mostom, tik pred vasjo.

"Zadnja vožnja! Božiček ne bo čakal!" je ves zasopel vzkliknil moj bratranec.

Sam bi nemara pozabil na božič in bi si s tovarišem privoščil sankraško sveto noč.

Zdaj pa se je v meni prebudilo pričakovanje. Vedel sem, da me Božiček pričakuje, saj ima dari-lo tudi zame.

"Potem pa gremo," sem rekel bolj sebi kakor tovarišema.

Ko smo prišli do prvih hiš, nas je osvetlila za tisti čas dokaj močna praznična razsvetljava.

Na glavni cesti so se našim sanem za hip pridružile še velike dvodelne sani, ki sta jih naglo vlekla konja s kraguljčki. Prvi je bil siv, drugi rjav. Furman je s povešeno glavo držal za vajeti. Konjema se je kadilo iz nozdrvi in sta močno soplja; najbrž od jeze, ker se je njun skrbnik predolgo zadrževal v gostilnah in ju ta dan skrbno privezoval, drugače bi se, kakor že mnogokrat, sama, brez njega, vrnila domov. Izpod sani se je isknilo.

"Pa ga ima spet pod kapo. Spi, kakor zmeraj. Če bi bil jaz konj, bi ga že zdavnaj brcnil, da bi mi potem priskrbeli kaj manj zaspanega," je smeje pripomnil bratranec.

"Morda res. A konje ima rad in živali to čuti-jo," je pripomnil najin tovariš.

"Drži. Saj celo spi z njimi. Če bi bil slab, to ne bi bila najlepša konja daleč naokoli," sem dodal.

"Pazi, avto! Raje glej, kje hodiš in pusti konje," me je za hip zmedel bratranec, da sem se ozrl in res zagledal majhen avtomobil, ki se je počasneje kakor prej konjska vprega približeval po zasneženi cesti.

"Kaj strahiš, bilo bi bolje, če bi rekel - pazi, konjii!" sem ga ošvrknil.

"Si bom za drugič zapomnil! Ali slišiš brnenje tovarnjaka? Najbrž je Lučnikov. Zakadil bo ves trg. Vidiš, ljudje že bežijo v hiše. Morda ima kdo kaj za povoditi; zdaj bo dimnica zastoj," se je rogal bratranec in si nastavil dlan na usta, ko se je

oglušujoče hrumenje kotalilo mimo nas.

"Kako si vedel, da je Lučnikov?" sva zevnila s tovarišem in si prekrila usta in nos. Obstali smo pred hišo z razvejano strešno konstrukcijo in verando pred vhodnimi vrati.

"Čez dve uri se dobimo," je rekel bratranec tovarišu, se nato obrnil k meni in mi prišepnil: "Če ga ne bo nazaj, greva sama. Ti greš naprej!"

Pozvonil sem in se zagledal v motno steklo, skozenj je pronicala svetloba. Zagledal sem senco, ki je zamrlela za vrati in zaslišal škrtanje ključa. Vrata so se odprla in pred mano je stala teta Rezika, bratrančeva mama, in me vprašala, ali sem sam.

"Ne," sem odvrnil.

"Moral bi reči, da si sam," se je izza vogala oglasil bratranec in vprašal, če so že vsi prišli. "Ni treba, da si zmeraj zadnji, čeprav zadnjemu ponavadi največ ostane," mu je odvrnila mati in dodala: "Zgoraj bo kmalu pripravljeno, do tedaj počakajta v kuhinji."

V kuhinji so bili že zbrani sorodniki. Moj oče, mati, brat, babica, bratrančeva brata in oče. Zgoraj, v svoji kuhinji, pa nas je, ob božičnem drevesu, čakala stara mama.

"Ali kdo že sliši cingljanje?" je vprašal oče.

Vsi smo prisluhnili. Mlajši polni napetosti in pričakovanja, starejši iz navade.

Mednje sva se prištevata tudi z bratranecem. Že pred tremi leti se nama je razsvetlil potek božičnega večera, odtlej so naju zvaljala k okrašenemu drevesu le še darila.

"Pri stari mami je bil včeraj gospod dekan," je prekinila tišino moja mati.

"Ja, že dolgo ga ni bilo. Morda si je vzel vzorec božičnega drevesa," se je pošalil bratrančev oče.

"Videla sem ga, ko je šel mimo nas. Hotela sem ga povabiti v hišo, pa je prišel do vas prej kakor pa jaz do njega," je pojasnila mati.

"Drugič potrkaj po oknu," je pripomnil bratranec.

"Saj je napol gluhi. Slišal sem, da je blizu njega eksplodirala granata in mu poškodovala bobnič. Kaj pa staro mamo, ali njo sliši?" je vprašal bratrančev starejši brat.

"Navajena sta drug drugega. Znanca sta še iz stare Jugoslavije. V času Hitlerja je bil pregnan. Ko se je vrnil, pa so ga naši ljudje posvarili ali izobrazili. Ne vem, kako bo bolj prav, ha, ha," se je svoji dvoumnosti nasmehnil bratranec, potem pa se v hipu zresnil in kakor drugi prisluhnil zvonjenju.

Ko je tretjič zacingljalo, so vsi hkrati vstali in najmlajša otroka sta, kot izstreljena, planila po lesenih stopnicah. Za njima se je zaslišalo škripanje in pokanje ter pritajeno šepetanje starejših.

Pozdravila sta staro mamo in se zastrmela v svežnje, ki so mirno spali pod božičnim drevesom.

Razkošje barv med vejami so osvetljevale sveče. Srebro in zlato se je iskilo. Beli sneg je prekrival temno zelenje. Čokoladne bombone so prekrile sence.

"Kdo je prvi na vrsti?" je bolj sebe kakor druge vprašal bratranec.

"Zapojmo Sveto noč," je predlagal oče.

"Navil bom tole škatlo, da nam bo zapela," je predlagal brat in navil lepo okrašen, z božičnimi jasicami opremljen hlevček.

Zacingljali so zvoki Svete noči. Vsi so se zazrli v škatlo in ko je odzvončkljala zadnji takt, so skoraj v en glas izrekli: "Še enkrat!"

"Bi razdelili darila? Ste pozabili nanje?" nas je iz zamakjenosti zdramil bratranec.

Mlajša brata, ki sta se komaj zadržala, da si nista kar sama vzela daril, na katerih sta bili napisani njuni imeni, sta zdaj končno dočkala vrh božičnega večera.

"Kaj si dobil?" me je vprašal brat.

"Si tudi ti dobil takšno bundo kakor jaz?" sem mu vrnil vprašanje.

"Moje smuči so predolge," se je od nekje oglasil starejši bratranec.

"Jaz imam raje sani. Kar sam se smučaj!" - "Le kdo je ustrelil to kuno?" - "Raje mi pokaži, kaj ti je prinesel Božiček." - "Glej babico, kako se smeje." - "Je stara mama šla v klet po vino?" - "Pospravite svoje stvari." - "Trčimo na vesele božične praznike." - "Za otroke je sok." - "Tudi za vaju." - "Potica je že na mizi." - "Poglejte jaslince." - "Prižgite kresničke."

"Greva pogledat, če naju Trije kralji že čakajo. Pravzaprav eden," mi je tiho dejal bratranec. Izmuznila sva se iz kuhinje in vzela sani. Tovariš

naju je že čakal.

"Kako si preživel sveto noč?" ga je vprašal bratranec.

"Povečerjal sem, prebral strip in prišel sem. Skoraj pol ure sem čakal. Do kdaj se pa lahko sankata?"

"Do jutra. Sveta noč bo še dolga," mu je odvrnil bratranec.

"Torej na zdravje božiču," je pritrdil tovariš in potegnil stekleničko iz žepa.

"To nas bo gredo," sem pristavil in srknil.

Spet smo poniknili v noč. Nebo se je medtem očistilo. Mesečina je zamenjala vaško svetlobo, zvezde so krasile vesoljne globine.

"Kje si prej videl komet?" je vprašal bratranec.

"Ne vem več. Morda je bilo letalo," je podvomil.

"Kaj, če je bil Božiček, morda si ga videl, ko je nesel k nam božična darila," se je pošalil bratranec.

"Najbrž je bil res Božiček. Kaj pa vama je prinesel?" ju je vprašal tovariš.

"Meni bundo in rokavice pa čokolado in pomaranče," sem mu odvrnil.

"Meni pa sani brez bunde in še nekaj drugih drobnjarij. Kaj pa tebi?" ga je vprašal bratranec. "Vama vsako leto prinese?" naju je, namesto da bi odgovoril, vprašal tovariš.

"Odkar pomniva," sva mu hkrati odvrnila.

"Vidita komet," je vzkliknil bratranec.

Pogledala sva v zvezdnato nebo in mu pritrdila. "Kaj pa, če je spet samo letalo?" sem podvomil.

"Zdaj smo pa tam, kjer smo bili. Vse je po starem. Tudi božična drevesa se niso spremenila, pa kometi, ki se spreminjajo v letala. Dovolj bo za danes," je dejal bratranec.

Sani so legle in po nekaj metrih se je pričelo za njimi iskriti. Zazvonilo je k polnočnicam. Temni gozd je zaspal.

Tudi jaz, bratranec in tovariš.

Kasneje sem izvedel, da se je tudi njima to noč sanjalo o zvezdi, ki se je utrnila.

Milan Unkovič, Velika in mala preroka, 1995, jedkanica, akvatinta

KAKO DOSEČI MIR?

(filozofske opombe k vprašanju miru in mirovne vzgoje)

Uvod

Politični dogodki v zadnjih letih kažejo, kako filozofsko izobraženi ljudje ne pripravljajo le zdravilnih čajev za mir, temveč kajkrat tudi strupeno vrelo juho agresivnosti, zločina, ropanja in vsakršnega nasilstva. Ne ideološki štab kake politične stranke, ne vojaška ali policijska akademija, temveč prav nekateri člani akademije znanosti in umetnosti pri nekem narodu so izvalili zmaja banditizma, ki s svojo strašnostjo včasih celo presega grozote, o katerih poroča zgodovina iz časa nacističnega terorja. Ljudje, ki so leta ali celo desetletja obiskovali najbolj uveljavljene evropske in ameriške univerze, bodisi kot študenti ali celo kot profesorji; ljudje, ki so zaradi svojega pogumnega vztrajanja zoper primitivni režim neuspelega ključavničarja zbujali naše občudovanje in radovednost, s kasnjimi teorijami se pri tem hranijo – glej, prav ti so v nekem trenutku izgubili ravnotežje v svojem ratiju in morali in začeli producirati "software" organiziranega zločina, ki so ga evfemistično poimenovali "etnično čiščenje".

In če so krvoločni demagogi in njihovi eksekutorji v uniformah brez skrupul vedeli, kje bodo dobili dobro uporabno doktrino za svojo agresijo, potem bi veljalo potrskati pri filozofih, ki še niso ponoreli, ki še niso sprejeli ciničnega mnenja, da je politika zadeva vlačug in njihovih zvodnikov, ki so še ostali zvesti svoji sokratski tradiciji. Ta namreč v svoji načelnosti ni popustil niti pred tridesetorico tiranov, ki so hoteli narediti iz njega svojega konfidenta, niti pred demokracijo. Ti sodobni Sokratovi nasledniki so recimo Immanuel Kant z impozantnim besedilom *O večnem miru*, Voltaire s slavnim izrekom: "Ne delim vašega mnenja, a sem pripravljen storiti vse, da ga lahko izrečete...", Bertrand Russel s prizadevanji, da bi odvrnili nevarnost atomske vojne, pa denimo Sir Karl Popper z delom v dveh zvezkih *Odprta družba in njeni sovražniki*, s katerim je dal podlago sodobnemu razumevanju demokracije in humane družbene ureditve.

Namen in obseg tega besedila ni primeren za to, da bi predložil sistemsko in kompletno filozofijo miru in mirovne vzgoje. A v njem je mogoče najti nekaj vprašanj in opozoril, ki bi utegnili pomagati pri bolj sistematičnih korakih k problemom miru, na

aplikativni ravni pa bi lahko tako razmišljanje pripomoglo k razvoju odpornosti proti demagoškemu zapeljevanju, ki ga ne producirajo le žalostni obdnavski akademiki, temveč je za njo tudi neugledna vila, ki jo je tako duhovito opeval v svojem slavnem delu, prevedenem tudi v slovenščino, *Hvalnici norosti*, eden pomembnih filozofov miru - Erazem Rotterdamski.

Kaj je pravzaprav mir?

V filozofskem leksikonu *Meyers kleines Lexikon Philosophie*, Wien 1987, lahko pod ključno besedo *Frieden* (mir) beremo naslednje:

(iz staronemške besede *fridu*, ki je izvorno pomenila "mila obravnava, prijateljstvo"): Stanje notranje ali/in zunanje individualne ali medčloveške brezkonfliktnosti in ravnotežja. - V smislu mednarodnega prava pomeni mir stanje nekršenega pravnega reda in nerabe nasilja med različnimi pravnimi skupnostmi (recimo narodi, državami), kjer se ob vzajemnem spoštovanju obstoječih interesov odpovedujejo rabi nasilja. ... V grški antiki je bil mir definiran negativno kot nasprotje vojne. Vojna je veljala kot "nujna", "od boga dana" situacija, celo kot vzročno načelo vseh kultur. "Vojna je oče vseh stvari." (Heraklit) ... Na individualni ravni pa mir pomeni subjektivno stanje duševnega miru, notranjega ravnotežja. Vprašanje, kako je tako ravnotežje mogoče uresničiti, je močno zaposlovalo številne filozofe v klasičnem obdobju. Za stoike obstaja notranji mir predvsem v odsotnosti strasti in afektov (ataraksija, apatija), v čemer so videli ideal človeškega vedenja, cilj celotne samovzgoje in moralnega življenja.

V uglednem *Philosophisches Wörterbuch* Walterja Brugerja, Herder Verlag, Wien 1996, lahko pod pojmom *Frieden* (mir) beremo tudi tole:

Mir je kvintesenca človekovega obstoja, integrirana v njegovih osebnih odnosih; od najstarejših časov je to tema filozofskih spekulacij in predmet verskega hrepenenja po odrešenju. Krščanski pojem miru, izveden iz stare zaveze (šalom) in nove (eirene) poudarja individualni vidik miru kot stanja pomirjenosti z Bogom, kot odrešenost človeka in kot spokojnost človekovega počutja (notranji mir). Pri sv. Avguštinu in sv. Tomažu Akvinskem so v ospredju družbeni odnosi: mir kot red (tranquilitas ordinis) in kot učinek pravičnosti (opus justitias). Mir pravega reda predpostavlja: skupno zavest o tem, kaj je pravično in kaj krivično in skupno

Prav tako bi bilo nenatančno in krivično, če bi rekli, da slovanska ljudstva zaradi jezikovnega sorodstva med idejo miru in idejo smrti vselej iščejo mir le tako, da skušajo umoriti tiste, ki naj bi po njihovem mnenju mir motili.

instancio, ki ima pooblastilo za sankcioniranje. Tam, kjer - posebej še v meddržavnih odnosih - eden od obeh pogojev manjka, je ravnotežje med pravičnostjo in mirom porušeno in miru ni več. Po tradicionalnem nauku je bil ta spor vedno rešen v prid pravičnosti tako, da je problem prešel od pozitivne definicije o tem, kaj mir je, k nauku o pravični vojni.

Latinska beseda za mir *pax* je sorodna z besedo *pactum*, ki pomeni sporazum, pakt. V slovanskih jezikih je beseda mir sorodna z besedo smrt, obe pa prihajata iz indoevropskega jezikovnega prazročila. Po slovanskem konceptu se mir tako po eni strani navezuje na smrt, na kar kažejo tudi druge besede v slovanskih jezikih, recimo pokoj, pokojnik, pokojnina, v katerih se prepletata ideja miru in smrti. V poljščini pomeni *pokój* celo sobo - pač kraj, kjer naj bi vladal mir... Na spomenikih na naših pokopališčih lahko večkrat beremo pleonazem: Večni mir in pokoj... A v slovanskih jezikih pomeni isti koren tudi svet, vesolje. V praslovanščini je mir samostalniški pridevnik iz indoevropskega prajezika, kjer beseda *mejhro* pomeni dober, ljubeč, prijeten. Tako imamo Slovani pozitiven in negativen pomen te iste besede. A takoj moramo pripomniti, da smrt pred našim modernim časom ni imela tako ekskluzivno negativnega pomena, kakor ga ima danes, ko je iz sekulariziranega sveta v veliki meri izginito obzorje transcendence. Grška beseda *eirene* pomeni isto kakor latinski *pax*. A najgloblje je zajela pojem miru hebrejska beseda *šalom*, ki ne pomeni le odsotnosti vojne ali nemira ali konflikta, temveč pomeni celotno človekovo stanje, ki naj bo v soglasju s seboj, z bližnjimi, z naravo, predvsem pa z Bogom.

Etimološka različnost istega temeljnega pojma miru ni zgolj jezikovni pojav. V njej odseva konkretna etnična, verska, kulturna in duhovna zgodovina vsake posamezne civilizacije in kulture. Seveda ne moremo reči, da bi latinska praksa, v kateri so mir razumeli kot sporazum in pakt, temu idealu vselej sledila. Vendar pa lahko v večjem zgodovinskem loku opazimo, kako zahodnoevropska civilizacija kljub številnim uporom, revolucijam, tiranijam in drugim strahotam nazadnje vendarle stremi k nekemu sporazumu in spoštovanju pogodb. Ideja o človekovih pravicah, o Združenih narodih, o univerzalnem mednarodnem pravu, vse to je vendarle prišlo iz izročila latinske kulture. Prav tako bi bilo nenatančno in krivično, če bi rekli, da slovanska ljudstva zaradi jezikovnega sorodstva med idejo miru in idejo smrti vselej iščejo mir le tako, da skušajo umoriti tiste, ki naj bi po njihovem mnenju mir motili. In vendar celotna zgodovina slovanskih ljudstev, čeprav ne pri vseh v enaki meri, kaže neki osnovni problem, ki ga imajo ta ljudstva, kadar je treba priti do sporazuma in se ga tudi držati, posebej pa še, kadar je treba izpolniti pogodbe. Slovanska

ljudstva so v svoji zgodovini, razen Poljakov in v sodobni zgodovini Čehov, tendirala k tiranijam, ker sporazuma na prostovoljni, se pravi demokratični osnovi, navadno ni bilo mogoče doseči. Celo danes, če opazujemo formalno demokratične slovanske države, kakor so Rusija, Ukrajina, Belorusija, Bolgarija, Makedonija, Jugoslavija, Hrvaška, Slovaška in Slovenija, je glavni problem pri vseh teh pomanjkanje sposobnosti za dosego in spoštovanje dobrega pakta in pogodbe. Celo znotraj manjšin, kakor je npr. slovenska na Koroškem, je glavni problem nezmožnost doseči racionalen in moralno veljaven sporazum. Če sprejemamo mir kot sad smrti namesto kot sad spoštovanja pakta, kakor je bilo to pri Rimljanih, potem nam postane stvar nekoliko jasnejša...

Toliko jasnejši je videti iz tega kota pomen judovskega izročila, ki je postal temelj krščanski civilizaciji. Evropa kot krščanska sinteza judovske, grške in latinske tradicije je kljub vsem svojim stranpotem in zločinom zoper mir razvila najgloblje in najbolj kompleksno razumevanje tega pojma in ustanovila najbolj učinkovite institucije za njegovo proučevanje in uresničevanje.

Na splošno lahko ugotovljamo, da se je razumevanje pojma miru posebej še po drugi svetovni vojni poglobilo v smislu judovskega in evanĝelskega razumevanja te besede: da mir ni le stvar odsotnosti vojne, temveč ima lastne kvalitete, da je avtonomen pojav in ne le odsotnost ne-miru ali celo vojne.

Prav nasprotno kakor antična ljudstva - zaradi njihove bogate literature in tradicije -, ki so razumela vojno kot stvar po božji volji in kot naraven pojav, ki celo pozitivno dinamizira človeško družbo, pa so Judje po Mojzesovem izročilu razumeli mir kot sporazum in zavezo z Jahvejem, kar ima konsekvence na osebni, družinski in obče družbeni ravni. To ne pomeni, da so odpravili vojno iz svojega življenja, saj tega niti niso mogli, če so hoteli preživeti. A jasno so pojmovali razliko med pravično in krivično vojno. To razlikovanje je podedovalo tudi krščanstvo in z njim družbene ureditve, ki so se nanj ozirale.

Tudi sodobna družbena gibanja, ki se ne razumejo nujno kot krščanska ali ki celo neposredno napadajo krščansko civilizacijo, kakor recimo komunizem, vendarle uporabljajo iste judovsko-krščanske kategorije o pravični in krivični vojni, s čimer dokumentirajo svojo globljo sorodnost z judovsko-krščanskim izročilom.

Fizični mir ne pomeni le tega, da ni hrupa in trkov in lomov, temveč da se fizikalni delci ne gibljejo več. To bi bil idealni fizični mir. A če bi to moglo

obstajati, fizisa in fizike ne bi več bilo. Ves fizični svet obstaja zaradi trajnega gibanja materialnih in energijskih delcev. V posebnih okoliščinah lahko zagotovimo samo relativen, delni fizični mir, ki ga navadno imenujemo z latinsko besedo *tranquilitas*, v slovenščini morda mirovanje, negibnost, včasih tudi spokojnost. Morje se umiri, vetrovi se pomirijo, potresni sunki se umirijo, umirijo se sončne erupcije...

Dejansko pri fizičnem miru ne gre za pravi mir, temveč le za relativno mirovanje. Tako tudi pogosto ukazovanje staršev, naj dajo otroci vendar že mir, ne zadeva miru, temveč mirovanje. Otroci, ki se živahno, a prijazno igrajo na dvorišču, ne mirujejo, a so v medsebojnem miru. Nasprotno pa, če družinski člani tiho in v mirovanju sede vsak v svojem kotu, niso v miru, temveč zgolj v negibnosti, v mirovanju, pod katerim divja hud nemir.

Družbeni in politični mir je najširša oblika in vrstni miru. Kadar tega miru ni, so posledice za ljudi tako hude, da nasploh vsak normalno misleč človek ima družbeni in politični mir za nekaj, k čemur je vredno in treba stremeti in si za to prizadevati. Vse politično in diplomatsko prizadevanje po prvi in drugi svetovni vojni si prizadeva kakor koli že ohraniti to vrsto miru, kjer je že vzpostavljen, in ga vzpostaviti, kjer ga še ni.

Čeprav je po eni strani dobro, da človeštvo, posebno še po izumu atomskega fisijskega in fuzijskega orožja, ki prvokrat v človeški zgodovini dejansko ogroža obstoj življenja na planetu in človeške vrste v celoti, jasno odklanja vojno kot sredstvo za uresničevanje političnih ciljev, kakor je brez zadrege še pred stoletjem pojmoval Clausewitz, pa ima po drugi strani to tudi negativne učinke. Premočna koncentracija ob problemu, kako se izogniti vojni in drugim oblikam družbenega in političnega nemira, zaslepljuje ljudi glede globljega razumevanja miru. Nagnjeni so naivno verjeti, da je zgolj z odpravo vojne mogoče doseči mir. Verjamejo, da je vojna resnično nasprotje miru. Žal prav to slepo in naivno pojmovanje prispeva k nastajanju in bohotenju vzrokov za nove vojne in družbeno nasilje. Osredotočati se zgolj ob problemu vojne v smislu doseganja in varovanja miru je nekaj podobnega, kakor osredotočati se ob vprašanju vročine, kadar gre za obolelost organizma. Kadar gre za najbolj naivne oblike absolutnega pacifizma, to celo spominja na čudake, ki razbijejo termometer, kadar na njem razberejo, da so dobili vročino...

Moralni mir je rezultat skladnosti med lastnim moralnim prepričanjem (superego) in praktično držo, ravnanjem in vedenjem. V vsakdanjem pogovornem jeziku poznamo jezikovni idiotizem "slaba vest". V resnici je prav "slaba vest" zelo zdrava in

dobra, saj deluje, saj budi in vznemirja, kar je prav njena naloga. Zares slabo vest ima tisti, ki njenega vznemirjenja, njenega alarma ne sliši več. Če beremo dobre hagiografije, dobimo vtis, kakor da so prav sveti ljudje največji pokvarjenci. Imeli so skoraj perfektno senzorsko napravo, ki jih je tudi pri najmanjših moralnih tresljajih opozarjala na kršitev moralnega ravnotežja. Imeli so neverjetno občutljiv seizmograf, s katerim so odkrivali zlo v interkontinentalnih razdaljah ali celo v kozmičnih dimenzijah.

To pa pomeni, da mir ni vedno ista stvar kakor mirovanje. Svetnik, če ga vzamemo kot simbol moralno skoraj popolnega človeka, živi v miru s svojim prepričanjem, vendar ne v mirovanju pred njim. Prav v prsih resničnega svetnika, ki živi v miru s svojim moralnim idealom, pulzira najbolj očitajoče nemiren seizmograf vesti.

Notranji mir je sprejemanje lastnega obstoja z vsemi notranjimi danostmi, od mentalne in psihične strukture in dispozicij do božanja ali udarcev usode. Tudi tu je zelo pomembno vgraditi razlikovanje med mirom in mirovanjem. Človek, ki je notranje miren, je lahko oz. celo navadno je na zunaj zelo nemiren. Govorimo tudi o ustvarjalnem nemiru. Ljubezen kot najgloblje notranje dogajanje je neprestano spremljana z nemirnostjo, čeprav je sama najgloblja vrsta miru. Morda se oba sorodna pojma nikjer tako prepadno ne razlikujeta kakor prav v zadevi ljubezni. Globlja ko je ljubezen, toliko bolj razburkan je nemir, čeprav hkrati toliko trdnější notranji mir. Prav tu morda začnemo razumeti, kako mirovanje in njegovo nasprotje zadevata dogajanje, spremembe, gibanje, medtem ko mir in njegovo nasprotje zadevata moralne in duhovne kvalitete vsega tega, namreč usklajenost z normo in idealom. Tako: biti v miru - ne pomeni fiksiranja v negibnosti. In: biti negiben - ne pomeni živeti v miru. Zato lahko prav vest najbolj zadržanih zločincev popolnoma miruje, čeprav ti ljudje ne morejo živeti v miru. Narobe pa lahko oseba, ki je polna ustvarjalnega, duhovnega in ljubezenskega nemira, vendarle živi v pravem miru s seboj, svetom in Bogom.

V tem smislu lahko razumem zame nepozabne besede - lahko bi jih imeli za moralni testament - dr. Iva Lapenne, enega najbolj plemenitih "ambasadorjev" hrvaštva zunaj meja, dolgoletnega predsednika Svetovne esperantske zveze v Rotterdamu, sicer pa profesorja mednarodnega prava na londonski univerzi, ki je ob odkritju spomenika La espero na Esperantoplatz (esperantskem trgu) v Gradcu v jubilejnem letu 1987 (stoletnica esperanta) dejal nekako takole:

Če bi se zdaj, v mojih starih letih, znašel v dilemi, ali naj živim kot nesvoboden človek v miru - ali pa naj bom svoboden, a v strašnih vojnih okoliščinah, kakor

sem to že izkusil v svojih partizanskih letih na Hrvaškem, bi se znova odločil v prid svobodi, tvegajoč celo vojno in njene posledice.

(Stavka ne dajem v navednici, ker sem si to zabeležil v dnevnik po spominu in to ni avtoriziran citat dr. Lapenne, čeprav je po vsebini zvest zapis glede na to, kar je bilo tam povedano.)

In tudi dejansko je ta mož izbral življenje v notranjem miru, pri čemer je tvegala zunanji, fizični nemir. Ni mu bilo treba teoretizirati, v svojem življenju, polnem turbulenc in vznemirjenj, a tudi življenjskih nevarnosti, je izkusil, kako lahko živi človek v notranjem miru celo, če okoli njega žvižgajo krogle in v bližini pokajo bombe, pod pogojem seveda, da je med obema vrstama miru, zgolj fizičnim in notranjim, izbral slednjega.

Tako sta si vojna in mir v nasprotju le, če se pri pojmovanju miru omejujemo zgolj na zunanji, družbeni in politični mir. A tisti, ki je napredoval do ravnj, kjer doživlja obstoj avtonomnega notranjega sveta, celo vojne ne vidi več kot nasprotje miru, temveč le kot nasprotje mirovanja.

Duhovni oz. metafizični mir je rezultat soglasja med človekovo dušo in najvišjim duhovnim bitjem, ki ga razna verstva največkrat imenujejo Bog.

V skladu z Mojzesovim judovskim izročilom samo ta slednji mir velja kot pravi mir – in tega izražajo z besedo *šalom*. Ko rečejo *šalom*, ne mislijo na fizični mir, se pravi na mirovanje; ne mislijo na družbeni in politični mir, se pravi odsotnost vojne; celo ne mislijo na notranji mir, se pravi spokojnost, temveč predvsem mislijo na duhovni oz. metafizični mir. Verujejo, da so vse druge oblike miru, če so v miru z Bogom, vključene in navržene. To ne pomeni, da ni več potresov, temveč da tudi potres sprejmejo kot božjo voljo, tudi če je ta volja za človeka nerazumljiva.

Seveda obstaja težak sistemski problem. To zadnjo zvrst miru, ki ga judovsko krščansko izročilo jemlje kot edini pravi mir, ki pogojuje vse druge oblike miru, lahko sprejme samo človek z aktivno versko razsežnostjo, homo religiosus. Če ta človeški "organ" ne deluje več, če ta razsežnost pri človeku manjka, potem na njegovem obzorju ni videti duhovnega in metafizičnega miru, torej ga tudi ne more dosežati.

Mir v svojem kompleksnem in globljem pomenu je polno sprejetje samega sebe, zunanjega sveta in absolutnega Bitja. Rezultat takega sprejetja je življenje, mišljenje, čutenje in delovanje v soglasju z absolutnim izvirom in tako tudi z absolutnim končnim ciljem oz. smislom (telos) biti.

To pomeni, da mir ni skrčen na zgolj odsotnost vojne, družbenih nemirov in raznih oblik nasilja. Mir ni to, kar se ne dogaja, mir je sam najvišja oblika dogajanja: dogajanje resnice, pravice in lepote. Človek živi v miru, ko čuti uspeh vsakega drugega človeka kot lasten uspeh, ko čuti bolečino in problem vsakega drugega človeka kot lastno bolečino in problem.

Splošno pojmovani in sprejeti par dozdevno nasprotnih pojmov mir - vojna je le navidez ustrezen. Resnično nasprotje miru ni vojna, pa naj bo ta še tako strašna, temveč preziranje obstoja, dostojanstva in pravic drugih. Enako velja za dozdevni opozicijski par pojmov ljubezen - sovraštvo. Resnično nasprotje ljubezni ni sovraštvo, pač pa ravnodušnost do drugega človeka. Lahko živimo v odnosu do kakega človeka na ravni zelo civilizirane tolerance, pa smo z njim vendarle v razmerju, ki je nasprotje ljubezni, če smo do njega indiferentni. Sovraštvo, ki ni indiferentno, je že prvi korak v smeri ljubezni. V resnici je to nesrečen in boleč, kajkrat iz obupa storjen korak, a vendarle nekaj drugega kakor hlad prezira, ki je pravo nasprotje ljubezni. Enako velja za nasilje in njeno organizirano in tudi pravno urejeno obliko, vojno. Vojna je že sama po sebi poskus, doseči mir. Navsezadnje se vse vojne iztečejo v nekakšni vsaj primitivni obliki miru. Če ga ne spremljajo prizadevanja, da bi njegovo raven dvigali vse tja do duhovnega in metafizičnega miru, ki mu Judje pravi-jo šalom, potem ta primitivni mir kot ne-vojna ne more biti stabilen in se kmalu sprevrže v novo vojno.

A za naš premislek je vseeno pomembno razlikovati, kaj je resnično polarno nasprotje miru; da to ni sovraštvo, da to ni vojna, da to ni netoleranca, temveč diplomatsko elegantna, civilizacijsko nesporna indiferentnost in ignoranca do drugega človeka in drugih človeških skupin in skupnosti.

Ne-mir je tako nesprejemanje samega sebe, zunanjega sveta in absolutnega Bitja. Posledica tega nesprejemanja je obstajanje, mišljenje, čutenje in ravnanje, ki ni v soglasju s celoto biti.

Sprejemati samega sebe in zunanji svet pomeni vedno tudi sprejemati svojo delnost, svojo nezadostnost, svojo darovanost. Samo če vse to sprejmemo, lahko vstopamo v razmerje miru. A večina ljudi niti ne sprejema sebe niti zunanjega sveta. Marxova zahteva: podvreči kritiki vse obstoječe – je samo formalni izraz tega nesprejemanja.

Čeprav živi danes povprečni človek v naivni predstavi, da je glavna značilnost vseh verstev cenzuriranje in prepovedovanje znanj in njihovih transportnih sredstev, knjig, je vendarle resnica, da je glavna zahteva vseh verstev prav nasprotna: da človek nima le moralne dolžnosti biti pravičen in

Duhovni oz. metafizični mir je rezultat soglasja med človekovo dušo in najvišjim duhovnim bitjem, ki ga razna verstva največkrat imenujejo Bog.

Človek ne more neposredno videti realnosti. Vidi le podobe domnevne realnosti, ki nastajajo v njegovih čutih, spominih, domišljiji in razumu.

dobrosrčen, temveč tudi, da se neprestano uči in razsvetljuje, da je umetniško ustvarjal, saj so po religijskih konceptih vse to darovi najvišjega Duha.

Človek ne more neposredno videti realnosti. Vidi le podobe domnevne realnosti, ki nastajajo v njegovih čutih, spominih, domišljiji in razumu. Te podobe, ki nikoli niso identične z realnostjo, se počasi osamosvojijo in okamenijo in tako sestavljajo matrice in filtre, ki razobličijo vsa poznejša opazovanja in dožemanja.

Enako kakor strah, tudi fiksiranje na določene predstave o sebi in o svetu sestavljajo vražji krog odtujevanja od realnosti, ki ob vsakem stiku z realnostjo povzročata konfliktno situacijo, se pravi ne-mir. Enako kakor kadar gre za strah, tudi tu ne gre le za vedno bolj filtrirane in po lastnih predstavah manipulirane in modificirane izkrivljene podobe realnosti, temveč gre tudi za napačno podobo o lastnem dožemanju in razumevanju. Ne le, da narobe vidimo, tudi na lastno gledanje narobe gledamo in sploh ne opazimo napake in optične prevare. To nas ima ujete v neskončni zanki, da smo ujetniki v lastni lobanji, iz katere se z lastnimi sredstvi in uvidi ne moremo rešiti, saj v tej ujetosti niti tega ne vidimo, da smo ujeti in da bi se kazalo rešiti.

Tudi tu, prav kakor smo to videli pri vprašanju strahu, storimo pametno, če zapustimo sistem, v katerem se gibljemo. Sami tega seveda ne bi mogli storiti: najprej niti ne bi prišli na misel, da je tak postopek sploh mogoč, drugič pa ne bi imeli energije in sredstev, da bi lahko to storili. A ista najvišja avtoriteta, ki nam pravi: "Ne bojte se!" nam predlaga tudi rešitev našega drugega problema, problema napačne percepcije: "Ne delajte si podob..." To si lahko preberemo v drugi Mojzesovi knjigi (2Mz 20, 4-7), a podobne stvari povedo tudi vse druge pristne religije. Svarijo človeka pred tem, da bi preveč zaupal svojim čutilom in drugim organom za percepcijo, tudi razumu kajpada, ker se vsi ti organi na veliko motijo. Njihova funkcija ni predvsem poročati o zadnji resnici bivajočega, temveč omogočiti človeku na tem svetu nekakšno preživetje. Če bi nam bila dostopna celotna in natančna resnica tega, kakršni smo sedaj, ne bi mogli preživeti. Prav nenatančnost dožemanja je pogoj, da se lahko nekako izmažemo iz naših zadreg in stisk. A kadar gre za temeljna vprašanja, tedaj uči vera isto kakor prava filozofija in prave znanosti: ne zaupaj do konca svojim očem, celo svojemu razumu in spominu ne, celo svoji znanosti in filozofiji ne!

Tu se nazadnje srečamo tudi z vprašanjem, ali je mogoče izraziti ustrezno vsebino dobrega mirovnega pakta, če že jezik te pogodbe sam, zaradi različnih vzrokov, izziva spor in nemir. Mar ni jezik sam često pomemben predmet in razlog nemira in napadalnos-

ti? In kako potem z jezikom, ki je nosilec nemira, sestaviti dobro mirovno pogodbo, dober pakt o miru?

Jezikovni spori in frustracije se dogajajo na vseh štirih nivojih delovanja jezika: na samopredstavitveni, informacijski, atmosferski in apelacijski ravni.

Samopredstavitvena funkcija kakega jezika je v tem, da govorec o čemer koli, mimogrede, nenamerno izraža svojo individualnost (ki jo nasplošno napačno imenujejo identiteta). Če v narečju svojih staršev povem, da je danes lepo vreme, ne informiram le o vremenu, temveč tudi o tem, da sem Slovenec iz čisto posebnega kraja in da sem odraščal v čisto posebni družini, ki uporablja to narečno obliko. Če bi isto vsebino povedal v bolj rafinirani jezikovni obliki, bi mimogrede oddal tudi informacijo, da sodim v intelektualno kasto (kamor sicer ne sodim) ali celo, da se ukvarjam s filozofijo ali kako drugo duhovno vedo. Če pa bi uporabljal žargon iz sveta klošarjev, bi svojega pogovornega partnerja nehote informiral tudi o tem, da je moj naslov čakalnica železniške postaje ali kaj podobnega.

Glavni problem različnosti in tako tudi razumevanja drugega in razumljivosti samega sebe, niso razlike v leksiki, slovnici in sintaksi. Tega se je mogoče naučiti. Problem je v različnosti mišljenjske mreže modela mišljenja, ki je zraščena z jezikom. Tako je npr. človeku slovanskega porekla bližja besedno in slovnično ter sintaktično sicer povsem tuja madžarščina kakor pa v vseh pogledih sorodna angleščina. Madžari že tisoč let živijo sredi slovanskega oceana, v sosedstvu z germanskim in romanskim svetom, zato tudi razmišljajo podobno kakor Hrvatje, Nemci, Slovenci, Italijani, Slovaki in Romuni. Neformalna težavnost ali lahkost angleščine dela iz tega jezika, ki se zdi univerzalen, v resnici zelo poseben idiom, ki nikakor ne more izraziti duha univerzalne človeške skupnosti, civilizacije in kulture. Svet bi se nazadnje z nekaj truda lahko naučil angleščine, a ta svet nima veliko možnosti, da bi se naučil misliti po angleško - in s tem je že zapečaten usoda tega jezika, da nikoli ne bo postal resnično mednarodni jezik.

A največ frustracij nastane pri tretji jezikovni funkciji, kjer gre za atmosfero pogovorne situacije. Ta je po eni strani rezultat vseh že prej navedenih težav, po drugi strani pa imamo opraviti tudi z lastnimi vzroki za nastanek atmosferskih težav in obremenitev.

Tako je jasno, da utegne naša samopredstavitev po rabi jezika negativno vplivati na atmosfero pogovora. Pogovarjalca, ki se nagovorita v srbščini in albanščini, gotovo ne moreta računati na zelo spod-

budno klimo svoje komunikacije. Prav tako ne prispeva k dobri atmosferi, če je pogovor otežen zaradi nerazumevanja ali težavnega razumevanja. A glavni vzrok komunikacijske frustracije je komunikacijska asimetrija, ki jo je v svoji knjigi o komunikaciji obdelal prof. Paul Watzlawick, avstrijsko-ameriški komunikolog in psihoterapevt. Zanj je komunikacija simetrična – in samo taka lahko dobro poteka – tedaj, če sta oba partnerja v enakem psihološkem položaju, se pravi da nobeden ne dominira nad drugim. Za Watzlawicka je vir neravnotežja predvsem razlika v strokovni in jezikovni kompetenci. Sam si drznem dodati, da je mogoče še pomembnejši vir takega neravnotežja družbena ali državna veljava kakega jezika. Med nemško in slovensko govorečima Koroščema že od vsega začetka ne more biti komunikacijskega ravnotežja, ko pa ima nemščina status edinega državnega jezika, slovenščina pa ima status kvečjemu lokalno priznanega drugega jezika. Slovensko govoreči mora obvezno znati tudi nemščino, nemško govorečemu pa ni treba znati slovenščine. Konstelacija je tako vnaprej jasna in ne omogoča jezikovne simetrije.

Milan Unkovič, Prerok in piramida, 1995, jedkanica, akvatinta

Edina logična rešitev iz te zagate bi bila: sprejetje nevtralnega skupnega jezika, ki bi na mah odpravil komunikacijske frustracije na vseh nivojih. Samo tak jezik bi bil ustrezen jeziku miru in bi sam, tudi kadar njegova informativna vsebina ne bi bil mir, preprečeno izražal impulze in energijo miru.

Človeštvu takega jezika ni treba šele iskati ali ustvarjati. Že 110 let tak jezik – Zamenhofov esperanto – živi in v njem nastaja lastna zakladnica kulturnih in umetniških stvaritev. Ne le, da je bil ta jezik že pred leti sprejet tudi pri mednarodnem klubu PEN kot priznan jezik literature – prav letos (1998) je bil za Nobelovo nagrado za literaturo predlagan na Škotskem živeči esperantski pesnik William Auld. Tudi če ta nagrada še ne bo takoj podeljena, že samo dejstvo, da najvišji svetovni zbor pisateljev predlaga za Nobelovo nagrado človeka, pišočega v jeziku, ki so mu še do nedavnega odrekli celo status jezika, govori za to, da problema ne kaže iskati na ravni sredstva, ki že pripravljeno čaka na uporabo, temveč da tiči problem izključno na ravni politične volje in iskrene pripravljenosti za mir in za uporabo najustreznejših sredstev in metod, ki k miru vodijo.

Povzetek in sklep

Mir neizmerno presega banalno razumevanje miru v smislu premirja ali fizičnega mirovanja orožij, odsotnosti vojn in drugih oblik nasilja. Mir je sprejemanje samega sebe, sveta in nadsвета v dinamični perspektivi sprememb in popravkov.

Tak duhovno globlje pojmovani mir je dosegljiv samo z intenzivno intelektualno, moralno in duhovno rastjo in učenjem vsake posamezne osebe. Analogno, kakor se je treba učiti bojevanja, se je treba še globlje učiti razumeti, uresničevati in ohranjati mir.

To pomeni, da je med drugim treba po eni strani vrniti v vsa okolja vzgoje in izobraževanja pozornost in upoštevanje vseh treh človekovih svetov: notranjega, zunanjega in transcendentnega – in da je po drugi strani treba začeti ustanavljati zavode, v katerih bi se mladi ljudje učili načel in tehnik tako globlje pojmovanega celovitega miru.

Jezik, v katerem bi poučevali o miru in se učili miru in v katerem bi se o miru pogajali, naj bi sam vseboval ozračje in notranjo kvaliteto miru. Tak jezik ne bi smel biti partner v konkurenčnem boju za prevlado. Moral bi biti logično jase, lahko priučljiv in dostopen vsem narodom in slojem.

Tak jezik je že oblikovani mednarodni jezik esperanto.

(To besedilo je bilo pripravljeno izvirno v esperantu in ga je avtor v obliki predavanja predstavil v evropski hiši v Zagrebu junija 1998. Prevod v slovenščino: avtor. Za natis smo tekst z avtorjevim dovoljenjem strnili v uredništvu Odsevanj.)

ESEJISTIKA

Jezik, v katerem bi poučevali o miru in se učili miru in v katerem bi se o miru pogajali, naj bi sam vseboval ozračje in notranjo kvaliteto miru. Tak jezik je že oblikovani mednarodni jezik esperanto.

Med tradicionalnim in modernim v Modrem e Matjaža Pikala

RECENZIJE

V tem eseju bom skušala s pomočjo sodobne literarne teorije dokazati, da je prozni prvenec v mladosti na Prevaljah živečega Matjaža Pikala, sicer pesnika (zbirke V avtobusu, Dobre vode, Pes in plesalka ter Bile), igralca in vodja skupine Autodafe, Modri e, ki je letos izšel pri Cankarjevi založbi v Ljubljani, po notranji formi tradicionalno, po zunanji pa moderno delo (In da so fantje v Jopah dobri in dobri pisatelj!).

SNOV, TEMA, MOTIVI

Zunajliterarna snov Modrega e, torej snov, ki obstaja izven umetnine in pred njenim nastankom, je sodobno življenje v Kanalu v 80-ih letih. To življenje je Pikalu postalo književna snov, realnost, ki jo je uzrl na poseben, enkratni način in jo oblikoval v književno besedilo. Govorimo o avtorjevem doživetju snovi; če to ne bi bilo izvirno, sploh ne bi šlo za književno umetnino, hkrati pa postane s to ugotovitvijo brezpredmetno tudi vprašanje o ponavljanju snovi (o istem kraju v približno istem času je pisal tudi Vinko Ošlak, npr.)

Tema, ki izraža duhovni smisel umetnine in je vedno abstraktna, je v Modrem e svet osemnajstletnika z ravno opravljeno maturo, motivov, ki so konkretna podlaga za temo, pa je v delu ogromno in so pretežno vsakdanji. Naštejmo jih nekaj: motiv navdušenja nad nogometom, motiv črička, bratske ljubezni (in izkoriščanja), prepuščenosti samemu sebi, bega od doma, matere, ljubezni, smrti, hrepenenja po drugem kraju, drugačnosti, petelinjenja med fanti. Posebej velja izpostaviti vsaj dva. Prvi je motiv drugačnosti v množici: drugačen je pripovedovalec ("Včasih se mi je zazdelo, kot da bi mi že od rojstva govorila, da nisem tak, kakršni so drugi otroci, ampak drugačen. Zraven je držalo svečo vseh tristo stricev in tet, kar jih imam ... Zadnji dan šole, ostala je le še matura, mi je glede drugačnosti zasikala tudi Fleischmanca. Na postaji sem čakal na avtobus, ko je zavila k meni in mi rekla, da naj se ne grem več tega, kar nisem in da naj že končno postanem tak kot drugi in odrastem." - str. 60 in 61) in drugačne kot večina so mnoge osebe, ki v delu nastopajo. Drugi izstopajoči motiv je motiv črička. Junaku Alfredu je zanimiv, ker kar naprej poje. Rad ga poslušča. V delu postane simbol življenja oziroma navdušenja nad njim. ("Potem mi je potegnilo, da cvrčki prenehajo z igranjem pozimi in kar naenkrat mi je zaradi tega postalo strašno žal in zaželel sem si,

da bi godli kot do zdaj, vsak dan, podnevi in ponoči, in da se njihovo čričkanje ne bi nikoli nehalo, ampak da bi bila v zraku vedno glasba." - str. 204)

VRSTA, ZGODBA, PRIPOVEDOVALEC, PROSTOR IN ČAS

Analiza notranje zgradbe (kot dela notranje forme), ki jo zanimajo literarna vrsta, dogajalna zgradba, pripovedovalec ter književni prostor in čas, najprej pokaže, da se v delu prepletajo snovno-materialne, idejno-racionalne in afektivno-emocionalne prvine. Ker prevladujejo snovno-materialne (iz dela izvemo, kaj je junak "delal" prve tri dni po maturi), ker je razmerje med subjektom in objektom govora, torej med tistim, ki govori (pripovedovalec) in realnostjo, o kateri govori, realno, nič čustveno prizadeto in ker je razmerje med časom govorečega subjekta in časom tistega, o čemer govori, preteklo, sodi delo v pripovedništvo oziroma k prozi.

Zgodba, ki je poleg notranjega ritma in zvrstne oznake predmet preučevanja dogajalne zgradbe, je v Modrem e sintetična (dogodki so razvrščeni po naravnem zaporedju) z nekaj retropektivami (Best - posvojenec, Best - lastnik hrošča, Alfred - dvojček umrle dvojčice itd.) in je lepo zaokrožena, z začetkom in koncem, kar je vse značilnost tradicionalnih del. Je pa zgodba kot skrčena obnova dogajanja naslednja: Dijak Alfred Pačnik se zjutraj odpravi na ustni maturitetni izpit iz slovenščine. Dobro opravi in se vrne v domači kraj; gre na sendvič, počivat na tribuno na nogometnem igrišču in v lokal Modri e, kjer je vedno zanimiva družba, (pre)pozno po brata Benčija v vrtec, pa spet ven, na tribuno, pa raznašat časopis (od tod mu vzdevek Poštar) in doživet mnogo zanimivega (nadlegovanje fotografke npr.), gledat nogometno tekmo v slaščičarni, pa končno domov; drugi dan na podelitev spričeval (od koder uide), zvečer pa v kino, po katerem pride do pretepa; pa spet v Modri e, kjer ima prijateljica poslovilnega in iz katerega gre Francozinji v tranzitu menjat gumo in doživet z njo ljubezensko izkušnjo, srečanje s policajem in ponovno s pretepači; reši se v Modri e. V nedeljo ga zgodaj zbudi brat Benči, gresta na igrišče, potem pa ga (posvojeni) brat Best oklofuta, zaradi česar se odloči zbežati od doma. Gre k sošolcu po pištolo, nato v cerkev k spovedi, nakar zavije po prof. Franza, da gresta skupaj na nogometno tekmo, ki bo odločila o ligaškem

zmagovalcu. Tam se Best poškoduje, da ga odpeljejo, "plavi" vseeno zmagajo, Alfred pa spet steče v Modri e, iz katerega odhaja njegova ljubezen Francozinja.

Zgodbo tako tvori veliko stanj, pripetljajev in dogodkov. Ker je pripoved tudi dolga (260 strani žepnega formata), je delo po tem vrednotenju opravičeno poimenovano roman, kar je njegova zvrstna oznaka. Če vemo, da je dogodek tisto, kar v delu privede do bistvene spremembe psihičnega ali fizičnega stanja osebe, ugotovimo, da je prav dogodkov presenetljivo veliko (iz zgodbe jih ne gre ponavljati). Enakomerno so razporejeni po vsem čitvu, torej lahko govorimo o enakomernem notranjem ritmu romana ali še drugače rečeno: menjavanje med spešitvami (deli teksta z dogodki) in zaviranji (malo ali nič dogodkov) je v Modrem e enakomerno, kar je znak tradicionalne literature.

Kot je ugotovil že Aleš Debeljak, ki je napisal poročilo za branje knjige, je pripovedovalec oziroma epski subjekt v delu prvoosebni, saj pripoveduje o tistem, kar je sam doživel, kar je spet znak tradicionalne literature. Praviloma tega pripovedovalca ne smemo istovetiti z realno avtorjevo osebo, v tem primeru pa nas besedilo navaja na misel, da sta pripovedovalec Alfred Pačnik in avtor Matjaž Pikalo eno. Če pogledamo še avtorjevo kontaktno smer, lahko ugotovimo, da govori, kot da so bralci le priča dogajanja, o perspektivah pa lahko rečemo, da prevladuje scenska, saj pripovedovalec govori o dogajanju, kot da ga vidi nazorno pred sabo na bližnjem prizorišču ali sceni (npr. igre z Benčijem), le v zadnjem poglavju je perspektiva panoramska (govori v širokih potezah, kot da gleda na dogajanje s ptičje perspektive). Pri perspektivah je zanimiv še pogled na razmerje med zunanjo in notranjo. Pri slednji se predmetno dogajanje izgublja in se spreminja v zaporedje junakovih doživljajev, zaznav in predstav, kar je izrazita značilnost modernega romana. Ker pri Pikalu to ne prevlada, pač pa je poudarek na predmetnem dogajanju, po notranji formi Modri e ni moderen roman, pač pa tradicionalen. Prevladujoči slogovni postopek v njem je pripovedovanje.

Poleg glavne osebe Alfreda Pačnika spoznamo v delu še mnogo stranskih oseb (mama, brata Benči in Best, dekleta Fleischmanca, Bila in Francozinja, dottore, klošar Dajše Vlado, profesor Franz, Tony Manira, dr. Navada, policaj Petarda, sošolec Puškin, pretepač Hari itd.) Pri večini uspe avtorju odlična karakterizacija v prevladujočem aktivnem označevanju, seveda pa tudi mimo pasivne oznake avtor ne more ("Od nekje se je vzel v lokal visok in suh tip, glavni pokrovitelj nogometnega kluba gospod Sliva, za katerega so govorili, da prihaja sem iz prestolnice, kjer je imel časopisno podjetje ..." - str. 34). Osebo se mi kot zelo simpatična izriše glavna oseba in kot mati bi takoj bila za takšnega sina; je brihtna (zelo dobro opravi maturo), samozavestna ("... kar naprej sem moral koga popravljati..."), vsestransko ljubeča ("Mislim, jaz imam rad vse, skupino in posameznika, kolektivno igro in solo driblinge, napad in obrambo, golgeterje in gol-

mane, načrtno igro in improvizacijo, resno in duhovito predstavo, vse. Tako kot v življenju. Če ni tega, raje zmrznem." - str. 80), pridna (denar si služi z raznašanjem časopisa), razmišljujoča (o smrti npr.; "Smešno se mi zdi, da moramo umreti, ... mislim, že ko se rodimo, smo na smrt zmatrani in potem vse življenje ena velika matrenga in na koncu te matrarije človek umre, kar je pravzaprav celo fajn, mislim, ker se ti ni treba več matrat, no in ravno to se mi zdi smešno. Res. Mislim, zame je absurdno, da se celo življenje matraš, potem te pa kar naenkrat potolče in te ni več, čeprav bi rad, da bi bil še, ampak tako, da bi ti bilo fajn, jasno, a kaj ti to pomaga, ko te kar naenkrat, tako nenapovedano, zmanjka, in vse skupaj nima več smisla in..." - str. 189). Za nas Korošce je seveda ta oseba še toliko zanimivejša, ker jo v resnici poznamo, prav tako pa tudi v mnogih drugih prepoznavamo prevaljske originale. Hočemo ali ne, lokalni moment ima tu precejšnjo težo. Tako Korošci tudi takoj prepoznamo Kanal za Prevalje, ki so poleg ravenske gimnazije v delu edini kraj dogajanja, in tudi kar vidimo tamkajšnji pilarniški blok, kino dvorano, vrtec, nogometno igrišče..., kjer se zgodba romana odvije v zelo kratkem času, v treh dneh, od petka zjutraj, ko Alfred opravi maturo, do nedelje popoldan, ko "plavi" premagajo "violet". Iz tega časa pa niso prikazani le izseki,

pač pa gre za natanačno kronološko zaporedje (niti nočno spanje ni preskočeno), kar je spet znak tradicionalne literature. O času in kraju še to: kdaj in kje je avtor pisal, ne zvemo, torej sta njegov čas in kraj abstraktna, moj realni oziroma zunanji čas oziroma čas branja pa je bil izjemno kratek; to je literatura, ki se požre.

Če pri analizi notranje forme po analizi notranje zgradbe pogledamo še na notranji stil, ugotovimo, da pripoveduje avtor v glavnem popolnoma neprizadeto, nevtralnno, epično. Zelo malo je v tekstu prizadetosti in zato subjektivnosti (kar je znak lirike), prav tako prevzetosti in zato retoričnosti, patetičnosti (kar je znak dramatike). Spet dokaz, da je delo vsebinsko tradicionalno.

ZUNANJA ZGRADBA, STIL IN RITEM

Zdaj pa se dotaknimo še zunanje forme, kjer nas prav tako zanimajo zgradba, stil in ritem.

Zunanja zgradba je vidna na prvi pogled in je klasična. Roman je razdeljen na 23 poglavij z izvirnimi poimenovanji ena, dva, tri (ne prvo, drugo, tretje), brez prologa, a s posvetilom ("Ženi, z njenim kritjem sem nepremagljiv in Mitji Močilniku - Pišiju, kot bi bil živ.") in epilogom, v katerem izvemo, kaj je bilo z nekaterimi osebami kasneje.

Zdaj se moramo posebej zaustaviti pri t. i. zunanjem stilu tega romana oziroma pri oblikovanosti vsebine z jezikovnimi sredstvi. Zunanji stil v nasprotju z notranjim ni klasičen, tradicionalen, pač pa moderen; izbor sestavin za realizacijo vsebine je torej nestandarden. Slog je v najširšem smislu, kot je vedno pričakovano, individualen. To naredi posebno spajanje vseh treh komponent sloga. Vse najdemo tudi v Pikalovem besedilu: nazorno-predstavno, miselno in čustveno, a je tukaj od vseh še najmanj čustvenih sestavin; sintaksa je razumska, saj prevladujejo podredja ("Potem sem se postavil za steber ob kozolcu in si kol, ki je predstavljal ojstro sabljo, začel potiskati mimo ust za steber, ki je palico zakrival, tako da je bilo videti, kot da sem sabljo res požrt, nakar sem jo z veliko težavo še izvlekel." - str. 50), ukrasnih pridevkov je malo in so redko s čustvenim nabojem; še najbolj čustvena je metaforika s prevladujočimi komparacijami ("Štadion se je polnil kot kanglica z borovnicami, ki sva jih morala z Bestom vsako poletje med počitnicami nabirati z dedom." - str. 233). Tudi sicer so značilnost Pikalove sintakse prej kot kratke dolge, zapletene povedi ("S profesorjem sva na blagajni kupila vsak svojo karto, za ženske in otroke je bila cena polovična, čeprav mi ni bilo jasno zakaj, in če bi bil jaz ženska, bi na blagajni zahteval, da plačam polno ceno in ne bi pustil, da imam polovično tarifo, ali pa bi zanalašč kupil dve karti, res, medtem ko je bila vstopnina za otroke tako ali tako

brez veze, ker so prišli notri skozi ograjo ali pa so jo preplezali in prišli notri na črno." - str. 233). Prav zaradi tega je vsaka nedoslednost pri postavljanju vejic, kar je v tej knjigi opazno, še toliko nevarnejša, saj škodi razumljivosti ("Odvezal sem Noaja, ki je vseskozi renčal na starega in ga povlekel za seboj." - str. 180; ne vemo, koga je povlekel).

Od vsega pa roman Modri e najbolj subjektivno obarva uporaba slenga na vseh jezikovnih ravneh - glasoslovni, skladenjski, oblikoslovni, besedoslovni in celo besediloslovni. Prej je pravilo kot izjema. To seveda postane največja posebnost romana, velik mik; zagotovo od tod tudi izid romana v zbirki za najstnike Najst in nenazadnje mnenje, naj takšna literatura postane šolsko domače branje, o čemer je seveda še treba razmisliti. Svoje - v smislu lahkotnosti pripovedovanja o sicer maturantovih prelomnih življenjskih dogodkih - dodajo tekstu še nekateri vulgarizmi ("Mislim, kar naenkrat si začnem nekaj popravljati in vleči gate iz riti ali pa začnem pokašljevati." - str. 11) in, na našem koncu, nekateri dialektizmi ("Zakaj pa potlej marnješ?" - str. 162), zelo pogosto ponavljanje stavkov "res" (npr. v funkciji potrditve nemogočega) in "da te ubije" (npr. v funkciji posmehovanja), ("... je prestavljal iz prve v drugo in zraven oponašal motor avtomobila. V tem je bil pravi car, res. To bi ga morali videti. Da te ubije." - str. 48, 49) ter dialogi v francoščini.

Ker je zunanji ritem, kot tretje merilo zunanje forme, pri pripovedništvu zelo težko ovrednotiti, naj tu končam in se še enkrat vrnem na začetek zapisa, kjer bi morala kaj reči še o ideji dela. Ker ta navadno izstopi na koncu kot misel, nauk, sem počakala. In res: nesporno se Pikalo na koncu še enkrat ustavi ob obeh idejnih polih. To je najprej ljubezen, ki je ni mogoče premagati in ki je je bil poln junak Alfred Pačnik (mene zato delo spominja na Ljubezen Marjana Rožanca) in ki je na koncu rahlo zbanalizirana v stilu Desetega brata Ivana Roba ("... nad nama nogometni štadion. Ne veva za rezultat tekme, samo hodiva." - str. 260), a je čisto v stilu v celoti z ironijo in razbijanjem vrednot nabitega dela. Drugi idejni pol pa je seveda smrt, ki junaku ni prizanašala. Ves čas je visela v zraku; celo vsak trenutek "se lahko prehladiš in umreš". Zato je fant nosil jopo ("Potem sem iz ene zlezel v drugo uniformo, v kavbojke, majico, teniske in modro športno jopo s kapuco, ki mi jo je z gimnastičnega tekmovanja v Pragi prinesla teta Gela ..." - str. 20).

In: ali so lahko fantje z jopo slabi in slabi pisatelj?

Po mojem nikoli!

Helena Merkač

TANTADRUJ BI RAD BIL SREČEN

Ne le literarno ime - poezija tudi v lastnih besedilih in prijetna glasba...

Molče in resno so odšli v dolgo zimsko noč, kakor bi nesli od zbeganih ljudi, ki so jih pustili za sabo, usodno sporočilo ali potrebno tolažbo novemu človeku, ki šele čaka na življenje tam nekje v daljnem jutru.

(Ciril Kosmač, Tantadruj)

Nikoli ni bila prava. Smrt namreč. Menda nobena smrt, ki si jo izbereš sam, ne more biti prava. Pa tako si je želel umreti Tantadruj, nesrečni vandravec iz novele... Umreti, da bi bil srečen.

In zdaj živi. Pa ne, da si bi premislil kakor nesrečnik v Voduškovi pesmi *Samomorilec in vrane*; kriva ni niti Prešernova *Zgubljena vera* niti Puškinov *Talisman*... Tantadruj živi v imenu ene najbolj poetičnih glasbenih skupin pri nas.

Krhka, umirjena akustična glasba, ki jo skupina ustvarja na besedila svetovnih klasikov in domačih poetov, je pravi balzam za občutljiva ušesa, ki so po zaslugi dvomljivega okusa in kriterijev, ki jih v hlastanju za dobičkom vsiljujejo mediji, že kar boleče izpostavljena vsakršnemu popularnemu komercialnemu hrupu.

OVITEK ALBUMA STRUNAM, SKUPINE TANTADRUJ, JE OBLIKOVALA INES PETROVIČ; FOTOGRAFIJA: IGOR PUSTOVRH

Utrujenim od vsakovrstnih plehkosti električnih, elektronskih in tehničnih glasbenih trendov, ki proizvajajo pesmi, imenovane komadi, z besedili, ki premorejo komaj kaj več od nekaj ponavljajočih se medmetov, pa občutena glasba Tantadrujev otožno leže na vztrepetalo dušo. Ozvočena poezija boža in nežno vzvalovi čustva, spomine ter nostalgije.

Spomin na skupino Ilex, ki je začejala svojo kratko pot prijetnih melodij v istem obdobju kot Tantadruj in jo zaključila z albumom *Barvno nebo*, kar sam priplava med verze in zvoke strun akustičnih kitar.

Strunam je naslov albuma in istoimenske Prešernove pesmi, ki jo najdemo med uglasbenimi besedili slovenskih pesnikov v zlahtni družbi s Kosovelom, Murnom, Kocbekom ter Voduškom, poezijo svetovnih klasikov pa zastopajo E. A. Poe, Shakespeare, Puškin in Lermontov. Nekaj pesmi je v celoti avtorskih, največ jih je podpisal Boštjan Soklič, ki je avtor večine uglasbitev, v skupini pa igra akustično kitaro in poje. Avtorska pesem *Lorelei* je delo Mateje Blaznik, izobrazene glasbenice, ki igra klasično kitaro in poje. Izvrstni vokalist Aleš Hadalin, ki ga pri nas poznamo kot gosta slovenjgraškega big banda, odpoje večino pesmi na posnetkih in na koncertih, igra pa tudi vrsto instrumentov od orglic, flavte do tolkal. Z Dinom Gojom, ki z igranjem in občasnim ritmičnim žaganjem na čelu dodaja basovske linije, kar daje zvočni sliki in koncertom poseben čar, zveni Tantadruj ubrano in milozvočno.

Na trenutke delujejo zvočne slike pesmi, po zaslugi Boštjana Sokliča, rahlo bluzovsko, a jih melodijska linija klasične kitare odnese tudi v resnejše vode. Skladbe se ne sramujejo niti ljudske motivike, čeprav prijetne harmonije pozornemu poslušalcu vseskozi prišepetavajo zavestno umetniško naravnost avtorjev in hkrati izvajalcev, ki svoje ustvarjanje podajajo lahkotno in uigrano.

Devetnajst skladb za album *Strunam* je skupina Tantadruj posnela v studiu Činč v obdobju med leti 1987 - 91; in ker po sedmih letih vse prav pride, je bil album javnosti predstavljen v medijih in na koncertih šele letos, izšel pa je pri Vanilmanija Records z letnico 1997.

Skupina naj bi delovala le še do konca leta, nato se bodo člani posvetili drugim glasbenim projektom. Podobno kot Kosmačev Tantadruj je tudi skupina napovedala svojo smrt s samoukinitvijo. Morda pa ta le ni prava. Umreti, da bi bil srečen ali raje: biti srečen, da bi kar umrl.

S svojim umetniškim ustvarjanjem so Tantadruji prinesli nekaj sreče in tiste prave glasbe, ki, v primerjavi s posnetkom, zveni v živo na koncertih še bolj polno, doživeto ter prisrčno. Vsekakor pa ne gre prezreti dejstva, da je mogoče z uglasbitvijo poezije preko sodobnih elektronskih medijev nevsiljivo približati visoko literaturo širši publiki.

Blaž Prapótnik

RECENZIJE

Krhka, umirjena akustična glasba, ki jo skupina ustvarja na besedila svetovnih klasikov in domačih poetov, je pravi balzam za občutljiva ušesa.

ZBORNICI SO VREDNI STROKOVNEGA TRUDA

RECENZIJE

V treh letih štirje zborniki, a ena sama gonilna sila - Franček Lasbaher!

Prva dva - Koroško šolstvo od preteklosti do sedanjosti in Britanske šolske vzporednice - sta njegova avtorska projekta, tretji je le eden od devetih, saj naj bi zbornik *Kakovost dela v šoli - dosežek uspešnega pedagoškega vodenja* in posvet na to temo pripravile vse območne enote Zavoda RS za šolstvo, za četrtega, *100 let osnovne šole Sele - Vrhe*, pa je odgovoren skupaj z vodjem šole Tomislavom Klemenčičem.

Kakovost dela v šoli - dosežek uspešnega pedagoškega vodenja

Slovenjgraški zavodovi enoti je oboje - posvet in zbornik - uspelo realizirati v aprilu in tako dati vodstvenim delavcem oz. ravnateljem priložnost, da se tudi po tej poti uveljavijo s svojo ustvarjalnostjo. Nekateri - kar 16 v prvem in šest v drugem - so sodelovali tudi že v prejšnjih zbornikih (takrat so bili vključeni še vrtci), za tokratnega pa je svoje pero zastavilo 11 ravnateljev osnovnih šol, trije vodilni delavci srednjih šol in trije sodelavci zavodove enote v Slovenj Gradcu. Urednik Lasbaher ocenjuje, da je k tako "spoštljivi številki osemnajst" pripomogla tudi šola za ravnatelje. "Dala jim je namreč veliko spodbudnih teoretičnih izhodišč za sprotno pedagoško delo. Večina sodelujočih jih je že nadgradila z lastno izkušnjo v šolski projektni nalogi ali šolski raziskavi, ki jih je vodila k samostojnim novim dognanjem in tako so nastali njihovi kakovostni prispevki."

Ti so: *Kultura šole je tudi kultura kraja* (M. Jeznik, OŠ Muta), *Ravnatelji in optimalni pogoji za šolsko svetovalno delo* (N. Štraser, OŠ Radlje), *Oblikovanje učinkovitega tima* (F. Vobovnik, OŠ Ribnica na Pohorju), *Komunikacija - korak k uspehu* (J. Ovnič, OŠ Črna), *Cilji vodstvenih in strokovnih delavcev v šoli* (I. Kušnik, OŠ Prevalje), *Uvajanje sprememb - vpliv na šolsko kulturo in klimo* (S. Osojnik, OŠ P. Voranca Ravne), *Delovna praksa v OŠ s prilagojenim programom* (J. Pandel, OŠ Juričevega Drejkca Ravne), *Letni načrt spremljanja pouka* (T. Gašper, OŠ Mislinja), *Izbirni predmeti v devetletni OŠ* (J. Fras, I. OŠ Slovenj Gradec), *Napovedano ustno spraševanje na II OŠ Slovenj Gradec* (B. Pirnat), *Strateški načrt individualne pomoči učencem z večjimi in specifičnimi učnimi težavami* (Z. Jamnikar, OŠ Šmartno pri

Slovenj Gradcu), *Kako motivirati* (B. Likar, SŠ Muta), *Kakovost medsebojnih odnosov kot osnova kakovostnega dela* (D. Doler - Švab, Poklicna in srednja ekonomska šola Slovenj Gradec), *Pedagoško in upravno vodenje šole* (D. Tancer, Šolski center Slovenj Gradec), *Osip in hitrejše napredovanje - kakovostno nasprotje v šolskem redu in Ob projektni nalogi OŠ Brezno Spoznavajmo svoj kraj* (F. Lasbaher, direktor zavoda), *Načrtovanje učiteljevega dela na razredni stopnji OŠ* (I. Mori, zavodova samostojna svetovalka za OŠ) *ter Pomen učnega jezika za uspešno delo v šoli* (D. Rosc - Leskovec, zavodova samostojna svetovalka za slovenščino).

Po vsem naštetem lahko sklepamo, da je zbornik o uspešnem pedagoškem vodenju zajeten. Popestren je s črno-belimi fotografijami iz življenja na šolah, na ovitku pa sta dve šoli, ki letos praznujeta častitljiva jubileja: na naslovnici radeljska (ob novem poslopju je v ozadju tudi 100-letna stavba), na hrbtni strani pa 100-letna šola Sele - Vrhe.

Kot je prepričan F. Lasbaher, "bosta tako zbornik kot posvet vsem tvorno sodelujočim dala novih spodbud za zahtevno vzgojno-izobraževalno delo...". Načrtuje pa tudi, da bi drugič dali priložnost še vodstvenim delavcem vrtcev in glasbenih šol, ki jih tokrat niso zajeli.

100 let osnovne šole Sele - Vrhe

Jubilejni zbornik sta ob tej priložnosti septembra letos izdala I. OŠ Slovenj Gradec, podružnica Sele - Vrhe, in Zavod RS za šolstvo. Nastal je na pobudo matične šole in zgodovinarja Jožeta Potočnika, je pa tudi rezultat Lasbaherjevega prepričanja, ki ga poudari v uvodu tega za podružnično šolo izredno obseženega in bogatega zbornika, da "je zgodovina slovenskega šolstva enakovredno področje splošne slovenske zgodovine", in tudi rezultat Lasbaherjevega posebnega veselja z delom, "saj sodi selška šola med tistih nekaj naših šol, ki imajo v ohranjeni odlični šolski kroniki najboljši prvobitni vir za svojo zgodovino". Zato kljub razmeroma majhnemu krogu sodelujočih temeljita predstavitev življenja neke šole.

Tako je jedro zbornika zgodovina. Od ustanovitve v letu 1898 do osvoboditve Jugoslavije 1945 jo po šolskih kronikah povzame Lasbaher sam. Toda kronika mu je le osnova, saj

se tudi v tej predstavitvi pokažejo Lasbaherjevi široki razgledi po šolstvu in sposobnost suverena vrednotenja, v tem primeru predvsem posameznih kronistov in njihovega opravljenega dela, npr.: "Prvi in po mojem mnenju izredno sposoben kronist ..."; "Zavidal bi mu jo (lepo slovenščino, op. p) lahko marsikateri današnji osnovnošolski in celo srednješolski učitelj."

O zgodovini po letu 1945 pa nato v nadaljevanju spregovori - spet po kronikah - Tomislav Klememčič, Jožica Fras, ravnateljica matične I. OŠ Slovenj Gradec, pa na preteklost (od 1993, odkar vodi šolo) naveže tudi sedanjost in prihodnost s šolsko prenovo oz. prehodom na devetletno osnovno šolo. "Zgodovinskih" je nato v zborniku še kar nekaj člankov. Skozi čas se s Selami in Vrhami sprehodi Peter Pačnik, učiteljice Maruša Vošner (Rader), Ada Rajk, Nanika Čeru, upravitelj Franjo Ternovšek in dr. Ivan Lah pa nanizajo spomine, ki so ostali.

Uredništvo predstavi kraj, kjer je šola jubilatka, tudi po geografski plati (avtorica Eva Konečnik), nato pa objavi še nekaj člankov o sodobnih dogajanjih na šolah, kot je selska: o značilnostih kombiniranega pouka piše Fani Nolimal z Zavoda RS za šolstvo, Enajsto študijsko skupino za kombinirani pouk predstavi T. Klemenčič, Sonja Matves pa zapiše, kako je biti učiteljica na podružnični šoli. Na koncu je zborniku pridano še poglavje Naša šola - videnja nekdanjih in sedanjih učencev.

Rečemo lahko, da more bralec iz zbornika selsko šolo dobro spoznati, ker pa je bila ta ustanova ves čas tudi središče dogajanja na Selah in Vrhah, se je uredništvo odločilo dodati še nekaj prispevkov o življenju v teh krajih (Mira Sahornik predstavi tamkajšnje gasilsko, Andrej Lah pa športno društvo), nikakor pa tudi ni moglo mimo Franca Ksaverja Meška, ki je "s 1. novembrom 1921 nastopil kot katehet na tukajšnji šoli" in ostal zvest Selancem vse do svoje smrti leta 1964; in tudi domačini "so Meška kot človeka in duhovnika imeli radi, kot pisatelja pa zelo spoštovali". Tone Turičnik se je tokrat lotil Meškovih zapisov v selski župnijski kroniki z namenom, da je to "kamenček k mozaiku Meškove podobe in njegovega dela". Najprej je na kratko predstavil Meškovo življenje in delo, nato temeljne značilnosti kronike (kot knjige in kot besedila), nato pa, kot pravi sam, po subjektivnem izboru izbral izpise, ki kažejo in odražajo podobo Ksaverja Meška v vsakdanjih poklicnih dogodkih, nalogah in njegovem ravnanju.

Z zbornikom *100 let OŠ* so tako Sele in Vrhe dobile "knjigo knjig" o sebi, delo, ki je nedvomno v čast in ponos šoli in kraju, kot je po Lasbaherjevem prepričanju v čast in ponos šoli in kraju vsak zbornik. Vsak je po Lasbaherjevih besedah vreden strokovnega truda.

Zbornik ob 30-letnici CUDV v Črni

Ob naši obletnici je svoj zbornik poimenoval center za usposabljanje, delo in varstvo Črna na Koroškem ob svoji 30-letnici.

Fotografija Toma Jeseničnika s portreti gojencev nedvomno izstopa, prav tako zbornik lepo obarvajo risbe tistih, ki so se znašli v zavodu, manj pa zaradi premajhnih črk in same razporeditve navdušujejo besedila. Toda: koliko jih je, kako raznovrstna in spod koliko peres so! Ob direktorjevem, županovem in župnikovem prispevku, v katerem je beseda o verskem življenju v zavodu, je okoli 20 člankov strokovnih (zaposleni predstavijo vsa področja dela), po več kot deset je zapisov gojencev samih in njihovih staršev oziroma sorodnikov (s koliko izrazi zahvale zavodu!), pomembno pa obarvajo zbornik tudi vtisi zaposlenih, nekdanjih zaposlenih, obiskovalcev, sosedov... Na koncu je dodana še 30-letna kronika.

Pavla

(foto: Tomo Jeseničnik)

Ob soočenju treh tako različnih svetov, kot so v tem primeru - drugačni, družina, zavod -, so nedvomno pomembne besede direktorja Marijana Lačna iz uvoda k zborniku: "Drugačnost pa mora postati vsakdanjost. Potrebna sta tako znanje kot človeški optimizem, da se ne razjokaš, da ne obupaš, bodisi kot starš bodisi kot vzgojitelj; da se spoprimeš z vsem, resnično z vsem, kar ti stoji na poti in bi želelo preprečiti, da drugačnost ne bi postala vsakdanjost." Na to se dajo lepo navezati tudi besede župana Franca Stakneta: "V Črni so našli (gojenci, op. av.) svoj drugi dom, doma pa razbremenili starše... V velik ponos mi je, da imamo v centru zaposlene ljudi, ki to humano delo opravljajo z veseljem, za to pa so tudi strokovno usposobljeni in brez težav komunicirajo s to mladino."

Da so takšni, dokazuje tudi zbornik!

RECENZIJE

Potrebna sta tako znanje kot človeški optimizem, da se ne razjokaš, da ne obupaš, bodisi kot starš bodisi kot vzgojitelj.

Zbornik ob 25-letnici Sokličeve smrti

Lani jeseni je imel Slovenj Gradec Sokličeve dneve in ob tej priložnosti je izdal zbornik s privednaji, spomini in spremljajočimi prireditvami.

Jakob Soklič, Gorenjec, ki je deloval na Primorskem, Štajerskem, Dolenjskem, Koroškem, le na Gorenjskem ne, je nastopil mesto slovenjgraškega župnika leta 1933. Z zbiranjem umetnin je sicer začel že leta 1928, a je z dejavnostjo po prihodu v Slovenj Gradec nadaljeval in leta 1937 uradno odprl svoj muzej. Kot je v zborniku zapisala Brigita Rapuc, dipl. etnologinja, je Sokličev muzej "eden od vrhuncev na področju muzealstva; v celoti zbirko sestavljajo pretežno umetnostnozgodovinski in umetnostnoobrtini predmeti, manj je zgodovinskih, arheoloških in etnoloških. Zbirka ponuja pregled lokalne zgodovine na poseben način in je redkost ne samo v slovenskem, ampak tudi v širšem prostoru. Hkrati predstavlja muzej izpostavljeno in atraktivno točko v sklopu turistične ponudbe mesta."

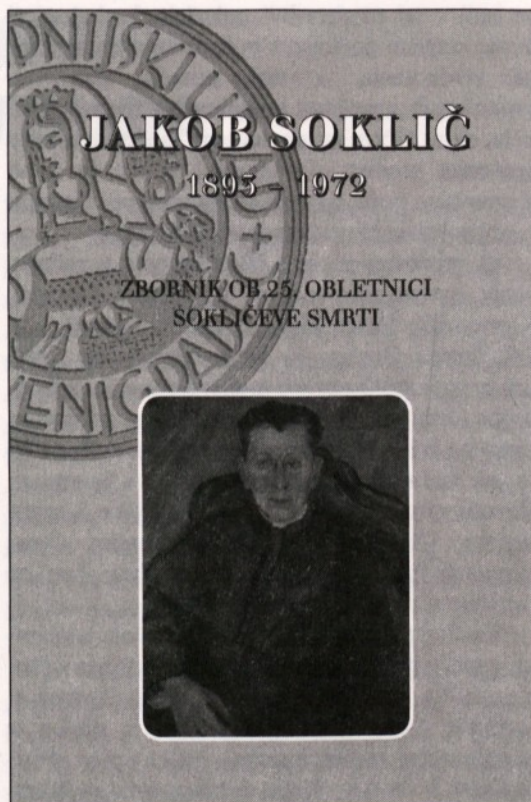
Soklič pa se Slovenjgradčanom ni priljubil le zaradi svojega muzeja, ampak - kot nas prepričajo članki v zborniku - še zaradi mnogih drugih lastnosti.

Župnik Leskovar, ki je bil kot zastopnik izdajatelja knjižice Župnijskega urada sv. Elizabete Slovenj Gradec tudi odgovorni urednik, ugotavlja, da je 25 let po njegovi smrti "posrebrilo čudovito duhovniško poslanstvo in pristno krščansko držo tega nepozabnega župnika. Vse, kar so gospod Soklič položili v brazde duhovnega - kulturnega življenja našega mesta, rojeva bogate sadove."

Umetnostni zgodovinar Marko Košan predstavi v svojem prispevku mesto Jakoba Sokliča v kulturni preteklosti Slovenj Gradca in zapiše, da je bil Soklič "razgledan erudit, ki je prijateljeval s kopico najboljših umetnikov svojega časa in mnogimi humanističnimi izobraženci, zlasti zgodovinarji, ki so redno prihajali k njemu na obiske. ...bil je tisti, ki je v posvetnih aktivističnih časih dajal Slovenj Gradcu še vedno ton živahnega kulturnega ozračja. Tudi z njegovo pomočjo je bila uresničena zamisel o ustanovitvi mestnega muzeja..."

Viljem Pangerl zapiše pod naslovom *Moje življenje* je romanje, "da je bil Soklič sposoben dušni pastir, odličen katehet in ljubitelj umetnosti."

V drugem delu zbornika, v spominih na Jakoba Sokliča, pišejo Silvester Kresnik - Sivec, Janez Podstenšek, Alojz Rebula, Tone Sušnik, sestre Angelca Kramljak in Marija Ribič, Jože Levovnik, Albin Žižek, Marija Kamenik, Karlo Kocjančič in Viktor Levovnik. Vsi imajo zanj lepo besedo, Alojz Rebula pa je po srečanju z njim med drugim zapisal: "Proti Kremžarjevemu vrhu se začneva vzpenjati z občutkom, kot da sva si v Slovenj Gradcu dala v nahrbtnik še eno krepčilo, z izbrano slovensko in krščansko aromo, srečanje

z gospodom Jakobom Sokličem..."

Lahko pa, da tega srečanja sploh ne bi bilo, lahko bi jih bilo tudi veliko manj ali sploh nobena. Tone Sušnik namreč takratne razmere v Slovenj Gradcu takole predstavi: "Na splošno pa se mi zdi, da je gospod Soklič imel boljšo veljavo pri komunističnih oblasteh, ki je bila v prvih letih gorka nad duhovniki v drugih krajih. Vemo, kaj se je zgodilo s črnjanskim župnikom Matejem Krofom, prevaljska gospoda, župnik gospod Močilnik in njegov kaplan, sta bila zaprta, nemški župnik Stueckler, velik dobrotnik med vojno, je bil dolga leta na prisilnem delu. Gospoda Sokliča je morda čuvalo spoznanje, da je bil begunec s Primorske, morda je veljavo dala bogata muzejska zbirka, nad katero so bili slovenjgraški meščani ponosni, morda, ker so sami meščani zrasli iz kulturne preteklosti. Imeli so svoje Strausse, Mersija, Wolfa, Bernekerja, pesnika Golla, v Starem trgu je župnikoval častiti gospod Davorin Trstenjak, ustanovitelj slavističnega društva, v mestu je pisala in ustvarjala Ljuba Prenner, bili so Simonittiji in Strnadi... In najbrž boljševidem ni segel v pore tega sloja in gospod Soklič je postal njihov."

Da Slovenjgradčani tako čutijo še danes, je dokaz tudi pričujoči zbornik ob 25-letnici njegove smrti, nič bahava, a vseeno bogata knjižica z napovedjo, da "pomeni začetek odkrivanja odličnega poslanstva pokojnega Sokliča".

Helena Merkač

RECENZIJE

Soklič pa se Slovenjgradčanom ni priljubil le zaradi svojega muzeja, ampak - kot nas prepričajo članki v zborniku - še zaradi mnogih drugih lastnosti.

KOROŠKI ZBORNIK 2

Dve leti zatem, ko je Zgodovinsko društvo za Koroško leta 1995 izdalo svoj prvi znanstveno-raziskovalni zbornik, se mu je z letnico 1997 z enakim naslovom z novo tekočo številko pridružil novi zvezek. Še naprej ga pripravlja uredniški odbor, ki ga kot glavni in odgovorni urednik vodi Marko Košan; naslovnico sta obkrat izdelala Tomo Jeseničnik (slika) in Edi Koraca (oblikovanje). Knjiga ima velikost 16,5 x 24 cm, uredništvu pa je njen obseg v primerjavi s prvim zvezkom uspelo povečati za 70 strani, tako da jih je v novem že spodbudnih 240. Obkrat so jo z izjemo dravograjske in podvelške podprle vse koroške občine. Nekatere obsežnejše prispevke objavljajo v nadaljevanjih in s tem smotrno potrjujejo raziskovalno dejavnost skozi daljše obdobje.

Opazno pa je brez takšne smotrnosti začetni del Zbornika 2, saj se žal niti predsednik društva Alojz Krivograd niti urednik M. Košan nista odločila za uvodni nagovor bralcu, kot sta to zelo dobrodošlo naredila v Zborniku 1. Tako se 2. zvezek prične z gotovo prekratim spominskim zapisom Marjana Linasija Bogdan Žolnir (1908 - 1997), saj bi si pisec v strokovnem glasilu mogel privoščiti temeljitejšo oceno pokojnikovega dela. Na pravem prvem mestu je urednik zadržal svoj prevod (iz nemščine) doktorskega dela na graškem bogoslovju Johanna Skuka (zamejskega koroškega rojaka) *Zgodovina župnije Slovenj Gradec* iz leta 1964. Gre za zelo pomembno znanstveno delo, ki zgodovinarje Slovenjega Gradca spodbuja, naj preverijo in prevrednotijo svoja dognanja zlasti o starosti kraja in najstarejših oblik šolstva v njem. S pomočjo množice virov, veliko jih je tudi v stari nemščini in latinščini in seveda v slovenščini in novejši nemščini, namreč ugotovlja, da bi kraj lahko postal trg že okrog leta 1180 (in ne šele 1251) in mesto gotovo že pred sedaj veljavnim letom 1267. V tej knjigi Skuk z dognano zgodovino šmarške pražupnije, župnij in podružničnih cerkev podrobno obdela cerkveno upravo v celotni Mislinjski dolini, kar še zlasti velja za odnose med šmarško, starotrško ter slovenjegraško župnijo. Nekaj več pozornosti ima podružnica sv. Uršule na Plešivcu, ki jo je leta 1602 dogradil in posvetil ljubljanski škof Tomaž Hren. Vsekakor moram tu zapisati, da je prevajalec svoje delo opravil premalo dosledno, ker vse številne staronemške in latinske dele, pogosto precej obsežne in vedno zelo pomembne sestavine celotnega dela, pušča neprevedene ter s tem nedvomno močno precenjuje večino bralcev, ki zaradi tega ostajajo prikrajšani za popolno razumevanje napisanega. To pomanjkljivost se zanesljivo vsaj za

vzorec da odpraviti že v pričakovanem Zborniku 3.

Koroško cerkveno zgodovino je preučevala še Mateja Bukovnik v novejšem diplomskem delu na mariborski pedagoški fakulteti *Cerkvena uprava v Dravski dolini pred letom 1600 in samostana, ki sta delovala na tem območju*. Vključuje tudi župniji Lučane in Soboto, ki sta od razpada avstrijskega cesarstva leta 1918 v sosednji državi. Žal ne obravnava cerkvenega šolstva, predvsem znanega v Vuzenici že iz 14. stoletja - z izjemo bežne omembe pri dominikanskem ženskem samostanu v Radljah (ustanovljenem leta 1251). Sploh nič takega pa ne zvmemo pri samostanu za avguštince na Muti (1271). Prispevek *Svetnica iz Tomaške vasi* s področja cerkvene umetnosti, gre za lep primer poznogotskega kipa iz začetka 16. stoletja v izdelavi južnonemškega kiparja Osbalta Kittla (?), je napisal Jakob Klemenčič. Dve sliki sta brez podnapisa; za eno tako sploh ni razvidno, od kod je.

Za umetnostno zgodovino mesta Slovenj Gradec so komajda še razumljive dosedanje nejasnosti v zvezi s hišami najpomembnejših tukajšnjih umetnikov iz 18. stoletja - slikarske družine Straussov in kiparske družine Mersijev. Videti je, da jih je s pomočjo Sokličeve zapuščine docela pojasnila Brigita Rapuc s prispevkom *O (pozabljeni) lokaciji delavnice slikarjev Straussov*. Končuje ga z lepim predlogom, naj se mesto slikarjema oddolži z obnovo stare freske na pročelju zadevne hiše in z ustrezno spominsko ploščo, kar velja tudi za kiparsko družino (kot je za to že storjeno za Wolfa in Golla). Navsezadnje gre za stavbi, ki sta zdaj javnosti neznan kulturnozgodovinski spomenik. Pripomba: Oblika Mersijev je v redu, ne pa tudi Mersij ali Mersil, saj za ime viri uporabljajo izključno Mersi.

Obilico narodopisnega blaga so raziskali člani študijskega krožka 'Remšnik, naš kraj', ki nam ga v obsežnem zapisu *Ljudske šege in navade ob praznikih, pri delu in ob godovnih dnevih nekaterih svetnikov na Remšniku* ohranja Marjan Račnik. Izstopajo jurjevo, florjanovo, košnja, teritev (lanu), šopinanje (=ličkanje) koruze ter šege ob rojstvu in ženitovanju. Njihov trud je toliko vrednejši, ker sedanost staro ljudsko bogastvo povsod vse prehitro prepušča pozabi. Prava škoda je, da je ravno tu (sicer kot pri vseh prispevkih) zelo dobrodošel povzetek v nemščini daleč preskromen.

Na vrsti je arheološki sklop. Saša Djura Jelenko je napisala sestavek *Novosti iz Colatia*. Gre za nova izkopavanja domačega koroškega pokrajinskega muzeja v Starem trgu po letu 1993. Precej dodatnih odkritij ali vsaj primerjav se skriva v opombah, npr.: H. Winkler, v letih 1909 - 1912 prvi raziskovalec (in odkritelj) Colatia, 'umre 1953 v Dobrli vasi na Avstrijskem Koroškem' (pravopisno napako sem pač prepisal; v tem delu zapisa jih je nasploh kar precej). Besedilo pregledno dopolnjuje šest opisnih tabel, v katerih je strokovno manj razgledanemu

RECENZIJE

bralcu veliko nerazumljivih kratic, in več strani risb najdenih ostalin. Drugi del sestavka, naslovljen Rimski pečatni prstan s podobo Dioskura, je namenjen samo tej, očitno zelo pomembni najdbi. Damjan Snoj, ki pogojno že upošteva pri Skuku navedene starejše letnice za nastajanje mesta, je prispeval drugi del poročila *Srednjeveško mestno obzidje v Slovenj Gradcu* (prvi je bil objavljen v Zborniku 1). Izkopavanja so bila opravljena v letu 1995 po naročilu mestne občine. Tudi tu so odkrili več značilnih najdb, ki jih je avtor narisal in katalogiziral. Nenavadno je, da pa časovnih prislovov ni uskladjal s časom objave in tako npr. lahko leta 1998 v knjigi z letnico izida 1997 preberemo naslednjo uganko: ...'smo junija 1995 nadaljevali lani začete arheološke raziskave'.

Arheološki vsebinski sklop zaokroža še en prispevek Saše D. Jelenkove: *Zbirka rimskih novcev in arheološka korespondenca iz arhivskega gradiva Sokličeve zbirke* (s še večjo množico nearheologom nejasnih kratic in drugih oznak). Gre za predmete, znane iz Sokličevega muzeja, ki so jih strokovnjaki na novo časovno in vsebinsko določili. Pisma so zanimiva, ker dodatno osvetljujejo arheološke raziskave in Sokličevo izjemno vsestransko zavzetost za zgodovinsko in kulturno raziskovalno dejavnost. Dejansko ta prispevek skupaj nadaljujeta Valerija Grabner in Brigita Rapuc z zelo obširnim popisom Sokličevega muzejskega bogastva *Arhivsko gradivo iz zbirke Jakoba Sokliča*. Opravili sta obsežno in naporno delo, ki sedaj omogoča hiter vpogled v posamezne vsebinske razdelke in s tem omogoča hitro uporabnost dragocenega gradiva. Posebne redkosti: fotografije Davorina Trstenjaka, Huga Wolfa in F. K. Meška ter spisi in risbe učencev mestne ljudske šole iz leta 1873. Naj omenim vsaj še prevedene listine (najstarejša je slovenjegraška iz leta 1251) ter 13 enot gradiva o Hugu Wolfu. Zdaj šele vidimo, koliko dela je za raziskovalce v teh zbirkah in nedvomno je tu veliko takšnega, ki bo terjalo knjižno obdelavo, pri čemer na prvo mesto postavljam Sokličeve neobjavljene in objavljene spise ter njegovo izredno obsežno dopisovanje s kulturnimi delavci in ustanovami. Sam ob množici drugih pogrešam vsebinski sklop Šolstvo, ki je ostal razporejen v številnih drugih enotah.

Alojz Krivograd tokrat sodeluje z zapisom *Strop pri Pecniku v Koprivni in hiši z odprtima vežama v Mežiški dolini*. Poroča, da gre za izredno leseno mojstrovino v kmečki hiši iz 17. stoletja. Ob objavljenih posnetkih sem ponovno obžaloval, da zbornik nima barvnih slik, ki bi nam pokazale veliko več kot (povrhu razmeroma slab) črno-beli tisk.

Dasiravno ne bi mogel reči, da sorazmerno tako mlada zgodovina, kot je *Moj življenjepis* (iz leta 1987) jeseniškega, ravenskega in slovenskega gospodarstvenika ter športnika Gregorja Klančnika sploh ne sodi v obravnavani zbornik, sem si ga zaradi nekakšnega neugodja ob neustrezni umestitvi med

vedno starosvetno narodopisje in še neprimerno starejšo arheologijo rajši prihranil kot vez z bližnjo sedanjostjo v sklepnem delu knjige. Z določenega zornega kota je seveda tudi Klančnikova življenjska pot že sestavni del širše slovenske zgodovine. Škoda le, da ga nihče ni opozoril, da je škoda, ker je skoraj vso kritično ost skrhal že na poklicnem šolstvu, ki da so ga pokvarili šolniki, kar da še bolj velja za celotno poznejše usmerjeno izobraževanje.

Razdelek Poročila pričanja Karla Oder s poročilom o delu (ravenskega) Koroškega muzeja v preteklih dveh letih. Posebej prikaže tudi razstave o narodopiscu in srednješolskem nadzorniku dr. Francu Kotniku, koroških čipkah, kaščah v Mežiški dolini ter o koroškem albumu Maksa Dolinška. Še jedrnatejši je Marjan Linasi, ki v bistvu le našteva najbolj pomembne delovne dosežke slovenjegraškega pokrajinskega muzeja in navede nekaj načrtov za naprej. Vsaj nekoliko temeljitejši je razdelek Razstave, saj prinaša ustrezne ocene B. Rapuc o razstavi o dr. Ljubi Prenner, V. Grabner o drogah (obe v Slovenj Gradcu) ter Liljane Suhodolčan o že omenjenih kaščah in Marka Košana o Dolinškovi razstavi (obe v muzejskih prostorih na Ravnah).

Sklepni del Zbornika 2 je namenjen Ocenam. Prvo od njih sem podpisani napisal z naslovom Šola Brezno in krajevna zgodovina o bližnje preteklem zadevnem šolskem projektu in kar treh knjigah, najpomembnejšem dosežku tega sodelovanja med učitelji, učenci in drugimi krajani. Tu je še en prispevek A. Krivograda, Štirje jubilejni zborniki, vsekakor preskromen prikaz za zgodovino šolstva (in prav tako za splošno) pomembnih knjižnih virih. Odrekel se je namreč vsem imenom in posamičnim prispevkom, tako da je vse, kar nam ponuja, samo bežen vpogled v vsebino, čeravno vsaj to zares tehtno ovrednoti. Na koncu pa je prispevek Nekaj misli o promociji kulturnih spomenikov v Slovenj Gradcu M. Košana, v katerem nam pisec razgrinja svoje zadovoljstvo in še večkrat prej nezadovoljstvo s sedanjo vlogo omenjenih spomenikov ter s I. delom zgodovinskega zbornika za Mislinjsko dolino v celoti ter Slovenj Gradec posebej.

Imam občutek, da je Zgodovinsko društvo za Koroško s svojim zbornikom na pravi poti. Upam, da mu bo uspelo tudi nadalje vsaj vsaki dve leti priti pred javnost z novim zvezkom. Morda je že čas, da se tudi s svojo dejavnostjo izrecno opredeli za zgodovinsko celovitost celotne Koroške in k sodelovanju povabi tudi zgodovinarje z druge strani (kri- vične in sploh kakršnekoli že nepotrebne) meje, za kar ima že dovolj spodbuden zgled v občasnih posvetih zgodovinarjev samih in še bolj v dolgoletnem povezovanju šol, v zadnjih dveh letih pa še v zelo spodbudnem skupnem nastopanju književnikov tako z živo besedo na obeh straneh kot z njeno napisano obliko v Odsevanjih.

Franček Lasbaher

Milan Unkovič, *Marionetar*, 1995, jedkanica, akvatinta

Matjaž Pikalo

»Iz prahu in sončnih žarkov sem, fant, mežikajočih«

PESNIK

Rodil se je 5. 10. 1963 v Slovenj Gradcu. Gimnazijo je obiskoval na Ravnah na Koroškem, študiral je na Filozofski fakulteti v Ljubljani ter pozneje v Parizu in je diplomirani etnolog ter sociolog kulture. Bil je napovedovalec na Radlu študent, igralec v gledališki družini Ana Monro, ustanovitelj in pevec glasbene skupine Autodafe, nastopal je v filmskih in video projektih. Kot svobodni umetnik živi in dela v Ljubljani. Objavljal je v Mladih potih, Apokalipsi, Razgledih, Dialogih, Literaturi in v Novi reviji.

Delo - pesniške zbirke: V avtobusu, 1990; Dobre vode, 1991; Pes in plesalka, 1994; Bile, 1996; roman: Modri e, 1998

Literatura: A. Šteger: Zadnji stavek je dan od Boga, intervju s pesnikom M. Pikalom, Mentor 1994, št. 7/8, str. 62-69; J. Hudolin: Vse, kar je lepo, vsebuje smrtni strah, Delo, Književni listi 1996, 10. 10., str. 15; M. Kos: Ples redke živali, Delo 1994, št. 282, str. 5; P. Kolšek: M. Pikalo: Bile, Delo 1996, 27. 12., str. 11; M. Kumerdej: M. Pikalo, pesnik, rojen iz bolezni, Delo 1998, 23. 5., str. 41

A. Šteger sodi, da se prva zbirka "odlikuje po sproščeni in mestoma šepajoči dikciji", J. Hudolin pa meni, da je Pikalov "pesniški svet zrasel na temelju avantgardnih tokov in na ludističnem besednem preigravanju". Avtorjevo prvo knjigo zaznamujejo potovanja: povezovalni motiv je vračanje študentov s Koroške v Ljubljano. Posvetilu sopotnikom sledijo sprevodnikovi nagovori, opozorila in napovedi postaj, banalni pripetljaji med vožnjo, jedrni motivi so odhajanje "tja" in prihajanje "nazaj" zaradi tuberkuloze - bolezni slovenskih pesnikov, odkrivanje umetniških somišljenikov, igralcev in pesnikov, ljubezensko druženje, iskanje svoje identitete in napovedni motiv: odhod na novo pustolovščino - Pariz. V zbirki je opazen jezikovni babilon: pesnik zapisuje nemške, angleške, srbohrvaške, pogovorne in vulgarne besede. Ob demistifikaciji pesniških motivov je prisotna ironija, mestoma tudi sarkazem. Avtor posameznih pesmi ni naslovil in se tudi ni držal pravopisnih pravil. Zbirka Dobre vode je pesniško potovanje "šariti po sebi", namenjeno iskanju samega sebe (Jalovost), odkrivanju duhovnega središča, najdenega v "pravalo vanju Dobrih voda" - kamor se hodijo napajat živali - v viru življenja, predvsem pa v sredstvu

očiščevanja in preporoda: "Luna premika ocean / in plimo in oseko / v meni". (1) Lirski subjekt je zavezan ljubezni, erotiki, strahu, samoti in smrti.

M. Kos je ob tretji zbirki opozoril, da pesnik "v poezijo vpleta podobe iz 'ruralnega' sveta in jih nadgrajuje s fragmentarnimi življenjskimi modrostmi", omeni "ironične podtone in potujitvene efekte", izpostavi, da je Pikalovo "pesnjenje odraslega (melanholičnega) moža, ki bi se rad povrnil v nekdanjo otroško neposrednost in spontanost" in razloži naslovno sintagmo kot "sintezo (namerne) pesniške infantilnosti in lirizirane filozofije življenja". A. Šteger pa opazi "poetični premik, saj se pesniška svoboda kaže na bolj kultiviran način, prisotna je izredna preciznost, hkrati pa ostaja skrajno eksistencialno zavezana fizičnim doživljanjem", ter doda, da je avtorjeva poezija "premoščanje bivanjske ogoženosti s smrtjo".

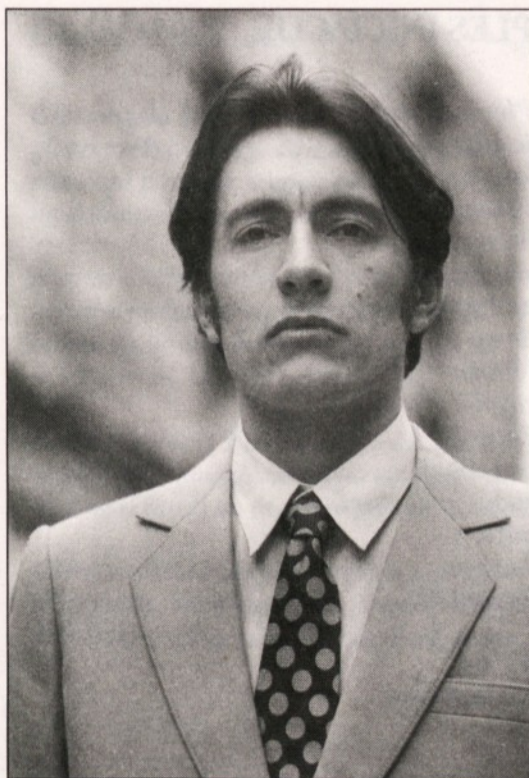
V motu zbirke so zapisani verzi: "Iz globin teme izplavamo / Skupaj / Odidemo za obzorje / Vmes oder: / plešemo in pojemo ...". Prav ples in petje sta poleg metuljev in psa osrednja motiva zbirke. Motiv plesa se pojavlja kot prošnja: "Poklic indijanskega vrača / je, da pleše za dež." (2), kot shakespearovska izbira: "Igraj ali umri!" (3), kot ugotovitev: "Smrt je / namreč izvežbana drsalka" (4) in kot zaobljuba, da bo v rodni pokrajini: "V hribih / prepređenih s starimi rovi ... nekoč odplesal svoj poslednji ples ...". (5) Motiv petja je ubeseden kot boj s smrtjo: "Pišem in kašljam, kašljam in pišem" (6), "Poezija mi je rešila življenje, / poezija je vse" (7), kot očiščenje: "Smola mojega življenja / bo črnilo za pero" (8), kot utvara: "Vzel bom list / Napisal neizrekljivo" (9), kot delo in poklic: "Tisti, ki piše, / realizira" (10), kot vstop v sveto: "Ogrem si premrle / prste, da lahko poiščem list, / da se ti poklonim, gospod!". (11) Motiv metulja se navezuje na motiv petja - na boj s smrtjo: "Metulji izumirajo, / njihove smrti so oranžne. / Za nočni let ne potrebujejo svetlobe. / Orientacija metuljev je smrt." (12) in na življenje v pesmi Popotnik. Pesnik je v intervjuju z A. Štegerjem povedal, da je zadnji stavek v pesmih zelo pomemben in prav zadnji stavek v pesmi Ali je kaj trden most? prinaša motiv psa, ki je v mitologiji človekov vodnik v temi, smrti in družabnik v svetlobi dneva, kot simbol pa zapeljivec in pohotnež. V zbirki se pojavi še v živalsko živalski komparaciji: "Vran, / nataknen na kol, straži dvorec tišine / pred nepovabljenimi, kakor ščiti svoj mir pes" (13) in v

samoironizirajoči metonimiji: "Veda o ljudeh je odklenjen pes, za ograjo grize" (14) - pesnik je po izobrazbi etnolog. Plesalka - zadnja beseda iz pesmi Ali je kaj trden most?, ki je parafrazirana otroška igrice, se pomensko veže na izhodiščno besedo Pikalovega mota - plešemo - in tukaj lahko začnemo nov krog iskanj po labirintu pesnika, ki zase pravi: "iz prahu sončnih žarkov sem, fant, / mežikajočih". (15)

P. Kolšek je ob zadnji zbirki ugotovil, da se Pikalo poeziji "usodno predaja" in pesmi poimenoval "preprosti (ne)asociativni sprimki". P. Semolič pa je v spremni besedi zapisal, da "se teh pesmi drži pridih svetosti, da so zaznamovane z otrokovim rojstvom, s slavljenjem zmage življenja nad smrtjo, s posvetno bližino dveh, ki ob rojstvu tretjega postane sveta, zavezujoča, s samoto, s samotnim samospraševanjem in z zavestjo o smrti". Pikalovo potovanje v zadnji zbirki je dvojno: je vzpenjanje, ustvarjanje, "let apolona, belega metulja", in omagovanje, drsenje navzdol "človeka z zvezde, padli angel" ...

Miran Kodrin

- 1 M. Pikalo: Dobre vode, samozaložba, Ljubljana, 1991, UN HOMME ET UNE FEMME, str. 24
- 2 M. Pikalo: Pes in plesalka, Ljubljana, Knjigarna Karantanija 1994, Ples za dež, str. 60
- 3 Ibid., Plesala si rdečelaska, str. 19
- 4 Ibid., Na verando pada večer, str. 74
- 5 Ibid., Poslednji ples, str. 10
- 6 Ibid., Adieu adolescence, str. 48
- 7 Ibid., Hiša ogledal, str. 57
- 8 Ibid., Vonj smole, str. 7
- 9 Glej 7
- 10 Ibid., Kraljica, str. 32
- 11 Ibid., Vsakdanja molitev, str. 37
- 12 Ibid., Orientacija metuljev, str. 64
- 13 Ibid., Epski dež, str. 67
- 14 Ibid., Ljudska, str. 44
- 15 Ibid., Grebeni, str. 62

Matjaž Pikalo

(foto: Matej Družnik)

KLIC HORDE

*Klic horde
je amplituda
moje samote
Na hitro poteptano
ognjišče
Lajež psov
Ženske
in otroci
na golih ledjih
Počivajoča dlan
na utripajoči žili ...
V počepu
ošiljen kol
v cinkah
S kolom
zasajeno znamenje
v prst
O premikih
pojem*

*Še vem
za skriti bunker.*

*je poletje
in sončna nedelja popoldne
leto 1969*

*sprehajava se pod topoli
pred nama tlakovana cesta
ki se rahlo vzpenja
nad nama nogometni
štadion*

*ne veva za rezultat tekme
samo hodiva*

*Popil sem
kakao,
ki je bil
na nočni omarici*

*in ki si ga najbrž
pustila
za po zajtrku*

*Oprosti mi,
bil je tako slasten,
tako čokoladen
in tako mlačen*

PLES INICIACIJE

*Ples iniciacije
je gibanje
košute v celcu
Eskim
pozna pot
skozi tunel
na izust
Samo
"Proga !!!"
zavpije včasih.
Zatisni
oko kokoši
kadar jo napaseš,
otrok
Jaz bom
ugasnil luč.*

*Ah, da,
košuta krvavi.*

UN CHIEN ANDALOU

*Kmetje sušijo seno, dišijo jasli,
diši cesta, Oko lune je skoraj polno,
britev je že pripravljena, da zareže
ostro, srebrno črto v beločnico. Kdo*

*bi preštel vse pege na njenem
obrazu, kdo bi vedel imena vseh
trav in kdo jim je napravil srajčice,
kdaj utihnejo črički in kje bivajo*

*ptice? Življenje je veličastna zadeva,
a jaz ne morem ubijati v tvojem
svetem imenu, Edini. Zato se rezila*

*ne bom niti dotaknil. Prosim te le
za milost, za svinčnik izza tvojega
ušesa, da bom lahko pisal, lajal.*

GREBENI

*Iz prahu sončnih žarkov sem, fant,
mežikajočih, moja žena hodi okrog v
gatkah. Detonacije duše so tukaj
pogoste, ko pišem, vlada mir. Zato*

*živim na otoku, na grebenih. Stopala
polagam na skale previdno, da se ne
ubijem. Otroku pojem uspavanke, čuvam
ovce, da mi jih ne odnese Polifem,*

*ki biva zgoraj v špilji. V jami so
kosti, na kamnih kače. Figovec ne daje
več plodov, komaj da še živi sebe. Širina*

*morja je neizmerljiva, Zemlja je modra.
Mravlje me grizejo pri živem telesu,
mroke sanje imam. Konec je v tebi, fant!*

ORIENTACIJA METULJEV

*Metulji izumirajo,
njihove smrti so oranžne.
Za nočni let
ne potrebujejo svetlobe.
Orientacija metuljev je smrt.
Vedno letijo proti njej.
Spomnim se,
da smo si na vasi v hribih
ponoči še svetili z baterijami
in hodili bos.*

Orientacije nismo niti slutili.

*Sončne ure se ne da premakniti,
vedno kaže svoj čas,
uro, ki je, ki pride.
Starci pri morju nosijo kanotjere,
picigin v Dobri vodi
je odgovornejši od tistega v Kaliforniji.
Deklice imajo lase do riti,
ponoči hodijo grozdje krast.
Njihova orientacija je nezmotljiva,
žene jih strast.
Slan obraz imam,
avgustovska svetloba je oranžna.
Vedno gremo proti njej.*

NA VERANDO PADA VEČER

babici in dedu

*Smrt pride čez potok, nič je ne ustavi.
Niti ledena ploskev ne, ki se je naredila
na vodi, kjer se drsajo otroci. Smrt je
namreč izvežbana drsalka. Vaščani ustavijo*

*nihalo na uri, kadar kdo umre, tak je tu
običaj. Verjamejo, da je smrt taka kot
kozol, črn hudič. Kar boš delal na Novega
leta dan, boš delal celo leto, pravijo.*

*Brezšumnost hiše zmoti otroški jok, na
breze spet lega sneg. Tišina je skoraj
popolna.*

Trga jo cvilež psov, ki se gonijo po vasi.

*Tukaj ne more nič niti smrt. Zdaj je prišla
čez potok. Ste videli? V zadnji kopeli
gledam največjo predstavo na svetu.*

DAN

*Dan se z dnevom pokriva,
njegova svetloba je oslepljujoča.
Na Lešah cvetijo slive.
Brlizganje murnov
utripa z žužnjanjem čebel.
Let apolona, belega metulja, je neslišen.
Čutim ritem dežja,
temu ne morem ubežati.
Vse je eno.
Samo tisto, kar je eno,
lahko uspe.
To nas,
raztresene v galaksiji,
zbližuje,
Dan pokriva dan;
skupaj trosiva padalce,
regratove lučke,
vabiva čričke:
"Čurimuri, pridi iz luknje,
bova jedla bele štruklje;
pridi, dam ti zlat dukat,
greva na njivo pšenico sejat!"*

GLAS ANGELA

*Glas angela kliče drobno, njegovo sled
gluho prekriva sneg. Polž v ušesu ga ne
more več pozabiti, v aparatu ga prepozna
na daljavo. Potovanje svetlobe zrcalno*

*obarva s tišino svojih kril. Z vetrom leti
kot ribji mehur, ki ga je Eskim napihnil
otroku za igračo, balon. Zdaj vem, da mi
je bil poslan, ko sem se potikal po*

*Rue Beaubourg. Na določeni točki ladje
se sliši kot v slušalkah, točno tam, kjer so
Štefanovi igrali na orgelske piščali. Človeška*

*ribica zastrže z uhlji, podzemlje napolni
slika zvoka. Na oknu stresa pernice dekle,
zvok bobna utrne zvezdno žilo. Rodi se sin.*

ZADNJE OLJE

za Sylvio Plath

*Tiho je v kuhinji, končno lahko prisluhneš
glasu v sebi, nočne ptice ti šepetajo
pesem. Tvoja otroka počasi padata v travo,
posteljica iz morskih alg je njuno varno*

*ležišče. Ko se zaigrata s sanjami, sta videti
kot dva angela, pomisliš. Zadnje dni si
bila z njima neskončno potrpežljiva. Stresaš
se od neprespanosti, kakor v vetru trepetajo*

*listi na brezi; utrujenosti ne čutiš več,
ničesar več ne čutiš. Možganski zapis hrani
le še eno, poslednjo misel. Čudno mirna si*

*umiješ obraz, greš z mokrimi prsti skozi
lase, skrbno zapreš vsa okna, vrata, ugasneš
luč in tresoča vstopiš v edino resničnost.*

PESNIK

Milan Unkovič

LIKOVNI PORTRET

Milan Unkovič, slikar in grafik, rojen leta 1960, je likovni pedagog na Prvi osnovni šoli v Slovenj Gradcu; živi in ustvarja v Radljah ob Dravi. Razstavlja doma in v tujini.

Z udeležbami na mednarodnih razstavah (preko trideset) se je Unkovič doslej predstavil že v štirinajstih državah.

Po končanem šolanju na Pedagoški akademiji v Mariboru se je zaposlil na šoli in se posvetil delu z mladimi. Pri tem se je potrdil kot odličen pedagog, hkrati pa ustvarja tudi sam. V začetku so ga zaznamovali predvsem vzori profesorjev, ki so ga poučevali na Pedagoški akademiji, zlasti je bilo v koloritu čutiti vpliv Ludvika Pandurja, njegove strastne barve in vehementno risbo, kasneje tudi vpliv profesorja Bojana Golje, ki je od študentov pričakoval solidno znanje risanja in smisel za kompozicijo. Vendar pa je študij na Pedagoški akademiji ponavadi puščal študente na pol poti v smislu formiranja lastne ustvarjalne osebnosti, saj jih je pripravljaj predvsem na pedagoško delo. Zato je bilo pozneje za Unkoviča zelo pomembno druženje z akademskim slikarjem in grafikom Bogdanom Borčičem, ki ga je uvedel v svet grafike. Pa ne le, da ga je Borčič navdušil za grafične tehnike, temveč mu je tako kot tudi drugim mladim ustvarjalcem nesebično posredoval bogate izkušnje vrhunskega grafika, ki je na ljubljanski likovni akademiji vzgojil generacije

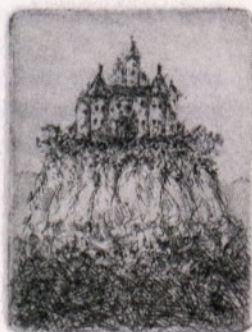
Milan Unkovič,
Golobar, 1995,
jedkanica, akvatinta

(foto: foto Prošt)

odličnih grafikov.

Jedkanica in akvatinta sta tako postali tudi Unkovičevo likovno izrazilo, s katerim nam sporoča svoja likovna videnja. Obe tehniki mu ustrezata, prva mu omogoča kaligrafsko risbo, druga pa mehak način ustvarjanja poltonov, zaradi katerih grafik doseže posebno učinkovanje,

Milan Unkovič, Preroka in grad, 1995, jedkanica, akvatinta

podobno risbi s tušem ali sepijo. Unkovič je torej ostal predvsem risar, ki snuje grafike na način natančnega graverja, tako da se povsem prepusti "dragocenemu" materialu. Ni zgolj naključno dejstvo, da je prav zlatarska obrt imela pomembno vlogo pri iznajdbi globokih tiskov, kajti zlatarji so gravirane ornamente odtiskovali na papir, da bi tako ohranili vzorce. (Tako se je razvila najprej reproduktivna in kasneje umetniška grafika.) Na način njihovih "vzorčnih listov" odtiskuje miniaturne plošče na papir tudi Unkovič in gradi svojevrstno ornamentalno podobo slikovne površine. Upodobitve na miniaturnih gravurah so hkrati tudi grafične matrice, ki jih preveri še na papirju. Pri tem ni toliko pomembno, da je vsak odtis lahko tudi samostojen grafični list - včasih ga tako tudi odtisne - temveč način razvrščanja posameznih miniaturnih plošč, ki skupaj tvorijo "knjigo predlog". Ta je berljiva znotraj grafikove osebne likovne sintakse, ki je v vsebinskem smislu vezana na romantični, skoraj pravljčni svet preteklosti. Srečujemo se s kostumiranimi ljudmi iz časa renesanse ali bohotnega baroka in z njihovimi markantnimi karakternimi potezami. To niso profeti življenjskih nauk, čeprav so njihovi obrazi stari in prepredenimi z gubami, ki naj bi pomenile življenjske izkušnje. Unkovičevi liki so prej demoni: zdi se, da so ga uročili in poskušajo tudi nas. Porogljivost in osornost veje iz njihovih pogledov... Takšen se zdi tudi današnji svet: prav nič prijazen, še najmanj pa iskren in takšnega vidi umetnik. Zanimiva je primerjava grafik z Unkovičevimi slikami, narejenimi v "klasični" slikarski tehniki (olje, platno); po formatu so pravo nasprotje minucioznega likovnega ustvar-

janja v grafičnih tehnikah; slike včasih celo presegajo poldrugi meter v višino in širino, medtem ko so nekatere grafike visoke in široke komaj 4 x 4 cm. Kaže se dvojnost Unkovičevega ustvarjanja. Na slikah, v nasprotju z grafikami, oživi Unkovičeva vehementna poteza in ljubezen do barv; po kaligrafski obdelavi grafične matrice in monokromni sledi odtisa je moral izkričati tako barve kot sproščene poteze s čopičem (ponekod pastozne nanose barv obdela tudi z držalom čopiča). Ta dvojnost je več kot očitna in se kaže tudi v umetnikovem ateljeju: skozi asketski prostor grafičnega dela delovnega prostora vstopamo v slikarski del, ki ga opredeljuje Unkovičeva zbirateljska strast do starin. Menažerija predmetnega sveta tega posebnega ateljeja se spogleduje s slikami portretov, ki jih pomenljivo poimenuje: Dvorjan, General, Dvolični princ T., Veliki prerok itn. Na policah pa najdemo zbirko starih oblačil in pokrival, kakor da bi jih ljudje s slik pravkar odložili...

Tako se nam vedno znova potrjuje dejstvo, da ustvarjanje ni samo čisto osebna poetika v smislu razreševanja likovno estetskih zakonitosti, temveč mnogo bolj zapleten sklop izpovedne nuje, kjer so inspirativni viri, kakršnikoli so že, še kako pomembni. Vprašamo se lahko, zakaj so pri Unkoviču spomini na preteklost tako vseprisotni, da odriva modernizem sodobne likovne prakse, ki jo kot dober poznavalec likovne teorije in pedagog seveda pozna in sprejema. Zato pa je njegov likovni jezik tembolj iskren, torej resnično njegov.

Milena Zlatar

LIKOVNI PORTRET

Milan Unkovič

Milan Unkovič, Preroški posvet, 1995, jedkanica, akvatinta

Peter Murko

(1973-1998)

IN MEMORIAM

Razstava, Slovenj Gradec, september 1997

Umetnost je formalno vedno definirana z medijem. Tako je zaradi zgodovine: umetnik je najprej obrtnik, najprej naj obvlada tehniko. To dejstvo še danes zamegljuje stanje družbe, to dejstvo je še danes eden glavnih kriterijev za ločevanje med dobro in slabo umetnostjo.

Danes je znakovnih sistemov, s katerimi dela umetnik, iz dneva v dan več. Umetnik naj izbere znakovni sistem in ga raziskuje do potankosti ali naj izbere več znakovnih sistemov - enega kot celoto sestavljeno iz več njih? Sistem je uporaben - v smislu umetniške produkcije -, ko še sproža rezultate.

Vsebina in forma.

Ustavimo se pri sliki *Avtoportret pri treh letih* (akril na les): Peter Murko je naslikal samega sebe v starosti treh let - vzel je staro fotografijo

in jo prenesel na sliko. Zakaj ni razstavil enostavno te fotografije? Ali je hotel preizkusiti svoje prevajalske sposobnosti? Če pogledamo z druge strani, vidimo, da ne gre zgolj za prehod iz enega v drug znakovni sistem - iz medija v medij -, temveč gre za vprašanje časa, za časovno oddaljenost, s katere Murko pogleda samega sebe. Na obrazu otroka so izkušnje odraslega človeka.

(*Avtoportret pri treh letih* je seveda oxymoron.) Ne samo prostor, tudi čas delimo v vedno manjše enote. Če se ozremo po svetu, ugotovimo, da ga ni več delčka, ki bi ne bil kartografiran, odkrit.

Podobno je s časom: dan je razdeljen v vedno manjše enote; odločajo minute, sekunde, v športu celo že tisočinke. Človek je dosegel meje svojih fizičnih in umskih zmognosti, realnost se seli v strojno generirano resničnost. Zastarana informacija ni vredna nič, le da se je danes interval, v katerem informacija zastara, močno skrčil: kot rečeno - na enote časa manjše od sekunde.

V sliki *Avtoportret pri treh letih* je vtisnjenih dvajset let življenja,

Peter Murko, *Avtoportret pri treh letih*, 115 x 165 cm

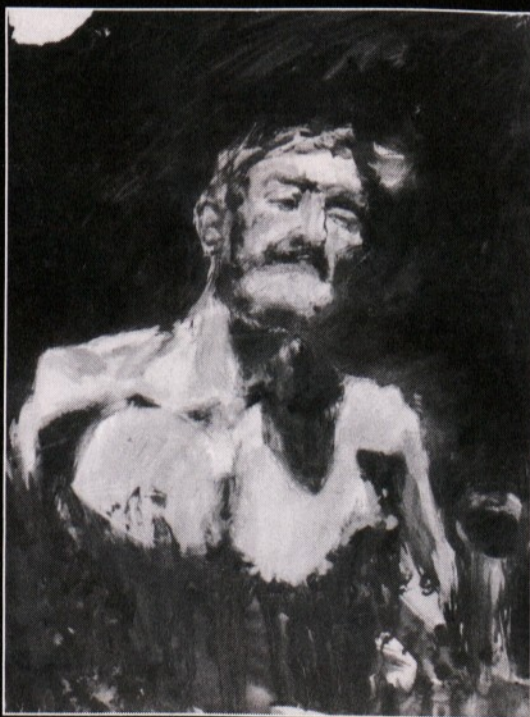
nja, dvajset let močno komprimiranih izkušenj transmedialnega človeka.

Spektakel realnosti je izginil, na njegovo mesto je s fotografije stopila hiperrealnost. Danes je, če nadaljujem z Baudrillardjem, hiperrealnost postala realnost: »realno je tisto, za kar je mogoče narediti ekvivalentno reprezentacijo«, in naprej: »na koncu tega procesa reprodukcije, postane realno ne samo tisto, kar je lahko reproducirano, temveč tisto, kar je vedno že reproducirano - hiperrealno.«

Jernej Kožar

Peter Murko, *Akt*, 50 x 35 cm

Peter Murko, *Starec in gorje*, 40 x 50 cm

Hierarhija
je bila vedno
prva in
priviligirana
značilnost
najfinejše
oblike reda,
imenovanega
- kaos.

Peter Murko, *Nina in Sašo*, 122 x 90 cm

Ljubezen in drugi demoni

Občutek zaljubljenosti je občutek ugodja. Ugodje prihaja enako spontano kot bolečina. Večina dualnosti obstoječega, ki mineva, je nujen pogoj eksistence. Ne prizadevati si za srečo, ugodje in blagostanje; ne občutiti več ljubezni, sovraštva je nevarno, a nudi objektivni vpogled v celotno shemo biti. Išcem božanske navdihe v neoporečni samoti samote. Predvsem negativni impulzi okolja mi razčistijo miselno navlako in spet vidim jasno. Višja stopnja zavedanja. Prisotnost povprečnosti mi kvari značaj in zamegljuje pogled. Ni več ritualnih manifestacij, vodečih v izčiščevanje temnih vodnjakov naše duše. Ni več svetih zakramentov in popolnih odločitev. Ustvarjam lastno šolo, ki bazira na dehidrirani samoti in duhovnem preobtilju... (I'm back in my cell, back in my jungle, using up all of my alone. It's good to know that without a doubt I am what I am all about - H. Rollins)

Za mano ostajajo vidni zapisi, ki napovedujejo prihod iskrenega in plemenitega značaja. Nič več laži v lastni osebnosti in ponižnega umikanja svetohlinskim prepovedim, ki branijo nizkosti običajnega človeka. Jasnost ni možna skozi mirovanje. Gibanje kot osnovna predispozicija spoznavanja. Šele potem je možno mirovanje, ki ve, kaj pomeni stati na domačem parketu in hkrati scati v Vežuv.

Peter Murko (The brainwasher)

Peter Murko, *Brez naslova*, 70 x 70 cm

ZA TISNIKARJEV JUBILEJ VELIKA RETROSPEKTIVA

KULTURA

Jože Tisnikar je umetnik, ki je vznemiril občinstvo s svojo občutljivo ekspresivnostjo, kvaliteto, motiviko minevanja in smrti.

Slovenj Gradec se je Tisnikarjeve 70-letnice spomnil že lani, ko mu je Mestna občina Slovenj Gradec podelila naziv častni občan za dosežke v likovni umetnosti in širjenju kulturnega ugleda občine in mesta doma in v tujini. Letos je ob njegovem visokem jubileju Galerija likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu postavila doslej največjo retrospektivo njegovih likovnih del - manjše in večje oljne podobe, risbe, monotipije in druga dela so razstavljeni v vseh prostorih galerije. Razstavo so odprli 10. julija ob navzočnosti blizu 500 ljubiteljev likovne umetnosti iz Slovenj Gradca, sosednih krajev, Maribora, Celja, Ljubljane, Celovca in Gradca.

Tisnikar je umetnik, ki je vznemiril občinstvo s svojo občutljivo ekspresivnostjo, kvaliteto, motiviko minevanja in smrti. Slovesnost v galeriji je tako vrh predstavitev v domačem kraju: kajti Tisnikarjeva pot je vodila prav skozi slovenjgraško galerijo v svet, ki ga je sprejel z osuplostjo in neprikritim spoštovanjem, ugled je potrjeval tudi galerijo, ki je v tem času s številnimi dejavnostmi in ob dejavnostih v majhnem kraju vse bolj rasla v pomembno likovno ustanovo in se uveljavila z velikimi mednarodnimi razstavami, največkrat ob jubilejih Združenih narodov, in posebej široko

zastavljenimi likovnimi prizadevanji. Z uvodno in pozdravno besedo je umetnika Jožeta Tisnikarja in občinstvo nagovorila Milena Zlatar, ravnateljica Galerije likovnih umetnosti, in poudarila, kako razstava pred "likovno publiko prvič razgrinja izbrana dela umetnikovega obsežnega opusa od začetnih del do najnovejše slikarjeve produkcije. Slikarjeva dela, kronološko so vpeta v štiri desetletja, so s poudarjenim tematskim pregledom razvrščena na več kot 1000 m² razstavnih površin. Izbor vključuje tudi dela iz največje zbirke Tisnikarjevih del Alojza Ovsenika iz Kranja in zbirke koncertna Gorenje ter mnogih zasebnih lastnikov. Ob dokumentarnem gradivu in inscenacijah si obiskovalci lahko ogledajo tudi filmske zapise o umetnikovem življenju in delu. To je doslej največja razstava Tisnikarjevih del, za Galerijo likovnih umetnosti Slovenj Gradec pa osrednja razstava v letu 1998." Z izbranim poudarkom je Milena Zlatar označila tudi temeljne postavke Tisnikarjevega ustvarjalnega hotenja in iskanja: "Umetnikov rokopis je ekspresiven in monumentalni hkrati, velikokrat simbolnih dimenzij. Umetnik sugestivno podaja človeške travme, ob tem pa ohrani dostojanstvo in upanje. Njegova instinktivnost in navezanost na tipično

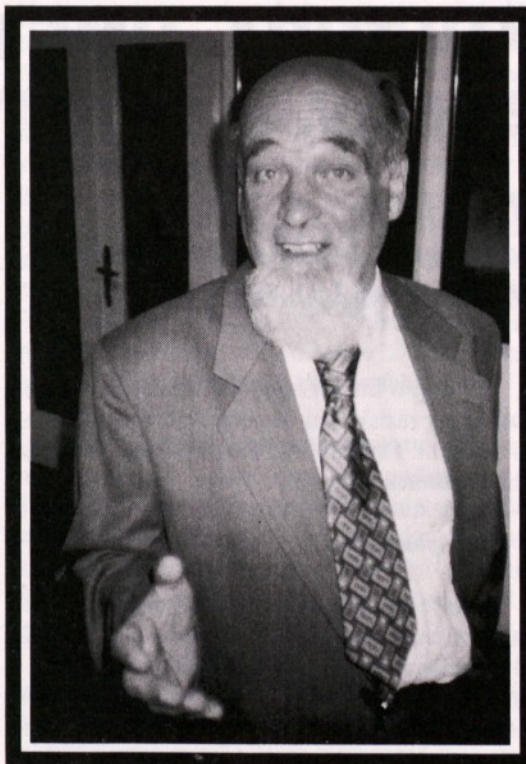
Na veliki retrospektivni razstavi so razstavljeni tudi lutke, izdelane po Tisnikarjevih motivih

motiviko sta mu narekovali specifično deformacijo oblik, ki skupaj z barvo gradijo posebno občutenje. Govorimo lahko tudi o temnem modernizmu, kamor je likovni kritik dr. Tomaž Brejc uvrstil Tisnikarjevo slikarstvo. (...) Tisnikar tančice spoznanj odstira na svojevrsten način, pri tem pa ni banalen in nasilen, temveč pomirjujoč in spravljiv. Njegov svet ni strašljiv, prej dostojanstven, hladen je, a človeka usodno pritegne."

Janez Komljanec, župan mestne občine Slovenj Gradec, je ob tej priložnosti prisrčno čestital Tisnikarju za visok življenjski jubilej in za kulturni in ustvarjalni prispevek k podobi in ugledu mesta Slovenj Gradec doma in v svetu in mu zaželel še veliko plodnih ustvarjalnih let. Jožetu Tisnikarju je s posebno izbranimi besedami čestital tudi dr. Vladimir Topler, ravnatelj slovenjgraške bolnišnice: z lirske naravnanimi mislimi je opomnil, da je Tisnikar bil dolga leta član delovnega kolektiva bolnišnice, in opisal, kako mu je okolje secirnice naravnost "vsililo" pretresljive motive o človekovi krhkosti, minevanju in končni njegovi postaji. Nadja Zgonik, umetnostna zgozovinarica, je v zgoščenih potezah predstavila Tisnikarjevo podobo socioloških in bivanjskih razsežnosti in očrtala, kako Tisnikar podoživlja travme in neizbežnost.

Razstavo pa je odprl Jožef Školč, slovenski minister za kulturo: "Spoštovani umetnik, dragi gostje, velike podobe ne rabijo besed. Zato je včasih najbolje utihniti. Skoraj me ima, da bi neverjetno vitalnost Tisnikarjevih podob proslavil z minuto molka. Kot se spodobi. A ko sem včeraj zvečer zbiral besede za nocoj in znova listal po vaših monografijah, spoštovani gospod Tisnikar, mi je večkrat prišla na misel neka besedna zveza, ki je prav naša, slovenska: huda ura. V vaših podobah, v neštetih premenah mrliških obrazov, v temnih krilih krokarja, v dolgih procesijah seveda vsi najprej uzremo najhujšo od vseh hudih ur, smrtno uro. Uro, ki prinaša žalost in pušča za sabo razdejanje... (...) A ta huda ura, najhujša od vseh ur, je bila zame šele prvi korak k občudovanju Tisnikarjevih slik. Ko sem za temi podobami začel uzirati avtorjev obraz, se mi je zdelo, da pričujem slutiti, kako huda ura ni na strani mrličev, temveč na slikarjevem obrazu, ki je kot nema priča znal in si upal ujeti smrt na delu. (...) Danes, spoštovani gostje, stojimo pred takimi okruški skale, ki jo je boleča izkušnja izbrusila do žlahtne umetnine, do briljantne zmage nad smrtjo. Zato mi dovolite, spoštovani umetnik, da izrečem svoje laično prepričanje, da ne poznam slikarja, s čigar platen bi vela vitalnost, kot jo čutim v vaših podobah. V tej skoraj neizprosni zahtevi po odzivu: po tem, da vaše slike nikogar ne puščajo neprizadetega, vidim en sam ogromen klic po razmisleku, po dialogu, po ljubezni. (...)"

Po otvoritvi so Tisnikarju čestitali številni pri-

JOŽE TISNIKAR
(26. 2. 1928 - 30. 10. 1998)

jatelji in znanci - prav tako ženi Mariji - še posebej prisrčen pa je bil stisk roke Karla Pečka, slikarja in pedagoško prefinjega Tisnikarjevega mentorja, ki mu je pomagal vsestransko in nesebično utirati pota v svet likovne umetnosti. Zatem je Janez Komljanec, župan mestne občine, priredil sprejem oziroma povabil občinstvo na prijateljsko druženje v atrij graščine Rotenturn. Bilo je lepo in nepozabno: gorele so luči atrijske razsvetljave, arkade so osvetlile sveče, atrijski prostor pa še številne bakle. Izredno toplemu poletnemu večeru je dodal še srčno toplino z izbrano zapetimi pesmimi komorni pevski zbor Carinthia cantat (pod umetniškimi vodstvom Toneta Gašperja) pod arkadami v 1. nadstropju graščine in v pramenih reflektorjev. Prijateljskemu kramljanju je prijazno uravnavala besede še odlična kapljica: slavje v Tisnikarjevo čast je trajalo dolgo v noč. Nekaj dni pozneje so v Galeriji Kolar odprli tudi prodajno razstavo Tisnikarjevih del.

Še pred zaključkom razstave, obljublja organizatorji, bo izšel tudi obširen katalog.

Tako je mesto Slovenj Gradec oznamovalo Tisnikarjev visoki življenjski jubilej, jubilej velikega umetnika in častnega občana Mestne občine Slovenj Gradec, človeka, ki se je s silovito ustvarjalno močjo trajno zapisal v likovno zgodovino.

Tone Turičnik

KULTURA

Slovenj Gradec se je Tisnikarjeve 70-letnice spomnil že lani, ko mu je Mestna občina Slovenj Gradec podelila naziv častni občan za dosežke v likovni umetnosti in širjenju kulturnega ugleda občine in mesta doma in v tujini.

KULTURA, UMETNOST - ZDRAVJE, ZDRAVSTVO

KULTURA

(Poročilo na 8. Evropski konferenci UNESCO v Ljubljani 10. in 11. septembra 1997)

Govoriti o kulturi in zdravju nasploh, pomeni isto, kakor raziskovati in poigravati se s skrivnostjo ljubezni. Preveliko in pregloboko je, da bi ju lahko razumeli v celoti.

Zato le nekaj misli.

Zdravje in kultura se med seboj prepletata, sta stalni spremljevalki v zavestnem ravnanju človeka od njegovega rodu naprej in imata stalno mesto v njegovi podzavesti. Če potemtakem več tisoč let usodno vplivata na človeštvo, ne preseneča, če se tudi sami spreminjata in odnos do njiju: *kultura* kot posledica duhovnega in materialnega poseganja v naravo, družbo in mišljenje, a tudi v oblikovanje človeka kot osebnosti (če sledimo eni od današnjih definicij), in *zdravje* kot produkt nekvarnih, medsebojnih učinkov dedovanja in okolja - sociološkega, biološkega in fizičnega. Je pa tudi od volje odvisno in pomeni popolno blaginjo telesa in duha v družbi.

Tako kultura kot vrednotenje zdravja sta trdno povezana z duhom časa in ga soustvarjata.

Isti duh, ki je ob skromni svetlobi navdihnil jamskega človeka, da je poslikal svojo kožo in skalnate stene domovanja in sam poskrbel za svojo rano, je pozneje zgradil mogočne templje in častil Apolona kot glavnega boga muzike in zdravljenja.

Isti duh, ki je v srednjem veku ponižal znanost do formalizma in skepticizma z izrodkom v sholastiki, je vkljenil zdravje v zablode astrologije, čarovništva, alkimije, bolezen pa označil za kazen božjo.

Isti duh, ki se je v lepi umetnosti ponašal z arabeskami in impresivnimi stvaritvami naših kulturnih epoh vse do današnjih dni, je tudi izzval upor individualizma proti absolutizmu in univerzalizmu, v medicini pa prodril od vivisekcije v globino genov in DNA ter izzval današnje kosanje med elitističnim zdravljenjem in "zdravjem za vse". Pozvani smo, da sodelujemo v tej tekmi in dosežemo human, kulturni rezultat. Ne more biti kulturno, kar laska le posamezniku ali eni generaciji in zanemarljivo človeški rod.

Tako se zavestno odmikam od splošne pomenske povezave kultura in zdravje v sintagmo kultura in zdravstvo; ta predstavlja razmerje med bolniki in izvajalci zdravstvenih spretnosti.

Tudi tu je dobrodošel pogled v zgodovino.

Najdbe v starogrškem svetišču in zdravilišču Epidavrosu na Peleponesu, kjer je pred odhodom v Rim deloval sicer v zgodovinopisju kontroverzni Asklepios, prikazujejo priročne kirurške instrumente, ki so jih pobrali z mozaičnih tal. Še se vidi ostanki fresk na stenah in skulpture v porušeni sobanah. Ob zdravstvenih zgodbah so vreli termalni vreli za kulturo telesa. Le malokje je zapisano, da se je na drugi strani dvigal enako velik amfiteater za kulturo duha. Ozračje je klimatiziral ugoden osvežilni vetrič, ki je pihljal prek valovitih poljan.

Kot vidimo, je že tedanja medicinska znanost spretno izkoristila tudi danes veljaven, psihosomatski način zdravljenja. Zaradi uspehov so mu priznavali nadnaravno moč.

V spisih Coeliusa Aureanusa, ki je živel v 5. stoletju našega štetja v Alžiru, je zapisano, da je za zdravljenje duševnih bolnikov najboljša telovadba, pogovori, branje in gledališke predstave.

Sandwirth poroča, da je bil v bolnišnici v Kairu v 13. stoletju naslednji režim: pacienta, ki ni mogel spati, so strežniki v posebnem prostoru uspavali, bodisi z glasbo ali pravljicami.

V razkošnih palačah evropskih sanatorijev za tuberkulozo so bili literarni večeri in koncerti reden terapevtski in okupacijski spored.

Mnogi še vemo, kako so do nedavna bile odbrana oguljene knjige v bolnišničnih knjižnicah.

Antropozofi uporabljajo slikanje in igranje na glasbila za zdravljenje najtežjih kroničnih bolnikov in spreminjajo bivalne prostore z mavričnimi barvami.

Kalifornija je bila prva država, kjer je bila terapija z glasbo uradno priznana.

Že nastajajo instituti za zvok in nevrorefleksno in vibroakustično terapijo. Še letos bo v Canberri že 8. nacionalna konferenca na temo umetnost in zdravje in konferenca ameriškega združenja v Millwocheju s podobno temo.

Naš današnji razgovor torej ni osamljen. Vse pa odraža hrepenenje po drugačnem, lepšem svetu, brez ali vsaj z manj nasilja, brez javnega mučenja nedolžnih z besedo v javnih občilih, brez dehumaniziranega seksa in z več ljubezni, brez

katastrofalnega uničevanja našega življenjskega prostora. In tako prehajam od kulture v ustvarjalnost, ki se v umetnost dviguje.

Zdravljenje z umetnostjo ali njena pomoč pri zdravljenju drugačne vrste, pa tudi vpliv na počutje pri zdravem človeku, je v govorici fiziologije psihoterapija, ki sproža emocije preko zapletenih mehanizmov limbičnega in vegetativnega živčnega sistema in vpliva na razpoloženje človeka. Lahko ga vzburi, prizadene, razjezi, povabi ali prisili k razmišljanju, spravi v zanos, navda z občutkom sreče, blaži žalost ali razveseljuje. Najslabše je, če ostane človek neprizadet, indiferenten. Zato ne sme presenečati, da je odziv različnih ljudi na isto stvar različen.

Znana je zgodba o vplivu Beethovneve sonate: pri poslušanju je psihiater užival, glasbeno manj nadarjeni bolničarki je bilo dolg čas, ženo shizofrenika je umirjala, shizofrenik se je vznemiril, njegov sin pa je dobil epileptični napad.

Pa tudi isti človek bo v različnih razpoloženskih stanjih drugače dovteten. Depresiven pacient bo na začetku sprejemljiv le za maestozo, šele ob izboljšanju stanja tudi za scherzo ali alegro energico. Otroci se odzivajo drugače kot starejše osebe. Vse to je potrebno upoštevati pri prenašanju umetnosti med bolnike.

Opisane modrosti in nova dognanja smo priklicali v zavest, ko se je v 60. letih tega stoletja začela modernizacija naše bolnišnice, Splošne bolnišnice v Slovenj Gradcu. Nastajati je začel za tiste čase tehnično dovršen medicinski veleobrat. Iz investicijskega programa pa so bila črtana skoraj vsa umetniška dela, ki bi naj nove prostore krasila in ustvarjala bolj prijetno, toplo in nezastrašujoče ozračje. Le za oplesk sten je bila dovoljena raznolikost barv, ki je zamenjala prej standarden svetlo rjavi nanos z oljnatim parapetom v isti barvi. Nova razkužila so pregnala penetranten duh po lizolu in jodu.

V nastalem hladu je začela zoreti misel, kako izpolniti kalvinistično puščobo.

V istem času je našla svoj prostor v bližini bolnišnice na novo ustanovljena umetnostna galerija. Pod vodstvom prof. Karla Pečka, akad. slikarja, je kmalu tudi zacvetela.

Med bolnišnico in galerijo je nastala prava simbioza, saj sta obe ustanovi imeli enak končni cilj: pomagati človeku, varovati in plemeniti njegovo življenje, ga krepiti v njegovi telesni in duhovni rasti.

Iz prepričanja, da je živi mir, ne smrti mir, kot ga sovražno zlo namenja, najboljše hranivo življenja, je kot protest proti grozečim izzivom

hladne vojne, vedno bolj pogostim jedrskim poskusom in škodljivim poseganjem v človekovo okolje, v navezi galerija - bolnišnica ob izdatni podpori številnih občanov in enako mislečih prijateljev, po letu 1987 pa tudi z neposredno vključitvijo domačega UNESCO kluba in ob izjemni pomoči imenitnega moderatorja, svetovljanskega novinarja Bogdana Pogačnika, nastalo gibanje, ki se je predstavljalo z gesli "Mir, humanost in prijateljstvo med ljudmi in narodi", "Za boljši svet", "Mi za mir", "Željen otrok se naj rodi in raste zdravo", "Pero za mir", "Kako ravnati ob množičnih nesrečah in katastrofah".

S temi izreki in pod pokroviteljstvi vsakokratnih generalnih sekretarjev ZN, začeni od U Tanta naprej, so bile v galeriji organizirane velike mednarodne slikarske in kiparske razstave, srečanja in razprave pisateljev in pesnikov, UNESCO klubov, zdravnikov, družboslovcev in politikov.

Vsa ta prizadevanja so bila kronana z odločitvijo Generalne skupščine ZN v New Yorku: ta je 1989 dodelila mestu Slovenj Gradec naziv "glasnik miru" - Peace messenger.

Slovenj Gradec je edino mesto s takim priznanjem v Sloveniji in s svojimi 10.000 prebivalci drugo najmanjše v svetovni združbi 79 mest s tem naslovom.

To ne govorim zaradi samohvale, temveč naj bo spodbuda za vse: ni namreč pomembno, če si velik ali majhen, kadar gre za velike stvari, je rad pristavil Bogdan Pogačnik. Naš primer potrjuje, da naj bolnišnica ne bo slonokoščena trdnjava, zaprta za svojo ograjo, temveč naj deluje in sodeluje povsod tam, kjer lahko posega tudi v kulturno življenje zdravih ljudi.

Z našim prizadevanjem pa seveda vojnih grozot in terorističnih eskalacij na Balkanu in na drugih kriznih žariščih nismo preprečili niti zmanjšali. Kaj takega si seveda nismo nikoli domišljali. Glasno pa smo dajali podporo vesti človeštva, ki z glasom Združenih narodov obsoja nasilje, čedalje bolj odločno ukrepa in umirja spore, terja kazen za vojne zločine tudi po Nürnbergu, hkrati pa z neštevilnimi akcijami blaži gorje ljudi, ki so žrtve tiranov.

Ob teh gibanjih v mestu pa so v bolnišnici leta 1985 ustanovili kulturno društvo z namenom, da bi bolj razgibalo življenje tudi med bolniki, da bi pregnalo odtujenost zunanega sveta in pri zaposlenih, da bi kljub napornemu poklicnemu delu lažje sledili klicem lastnega umetniškega delovanja in ne zato, da bi ubežali iz tegob službe v lepši svet umetnosti, kakor njihovo ravnanje pogosto napačno razlagajo, saj bi se temu notra-

njemu klicu bolj ali manj odzivali tudi, če ne bi imeli zdravstvenega poklica.

Zato je kulturno društvo pod vodstvom zdravnika in rentgenologa Mirka Celcerja kar uspešno zaživelo. Oblikovali so likovno sekcijo, dramsko skupino in pevski zbor.

Likovna sekcija je združevala maloštevilne, vendar zelo prizadevne likovne ustvarjalce med zaposlenimi, zdravnike in medicinske sestre, predvsem uporabnike čopiča, pa tudi karikaturista in oblikovalca železa.

V avli pri vhodu v bolnišnico so uredili galerijo, ki so jo poimenovali po velikem ljubitelju in podporniku umetnosti - pokojnem prim. dr. Stanetu Strnada.

Prvotna usmeritev je bila, naj bi tu razstavljali le razstavljalci iz Slovenije, ki so zaposleni v zdravstvu.

Pozneje pa so dobili priložnost, da razstavijo svoja dela, tudi številni mladi, še nepriznani likovniki, ki so jim ostale druge galerije še zaprte, čeprav so se že izkazali s kvaliteto.

Krog razstavljalcev se je v zadnjih petih letih razširil še z nekaj priznanimi slikarji, ki so se radi odzvali, da pokažejo svoja likovna dela tudi bolnikom.

V 12 letih obstoja je bilo 68 slikarskih in kiparskih razstav. Vsako odpiranje je združeno s kulturnim programom in strokovno oceno razstavljenih del: le-to pripravljajo strokovnjaki iz galerije, saj z njimi tudi po tej strani ves čas tesno sodelujemo.

Na otvoritve redno prihajajo ljudje od zunaj,

in to v velikem številu. S tem se bolnišnica tudi tako povezuje s krajani. Poleg drugih razlogov in tudi zaradi tega domačini govorijo o naši in ne o slo-

venjgraški bolnišnici. Zaradi vključevanja bolnišnice v kulturni utrip mesta in spoštovanja umetniških stvaritev in iz humanih nagibov so posamezni umetniki začeli poklanjati bolnišnici svoja dela. Po vsaki razstavi v galeriji Staneta Strnada pa je vedno ostalo tudi kako delo kot darilo. Danes krasi najrazličnejše prostore bolnišnice veliko umetniških del. Tako postaja bolnišnica kot celota druga galerija likovnih del v Sloveniji Gradcu s stalno zbirko. Zaradi lokacije in dostopnosti je postala najbolj frekventna galerija v mestu. Puščobe ni več. Bolnišnica je že 27 let odprta za obiske preko celega dne.

V dramski sekciji so se zbrali nekateri uslužbenci bolnišnice in nekaj je sodelujočih od zunaj. Na oder postavijo povprečno po dve deli letno z več ponovitvami. Repertoar obsega predvsem dela iz sodobne literature, resnega ali lahkotnega žanra. Naštudirajo jih v prostem času in v lastni režiji ali s sodelovanjem poklicnih režiserjev.

Predstave v bolnišnici iz prostorskih razlogov žal niso možne. Z odlomki nastopajo občasno le pri odpiranju razstav. Sicer pa igrajo na okoliških odrih. Nastopili so tudi že v oddaljenem Travniku na Andričevih dnevih kulture. Za seboj imajo 105 predstav. Imajo pa tudi stike z zamejskimi Slovenci v Avstriji in sodelujejo pri izvedbi njihovih projektov.

Likovna razstava v Galeriji dr. Staneta Strnada v Splošni bolnišnici Slovenj Gradec (1998) (foto: Stanko Hovnik)

V 80. letih je zelo uspešno vodil Okroglo mizo o aktualnih in žgočih temah prim. Nado Vodopija, dr. med., nastopili so prominentni kulturni in družbeno-politični sogovorniki.

Pevski zbor šteje 25 pevcev. Vadijo ob večerih. V bolnišnici in zunaj nje je bilo 38 nastopov.

Kulturno društvo pa vabi v bolnišnico tudi številne kulturno-umetniške skupine od blizu in daleč.

Štirje člani društva so dobili za požrtvovalno delo mestna odličja - Bernekerjeve plakete. Pevski zbor je prejel Gallusovo priznanje. Likovna dejavnost z lastnim likovnim pedagogom je bila vpeljana na otroškem oddelku bolnišnice 1974. leta.

Likovni pedagog je postala gospa Breda Celcer; želela je olepšati otrokom bivanje v bolnišnici, vzpodbuditi njih domišljjski svet, želela, da bi postali bolniški prostori bolj domači, okrašeni z njihovimi slikami še bolj njihovi, da bi vsaj za nekaj časa pozabili na bolezen, odtrganost od doma, šole, vrtca, da bi pomagali pregnati strah pred medicinskim osebjem in njihovimi - običajno bolečimi - posegi.

Naši otroci zelo radi rišejo in s ponosom покаžejo, kaj so narisali. Zato slike pogosto razpostavijo po otroškem oddelku vsem otrokom, obiskovalcem in osebju na ogled. Prirejajo tudi razstave otroških risb v Strnadovi galeriji.

Otroška likovna dela so pošiljali za objavo v razne časopise in revije. Prijavili so se in bili izbrani za sodelovanje na raznih natečajih: tudi na ta način so opozorili nase in prejeli številna priznanja, pohvale in nagrade.

Tako je bila izbrana otroška risba za ilustracijo partizanske pesmarice. Nagrade so prejeli na natečajih v Ljubljani Osvajamo svet in grafičnem bienalu v Kostanjevici, priznanje kluba OZN v akciji Zeleni planet, pa Otrok - pacient v Kliničnem centru, na razstavah Likovni svet otrok v Šoštanjju, na razstavi otroškega ekslibrisa, udeležili so se tekmovanja pod pokroviteljstvom LB in podjetja Palome Iščemo nove vzorce, tovarne Kraš, sodelovali na razstavi pionirske grafike v Žalcu, dobili 11 priznanj z bienala otroške in mladinske umetnosti v Argentini, sodelovali na razstavi likovnih del jugoslovanskih otrok v Bitoli, se udeležili natečaja železniškega gospodarstva, osvojili 3. mesto na mednarodni likovni razstavi v Moskvi, 1. nagrado na Kurirčkovem likovnem natečaju in zlati plaketi na razstavi likovnih del jugoslovanskih otrok v Bitoli in dobili priznanja v Šibeniku, Zadru, Budimpešti. Pa nisem vseh naštel.

Izkušen likovni pedagog doseže še drugačne učinke.

Šestletni Toma je pri izpiranju ušes vedno hudo jokal in se otepal. Potem, ko je z velikim navdušenjem narisal, kako on medicinski sestri izpira uho, da je zajokala, se intervenciji ni več upiral.

Enako je v risbah šestletna Katica zabodla injekcijsko iglo vsem sestram po vrsti. Od takrat dalje so jo tudi te pikale in ni več jokala.

Opravičujem se, ker sem se malo dlje zadržal pri likovnem delu na otroškem oddelku. Menim namreč, da je tak način dela zelo pohvalen in potreben ter posnemanja vreden.

Resnici na ljubo pa je treba povedati, da opisani trud kulturnega društva in pedagogov ni naletel vedno na dober odziv in samo na pohvale. Manj kot graja je bil posmeh z dodatkom o nesmiselnosti takega početja. V referatu sem že pojasnil različno dožemanje ljudi kot povsem normalno dejstvo.

Zato odklonilni pojavi z zoženim pogledom ne smejo zadržati dobrih namenov. Večina to vendarle sprejema blagohotno.

Zato sodijo kulturno-umetniška dejanja tudi danes kljub drastičnemu skrajševanju ležalne dobe in zaradi tega telesno in duševno spremenjeni sposobnosti bolnikov za sprejemanje umetniških sporočil. V bolnišnicah se danes zadržujejo predvsem težji bolniki. Zato pa je potrebno kulturno-umetniško ustvarjalnost čim bolj približati bolniškim sobam. Namesto amfiteatra so vstopili televizorji z drugačnimi programi, umetniške slike sodijo tudi v bolniške sobe, prostovoljci in prostovoljke prebirajo bolnikom zgodbe iz knjig. Avdio povezave omogočajo prenos glasbe. Vse ostalo pa se naj v skupnih prostorih še naprej dogaja.

Izbor predstavitev pa mora biti tak, da izziva harmonijo čutnih zaznav. Nasilni eksperimenti umetnikov niso zaželeni, pa če so še tako avantgardni.

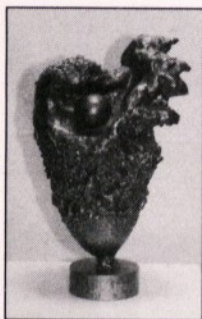
Toda nič se ne zgodi samo po sebi in brez navdušenja ter dobre volje ne gre. Ni materialnega plačila za vloženi trud. Nagrada je v osebnem zadovoljstvu s človekoljubnim predznakom. Tudi jaz bom zadovoljen, če sem s svojimi besedami vsaj enega med vami spodbudil k vztrajnosti pri tem delu. In nazadnje sporočilo: kulturno-umetniška dejavnost ne more biti rezervirana samo za velike bolnišnice. Morda še bolj toplo, pristno in prisrčno deluje tam, kjer so prostori manjši in kjer je publike manj.

Drago Plešivčnik

MED POKLICEM IN UMETNOSTJO

Klepet z letošnjim dobitnikom Bernekerjeve nagrade, Alojzjem Pogorcem, doktorjem medicine, zdravnikom v Splošni bolnišnici Slovenj Gradec

KULTURA

Lojze Pogorec, Neiztrohnjeno srce, 1993, železo

Lojze Pogorec se je rodil leta 1944 v Stražah pri Mislinji. Po klasični gimnaziji v Mariboru je 1969 promoviral na Medicinski fakulteti v Ljubljani, se zaposlil v slovenjgraški bolnišnici in opravil specializacijo iz kirurgije.

Že v otroških letih je imel neizmerno rad risanje in slikanje, še raje je modeliral. Ta magičnost ga je zaznamovala za vse življenje. Vedno si je želel postati likovni ustvarjalec ali arhitekt, a so okoliščine nanesele, da se je lotil študija medicine. Nemir, da bi iskal svoj obraz v likovnih stvaritvah, ga je ves čas spremljal: tudi zunanje okoliščine so botrovale - začel je kipariti. Duhovna občutja in doživetja z ognjem in kladi-vom preliva v težke železne gmote z občutkom za socialnost in liričnost. Imel je nekaj samostojnih razstav, sodeloval na nekaterih skupinskih, sicer pa je njegova dela najti v dialogu s prostorom in občinstvom na javnih mestih, v sakralnih in drugih objektih oziroma v naravi.

- Kdaj se je zaiskril nemir ustvarjalnega vzgona in kako je zorel do današnje angažiranosti zdravnika, ki kipari?

- Pričakovano vprašanje! Najprej: na medicino nisem mislil niti v osnovni niti v srednji šoli. Navduševala me je likovna umetnost, želel sem biti slikar ali kipar. Bilo mi je sedem ali osem let. Pod kolovozom na bližnjem zemljišču je bil udor, tam je bila rumena glina - primerno ovlažena se je

dala gibko gnesti: pozabil sem na ovce in kože, ki so hitele delat škodo, jaz pa sem gnetel, gnetel, oblikoval, najraje krogle, večje ali manjše. Ko so bile suhe, sem jih potakal - včasih tudi s prijatelji - nenakšno balinanje je bilo to. A v prstih in roki je ostal tisti nepozabni občutek dotika, nehkobe in voljnosti, občutek gmote, ki se vdaja, in toplega, ki opogumlja, in polnega, ki rojeva srečo. Danes je železna kroglja ena izmed prvin mojega kiparskega doživljanja. No, tedaj so me za kratek čas prevzeli tudi portreti, največ otroški, okorni, narejeni pri pouku. Za nekaj časa še barve in akvareli.

Iz toplega domačega gnezda - oče je bil železničar, mati gospodinja, od osmih otrok sem bil tretji - sem šel v šolo v Maribor. Nisem bil še enajstletnik. Dobil sem podporo občine, a kljub vsemu je bilo to šolsko življenje trdo in skromno.

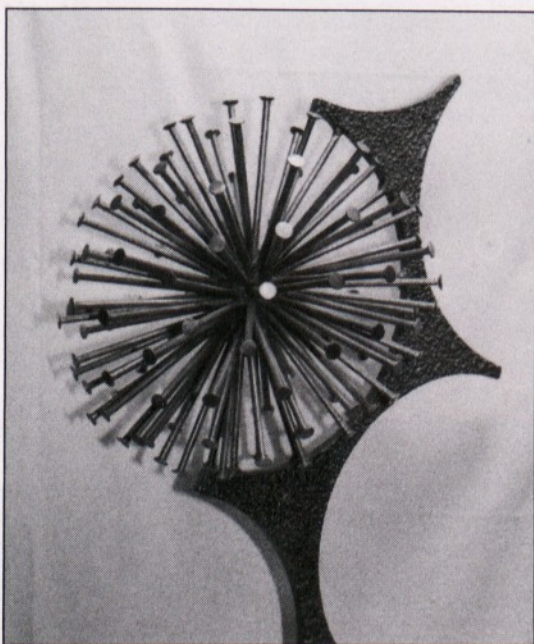
Tam me je mučilo domotožje, družinska varnost je bila daleč: mati je držala štiri vogale, oče je bil moder, strog, preveč zaljubljen v poklic. Mati je bila dobra ko kruh, povsod je bil njen nasme in prijaznost, požrtvovalnost, vsa vzgoja in skrb, utemeljena v patriarhalnih razmerjih - tega pač tedaj še nisem vedel, le bolj občutil - je ležala na njenih ramah. Ja, ta odhod v Maribor je trdo oral po moji otroški duši. Nežni spomini in sanje po domačem okolju, glinastih kroglah in igrah, lepem cerkvenem petju in bučanju orgel, lepo oblečenih domačih ljudeh, ki so se srečevali po maši in modrovali, pritrkavanju zvonov ob lepih nedeljah in slovesnostih, razglasi pred cerkvijo, tako pristno je bilo vse to, vse se je motalo v želje in obup, dušilo me je, pa sem hotel vse pustiti, ostati doma.

- Sramote mi ne boš delal, je trdo pribil oče in nič več nisem poskušal spremeniti usode. V Mariboru sem bil osem let!

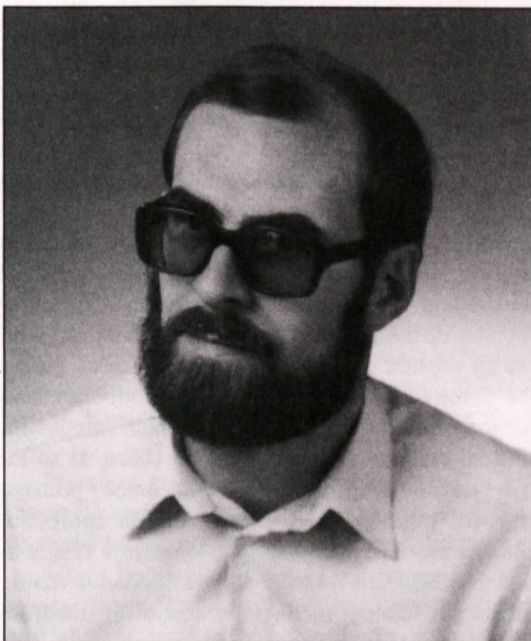
Lepe spomine obujam na ravnatelja prof. Košarja, šola je bila humanistično naravnana, še bolj pa na likovnega pedagoga in akademskega slikarja Ivana Kosa, ki me je učil vseh osem let. Užival sem pri njegovih urah. Navduševal sem se za arhitekturo (za nalogo sem obdelal cerkev sv. Pankracija nad Starim trgom, veliko mi je svetoval Jakob Soklič). Profesor Kos je bil presenečen in nadvse zadovoljen. A ko sem ga previdno vprašal, kaj sodi o odločitvi za študij likovne umetnosti ali arhitekture, je prepričljivo dejal:

- Izberi si trdnejši poklic!

Vsi ideali, sanje, cilji - vse se mi je razletelo, porušilo, razočaranje je pustošilo po mojih sončnih načrtih in vizijah! Bil sem do konca sesut.

Lojze Pogorec, Pomlad, 1993, železo

Lojze Pogorevc

- Pojdi na medicino, je toplo dahnila mati!

Pa sem zaskrbljeno tehtal, šel sem delat sprejemnega, ga opravil in - se vpisal! In študij uspešno zaključil!

Morda pa sem bil "poklican" v zdravniški poklic? Imam ga rad, kakor oče sem zasvojen z delom. V kletnih prostorih imam tudi atelje, kovaško delavnico. Posebej me razveseljuje vrt okrog hiše. Le redkokdaj imam čas posedeti tu na balkonu in uživati pogled na razkošno Pohorje, široke grape in globače in mračne lesove in včasih v lila barvi žareče vrhove - vse tja do Mislinje, meni tako dragega kraja moje mladosti. Kljub vsemu pa še danes ne vem, ali bi tedaj moral vztrajati in se odločiti po svoji glavi in srčnih vzgibih!

- In kiparjenje?

Delo v bolnišnici me je vse bolj zaposlovalo in osvojilo z vsemi močmi. To je bil nov svet, terjal je in terja vse več znanja, specializacijo. Ustvaril sem si tudi družino, dom, postavili smo hišo, pomagal sem z nekaterimi arhitektonskimi zamislimi, kakor vidite, je hiša res nekoliko drugačna, arhitekt je ljubeznivo upošteval predloge in zamisli. A kljub vsej občirni angažiranosti je iskra nemira slikati, kipariti, ustvarjati tlela, recimo, v podzavesti, razpihovali pa so jo nekateri dogodki, ki so me končno potisnili v ta ris.

Recimo jim, srečne okoliščine!

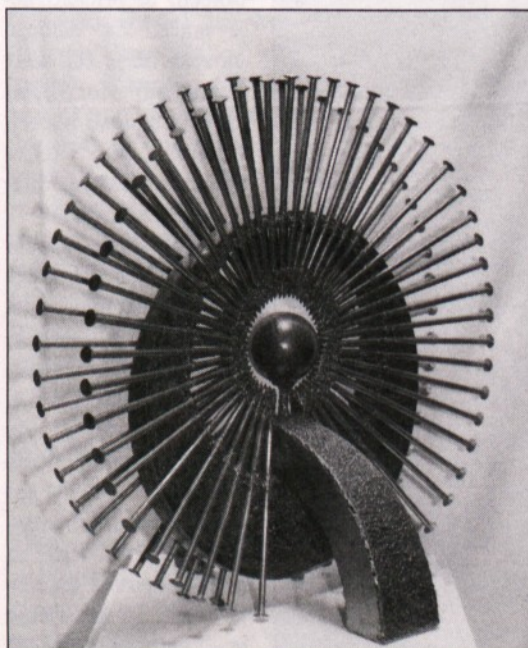
Prva: dr. Bogomir Celcer, ki je vodil likovno sekcijo našega bolnišničnega kulturnega društva, me je povabil k sodelovanju. Pa sem obljubil, a se je odmikalo. Potem so me kar zapisali na vabilo med razstavljalce, rekel bi, vrgli v vodo, da sem moral plavati, poti nazaj ni bilo: naslikal sem

nekaj akvarelov. Na otvoritveno slovesnost nisem šel, bil sem hudo samokritičen. A podobe so vzbudile pozornost. In okrepile voljo in samozavest! Še danes jih hranim. Toda to ni bilo tisto: vse bolj me je mikalo kiparjenje. Spomin na ilovične krogle in fantastične oblike? Svojevrstno dozorevanje doživetij? Vse izrazitejše čutenje minevanja? Morda! Dotik, občutek gmote, ki se da oblikovati, kot davni namig iz mladosti! Na razstavah v galeriji sem občudoval spretne kipsarske dosežke sodobnih kiparjev. Tudi kupovali smo likovna dela za prijaznost in domačnost bivalnih prostorov.

Drugo naključje! Nenadoma se je znašel v naši bolnišnici Aleksander Kovač, operni pevec, ki pa je bil tudi izkušen varilec. Poznal sem ga že iz gimnazijskih let. Postal je moj pacient in hitro sva našla stično točko - likovno ustvarjanje. Vedel sem, da vari skulpture iz železa, da izbira motive iz opernega okolja in da je tako kiparjenje prav redek pojav. Mož mi je obljubil razpelo, ki sem ga želel postaviti v hiši na vidno mesto. A čas se je odmikal. Prostor je bil pripravljen, a razpela od nikoder. Pa me je prešinilo - fant, saj zmoreš, izdelaj ga sam! Brat ima varilni aparat, železo se bo našlo - ni težav! O varjenju nisem imel pojma, španska vas to varjenje, po zamisli bo seveda napravil brat! Grem v Mislinjo, razpoložen, tako, glej, to bi rad! Pa je kratko pomodroval in me "strokovno" podučil:

- Tu imaš aparat, vključiš ga takole, železo poišči na odpadu, vseh oblik ga imajo in poceni, delaj, če hočeš imeti!

Mesec dni sem garal, nazadnje je približno bilo! Ko vidiš pred sabo uresničeno zamisel, je to moč, ki sproži nove neslutene moči!

Lojze Pogorevc, Poletje, 1993, železo

KULTURA

Estetika in etika morata biti v soglasju, eksponat mora učinkovati prvirnsko, doživetje je duša sporočila. Oblika in vsebina morata živeti v ravnovesju, potem sem z ustvarjenim zadovoljen.

Železo me je do kraja obsedlo! Doma sem si uredil majhno delavnico, kot rečeno, si kupil potrebne strojčke in orodje, nakovalo in macole, zbiram in odbiram odpadno železo - in gre. Z železom, vem, dela malokdo: to je trd, hladen in okoren material, a ogenj ga napravi voljnega in prijaznega. Ogenj je podaljšana roka, ki mojstri načrtovane oblike! Čudo je to!

Potem se je razvedelo o tej moji ljubezni! Z velikimi simpatijami spremlja prizadevanja tudi družina: marsikdaj bi lahko šli skupaj kam, pa razumejo mojo strast in jo podpirajo. Hvaležen sem jim!

Razstave so spodbudile, da so sledila naročila za večje postavitve v naravi ali sakralnih in drugih objektih: teh del se je nabralo že kar nekaj! Vesel sem tudi, da so mi podelili odkupno nagrado za projekt spomenika v Kočevskem Rogu, predvsem zaradi specifične idejne zasnove.

Ja, tisto prvo razpelo pa visi v hiši še vedno na istem mestu!

- Nekateri naslovi - *recimo, Obsojeni, Trpeči, Začetek konca, Mrtva pesem, Križani, Križev pot, Kalvarija, Kvartet apokalipse, Razdejano gnezdo - največkrat podpisujejo motive trpljenja in smrti. Seme doživetij?*

- Res je, da me najbolj zanimajo trpeče figure. Vedno me je presunilo trpljenje - fizično ali psihično. Nekaj tega izhaja iz lastnih doživetij, recimo, ko sem moral "zleteti" iz domačega gnezda, še več iz poklicnih. Močno me prizadene vsaka smrt. Še bolj pa trpeče pešanje, dolgo in boleče

umiranje - ko se trudiš bolniku pomagati, pa ti ostane le lajšanje bolečin in pričakovanje smrti. Za vsakega človeka mi je žal, smrt intenzivno doživljam. Že od mladosti naprej. Prebiral sem težke spise o mučenjih, pretepanjih, križanju.

Zato sem razpelo doživljal vedno kot bolečino, mučenje, smrt dobrega in v neskončnih bolečinah dotrpelega ubogega človeka. Šele potem mi je postalo simbol vere. Globoko doživljam grožnje atomske katastrofe, sploh vojn in gorja, napoved uničenja sveta. In kiparjenje je razbremenjevanje teh travm, pretresov,

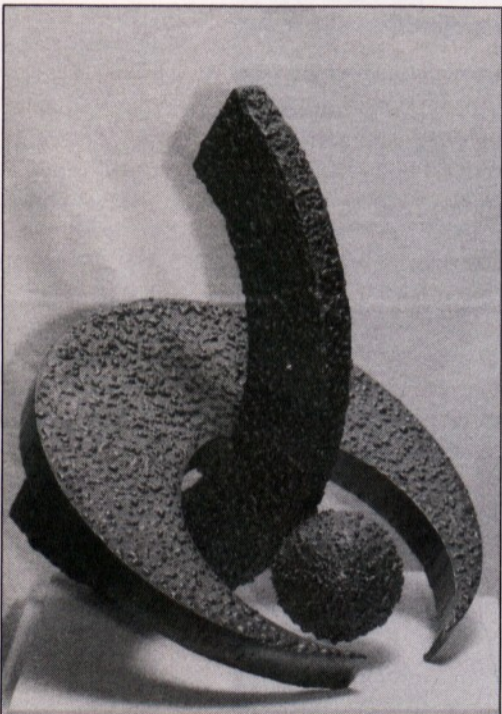
misli, katarza, če hočete. Zato taki motivi, zato taki naslovi. Ekspонат je razmišljanje, je trenutek upodobitve bolečine. Morda se ta kdaj zdi poudarjena, v čustvenem zanosu, včasih se ne želi pokoriti trezni misli. Dostikrat mi oblika materiala določa postopek in končno podobo: nadgradnja je vedno podrejena prečustvovanemu doživetju. Zdaj se precej odmikam od poudarjene stilizacije narave ali naturalističnih oblik, približujem se abstrakciji in skušam upredmetiti intimnejše filozofsko doživljanje, razmišljanje. Ko tako tehtam, že na odpadu prepoznam, katera oblika ali gmota bo primerna za realizacijo - tudi upodobitev zelo nežnega doživetja v tem robustnem materialu. Potem različne kose sestavim do točke, ki se mi zdi dovolj prepoznavna, da gledalcu pomaga sprožiti podoživljanje, ga opozori na sporočilo. Zadnje čase me spet vznemirja krogla in njen odnos do ostrin ali neobrzdanih oblik, nekakšen dialog med popolnostjo in razdrobljenostjo, med prijaznostjo in sovražnostjo. Zdi se, da predstavljajo lep tovrstni dosežek Štirje letni časi. Stisko in grozo izraža, denimo, Kvartet apokalipse, poudarja krhkost našega bivanja v tem nemirnem in hrupnem času. Zadnje podobe Križanega so izraz stopnjevane bolečine ob neustavljivem nasilju, ki ga trpijo ljudje tam, kjer divja vojna, in tudi tam, kjer je zlo, ki posega po življenju drugega, največkrat nedolžnega, kar nam tako samo ob sebi umevno, rekel bi, brezčutno ponujajo TV ekrani. Hladno, neprizadeto, kakor ne bi zadevalo sočloveka, ki je sicer neznan in daleč. Zadnje čase povsod dodajam kakšno simbolično prvino, da gledalca opomni na osebno spoznanje ali doživetje - recimo, verigo, žebelj, križ itd. Ne, instalacije - modna muha? - me ne prepričajo!

Estetika in etika morata biti v soglasju, ekspонат mora učinkovati prvinsko, doživetje je duša sporočila. Oblika in vsebina morata živeti v ravnovesju, potem sem z ustvarjenim zadovoljen. Morda so mi prav zato še posebej pri srcu skulpture, ki sem jih razpostavil po hiši naokrog.

Obdelava in izdelava večjih kipov in oblik je težka, človek se začneja zavedati, da mu počasi in neopazno pešajo moči. Zategadelj razmišljam o manjših plastikah, ki bi jih lahko obogatil s steklom, barvnim ali običajnim, ali drugimi podobnimi snovmi, ki bodo svetlobno ali barvno učinkujoče. Figure bom poenostavil zaradi lažje obdelave. Motivike ne bom spreminjal. Po naravi sem pesimistično razmišljujoč, dotik trpljenja je nekakšna poklicna preobremenjenost. Uživam pri delu v delavnici, kjer neovirano in zbrano uresničujem domišljijo in jo z ognjem varilnih igel spreminjam v ustvarjeno resničnost.

Srečen bom, če mi bodo rojenice še dolgo dolgo naklonjene!

Tone Turičnik

Lojze Pogorevc, *Razdejano gnezdo*, 1990, železo

TRIPČE DE UTOLČE

Dramska sekcija Kulturnega društva Stari trg je za poletni oder pripravila renesančno komedijo Marina Držića *Tripče de Utolče* (Mande). Režijsko jo je oblikoval Mičo Mičović, uprizoritev pa so sponzorirali Mestna občina Slovenj Gradec, Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec, Zavarovalnica Maribor, Zavarovalnica Triglav, p.e. za Koroško, in Tovarna ivernih plošč Otiški Vrh.

Premiera in ponovitve so bile na prostem pri starotrški cerkvi ob koncu julija; z njimi so počastili tudi 95-letnico Kulturnega društva Stari trg.

Marin Držić (okr. 1508 - 1567) je predstavnik renesančnega Dubrovnika, pisec pastirskih in pustnih iger ter komedij. Izhajal je iz propadle patricijsko-trgovske hiše, živel burno življenje, se otepal z revščino in dolgovi, menjaval poklice in delo, bil popotnik od Dubrovnika in Dunaja do Carigrada in Benetk, se upiral družbenim krivicam in dubrovniški oblasti, ob vsem pa pisal odrska besedila, se posmehoval družbenim in osebnim napakam in domala pozabljen v Benetkah umrl. Ljubil je življenje, lepoto, mladost, veselje, podjetnost. Prav tako njegovi junaki - tipi - iščejo užitek, zabavo, pijačo, denar, so radoživi in se zapletajo v ljubezenske igre in igrice, lahkotno, neobremenjeno. Cenijo duhovitost, spletke, zvijače, uspeh, prevare, prelisičenja - skratka, načelo: znajdi se!

In taki so tudi liki (tipi) v komediji *Tripče de Utolče*!

Zgodba je pravzaprav zelo enostavna: po prisiljeni ženitvi sledi prevara, na koncu pa se vse pomiri, kakor velja za dober zaključek komedije. Dogodke poganjajo zamenjave, zvijače, spletke, razveseljujejo pa duhovitosti in iznajdljivosti, priostrene z veliko karakterne, predvsem pa situacijske komike, ki rodi bučen smeh in sprošča in lahkotno zabava.

Vsekakor je uprizoritev terjala veliko naporov vseh - od režiserja do igralcev in drugega osebja, brez katerega ni predstave. Zunanja postavitev zahteva še dodatne napore - glasovne, mizanscenske in scenske. Za ljubiteljski oder je uspeh pripraviti gladko, lahkotno, sproščeno in duhovito izvedbo. Starotržanom je to uspelo: predvsem, ker je režiser Mičo Mičović dovolj pretehtano razdelil vloge, spretno sestavil položaje, da so učinkovali komično, zastavil ustrezen tempo in ritem predstave, pa tudi dovolil glavnemu igralcu jezikovne poudarke z uporabo nekaterih dalmatinskih izrazov in italijanskih podomačenk, kar je začrtalo šarm in poglabilo prepričljivost. Naslovno vlogo

(foto: Tomo Jeseničnik)

je odigral Franjo Hojič, spretno, sproščeno, domiselno; spletke, zvijače, zamenjave so mu (in tudi sebi) nastavljali in jih pomagali razvozlavati Stanka Poročnik (Mande, njegova žena), Lidvina Strašek (Kata, služabnica), Slavko Razgoršek (Lone de Zauligo, dubrovniški plemič), Gabrijel Knez (Pedant Krisa, profesor) in Anka Grobelnik (Džove, njegova žena).

Večji ali manjši delež v različnih vlogah so dodali: Rok Razgoršek, Irena Knez, Milan Bošnik, Tomaž Pečovnik, Tomo Skarlovnik in Gregor Krajnc. Z drugimi nepotrebni deli so predstavi stregli: Tadej Gačnik (razsvetljava), Vojko Kotnik (glasbena oprema), Milena Žužel (kostumografija), Jože Aberšek (scenografija), Jože Kremžar (barvanje scene), Avgust Hudolist (izdelava scene) ter Mihaela Hojič in Vikica Breznik (šepetalki). Poudariti kaže, da je uprizoritev komedije *Tripče de Utolče* na ljubiteljskem starotrškem odru lep gledališki dosežek, še posebej zato, ker je domala celotna igralska ekipa sestavljena nanovo (precej igralcev je nastopilo prvič) in ker je predstava zaživela z ritmom in tempom žlahtnega Držičevega komediantskega ozračja. Prijazen in spontan odziv občinstva je potrdil, kako le-to spoštljivo vrednoti ljubiteljske gledališke napore oziroma poustvarjalno nehanje domače gledališke skupine.

Spodbudno je, da je Kulturno društvo Stari trg po nekaj letih premora spet oživilo tradicijo gledaliških prireditev na prostem.

Opomba: Režiser Mičo Mičović je na letošnjih Linhartovih dnevih - bili so v Slovenj Gradcu - dobil za zavzeto dolgoletno gledališko poustvarjanje (igralske in režiserske dosežke) Linhartovo značko. Čestitamo!

Tone Turičnik

KULTURA

Premiera in ponovitve so bile na prostem pri starotrški cerkvi ob koncu julija; z njimi so počastili tudi 95-letnico Kulturnega društva Stari trg.

MEDNARODNA ŠOLA SOLO PETJA V SLOVENJ GRADCU

KULTURA

Hugo Wolf

"Jaz sem pač človek kar najbolj radikalnih načel in nazorov. Najvišji princip v umetnosti je zame stroga, grenka, neizprosna resnica, ki meji že na grozovitost. Le kaj bi z lepim glasom? Lepi glasovi so hladne lepote, slepeč marmor. Če se tak glas preobrazi v meso in kri, če razodeva srce in dušo, tedaj smo pri hladni lepoti rade volje zadovoljni tudi s tretjinskim rabatom."

Hugo Wolf

Hugo Wolf je človek, nad katerega so se že v zgodnji mladosti zgrnili temni oblaki, pojavljati so se začeli prvi bolezenski znaki - paralični možganski procesi, ki so vodili v blaznost in zgodnjo smrt ter neizprosno oblikovali njegovo življenje in delo. Svoje komponiranje opisuje Hugo Wolf kot stanje somnambulne pasivnosti, ki vanj nepričakovano vdre domislek, motiv.

"Jaz sem človek, ki ravna v vsem zgolj po impulzih; in kadar se nabere v meni potrebna množina elektrike, se nekaj zgodi." (Hugo Wolf)

Vsi samospevi, kar jih je napisal, niso spontani izlivi, marveč bolj kot vse, kar je bilo pred njim in po njih skomponiranega v tej zvrsti, kompleksne, velikokrat motivično-tematsko izdelane storitve, katerih izpeljavo določa oblikovalna inteligenca. Prav ta domišljajska dejavnost je neposredno povezana z razvojem bolezní.

Hugo Wolf je že kot petnajstletnik bil popolnoma obsedeno prevzet z Wagnerjevo glasbo (operami) in ga častil kot prvega opernega skladatelja med vsemi umetniki. Srečanje Huga Wolfa

z glasbo Richarda Wagnerja je nanj naredilo velik vtis, odprlo mu je nove perspektive in nove poti. Prav od tega trenutka si je želel napisati svojo opero. Wolf je na vsej življenjski poti preživel velikanske vzpone in padce v čustvenem razpoloženju, kar se odraža tudi v njegovih samospevih. Besedila za samospeve je izbiral predvsem iz Mörikejevih, Goethejevih in Heinejevih pesmi. Vsi samospevi se brez izjeme dotikajo naslednjih tem: trpljenje nesrečnega zaljubljenca, tujina, samota, hrepenenje po smrti, pubertetniško samousmiljenje, otožnost, nepopisne melanholije in depresivnosti, zagrenjenost in zagrenjenost samospoznave. Hugo Wolf je bil človek ostrih nasprotij, nenehno nagnjen k hudi depresiji, padal je v nedoumljive skrajnosti. Imel je tudi obdobje (po letu 1887), ko je gledal nase kot na objektivnega lirika in skladatelja, ki ne upošteva osebnih čustev, temveč nenehoma spreminja poezijo v glasbo. Wolf le komaj kdaj daje priložnost, da doživljajo ženski liki vzpone in padce prave strasti. Prizadeval si je, da je lirski subjekt moški in si ga izbiral za posrednika novega čustvenega in miselnega sveta. Za to posebnost, da postavlja lirični jaz kot igralca na nekakšen imaginaren oder, obstaja po ustvarjalno-psihološki plati zelo osebni razlog. Tako poslušanje kot skladanje je bilo pri njem povezano z neko povsem nenavadno domišljajsko stvaritvenostjo.

Že od nekaj je bila Wolfova najbolj vroča želja, da bi prenehal komponirati samospeve, zato da bi se lahko povsem prepustil opernim stvaritvam. Že v pesemskih ciklih so se znova in znova vsiljevale sanje o operi. Ni imel sreče z libretom in libretisti, verjetno je iskal prav tako kvalitetno operno besedilo, kot so Goethejeve in Mörikejeve lirske pesmi.

Wolfovo glasbo so v času njegovega življenja nekateri odklanjali. Težave pri iskanju primernih interpretov za njegove samospeve niso nastajale samo zavoljo skladateljeve osebne neznosnosti, temveč so bile vsaj v tolikšni meri utemeljene tudi s samimi deli. V pevskih linijah uporablja Wolf intervale, kot jih pevci v že obstoječi zakladnici samospelov dotlej še niso srečali: tritonus, septima, zmanjšana kvarta, zmanjšana kvinta, zvečana sekunda. Za Wolfa ni bila pomembna lepota petja, temveč izrazna intenzivnost, ki jo je treba udejaniti tudi za ceno lepote. Wolf je nekoč pri neki pevki ugotavljal: "Njen glas ne zveni prijetno, v pianu je zamolkel, v fortu predirljiv," nato pa povzel, "všeč mi je, kajti njeno petje je izrazno polno." Pomanjkljivosti pri posredovanju samo-

Wolfova rojstna hiša na Glavnem trgu v Slovenj Gradcu (foto: Stanko Hovnik)

Janez Komljanec izroča priznanje prof. Bredi Zakotnik

spevov je obsojal brez milosti. Kot spremljevalec svojih samospevov je dobesedno zbujal strah, saj je vsako pomanjkljivost kaznoval kot moralni prekršek. Samo enkrat je spoznal neko damo, pevko Friedo Zerny, ki je edina pela po Wolfovem okusu.

Hugo Wolf je s svojimi samospevi globoko zaznamoval ne samo mesta po Evropi, temveč tudi rojstno mesto Slovenj Gradec. Na splošno se Slovenj Gradec in vsi Slovenci premalo zavedamo skladateljeve veličine in premalo govorimo o rojaku Hugu Wolfu, ki je deloval predvsem v nemškem kulturnem krogu, a vendar njegove slovenske korenine izhajajo prav iz Slovenj Gradca. Tudi drugod po Evropi Wolfova dela pogosto izvajajo. Na Irskem imajo vsako leto tekmovanje pevcev, ki izvajajo samospeve Huga Wolfa. Ugotavljamo, da se tudi pri nas v Slovenj Gradcu vedno pogosteje slišijo skladbe tega poznoromantičnega skladatelja. Društvo Hugo Wolf vsako leto pripravi koncert ob njegovi obletnici smrti, organizira mednarodne šole solo petja ter koncert samospevov ob božiču. Naše največje prireditve do sedaj so bile mednarodni simpozij leta 1996, predvsem pa odmevni koncerti ob obletnici skladateljevega rojstva.

Prof. Kurt Widmer iz Švice je bil prvi, ki je vodil prvo mednarodno šolo solo petja v Slovenj Gradcu. Za njim pa že kar petič vodi to šolo - prav tako v Slovenj Gradcu, Breda Zakotnik, ki je profesorica za interpretacijo samospevov in oratorijev na Visoki šoli za glasbo in gledališko umetnost Mozarteum v Salzburgu. Posvetila se je predvsem interpretaciji Mozartovih, Schubertovih in Schumanovih del. Prof. Breda Zakotnik redno vodi glasbene tečaje interpretacij v Avstriji, Švici (Luzernu), na Japonskem in tudi v Slovenj Gradcu. Kot odlična pianistka spremlja svetovno znane pevce. Prav v letošnjem poletju (od 20. 8. - 29. 8. 1998) smo bili priče izvrstno izpeljani šoli interpretacij Wolfovih samospevov pod njenim vodstvom. Pri telesni vzgoji pevcev ji je priskočila na pomoč prof. Suzanne Skov iz Salzburga. Interpretacijo Wolfovih samospevov je spremljala izvrstna pianistka mag. art. Gaive Bandzinaite iz Litve. Vsa ta leta so se udeleževali tega šolanja

študentje iz Evrope in tudi od drugod, pevci torej, ki so zaključevali študij ali pa so že bili angažirani v različnih opernih hišah. Tako je prof. Breda Zakotnik v vsakega od teh seminarjev sprejela do deset pevcev, s katerimi je lahko delala od jutra do večera.

Naj še predstavim letošnje udeležence: Johanna Beer (Muhldor-Inn), Rosemarie Schobersberger (Eferding), Erika Wichert-Weisz (Wien), Ingrid Bendl (Urlichskirchen), Martina Fritzer (Salzburg), Ursula Wincor (Voklasbruck), Mateja Stražar (Ljubljana), Francka Šenk (Kranj).

Za zaključek so nam za slovo predstavili lep večer samospevov Huga Wolfa, in to na besedila Edvarda Mörikeja in samospeve iz italijanske pesmarice ob spremljavi mag. art. Gaive Bandzinaite. Breda Zakotnik je za vodenje mednarodne šole solo petja prejela priznanje župana mestne občine Slovenj Gradec, gospoda Janeza Komljanca, zlati grb mesta Slovenj Gradec. Breda Zakotnik je hkrati tudi častna članica Društva Hugo Wolf v Slovenj Gradcu.

Dobro je vedeti tudi to, da je samospev miniatura drama, ki zahteva določene pevčeve kvalitete. Na področju pevske umetnosti je izvajanje samospevov Huga Wolfa najvišja stopnja in prav te kvalitete zahteva odlična interpretatorka prof. Breda Zakotnik.

Prof. Breda Zakotnik z udeleženkami šole solo petja (foto: Stanko Hovnik)

In kaj si želi Glasbena šola Slovenj Gradec v prihodnosti? V letu 2003 bosta dve obletnici: 100-letnica smrti Huga Wolfa in 50-letnica Glasbene šole Slovenj Gradec. Želimo si, da bi skladateljeva rojstna hiša, (sedanja glasbena šola) postala muzej Huga Wolfa. Muzej bi bil namenjen seminarskim, simpozijem in raziskovalnim dejavnostim. Mar si HUGO WOLF ne zasluži muzeja, kot si ga je zaslužil že zdavnaj njegov sošolec, sodelavec in prijatelj Gustav Mahler?

Sonja Lavrinšek-Pepelnak

KULTURA

Za Wolfa ni bila pomembna lepota petja, temveč izrazna intenzivnost, ki jo je treba udejaniti tudi za ceno lepote.

PROFESOR DOKTOR IVAN GAMS

PETINSEDEMDESETLETNIK

KULTURA

V življenju in bogatem znanstveno-raziskovalnem delu je bilo njegovo vodilo: "Ne damo se!"

Akademik, univerzitetni profesor v pokoju, dr. Ivan Gams je danes vodilni slovenski geograf, geomorfolog, krasoslovec in pisec učbenika za srednje šole. Je naslednik velikih učiteljev dr. Antona Melika in dr. Svetozarja Ilešiča.

Rodil se je v Trebuški vasi, danes Šmartno pri Slovenj Gradcu, 5. julija 1923. Odraščal je na večji in urejeni Lenartovi domačiji. "Nas je bilo pod krovom sedem do devet, a lakota ni bila nikoli naš gost. K temu je pripomoglo večje rodovitno polje. Zaradi njega smo veljali za gruntarje. Tudi to je krepilo samozavest Lenarčih," je zapisal Ivan Gams v svojih spominih. (Odsevanja, št. 26., maj 1996)

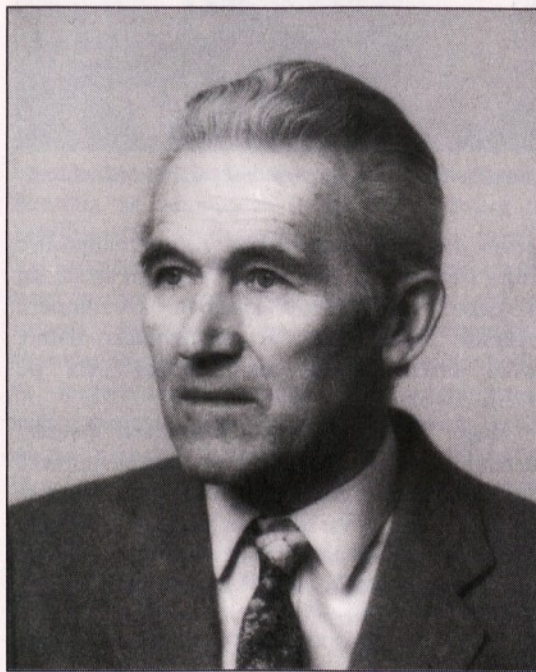
Osnovno šolo je obiskoval v domačem kraju, meščansko pa v Slovenj Gradcu. Profesor Gams se tistih časov spominja:

"Med počitnicami je bilo le malo časa tudi za mojo strast, za branje romanov. Največ sem prebral na paši ali pa če sem hitro naložil voz s hlevskim gnojem in čakal, da je voznik zamenjal naloženega s praznim..."

Mlad se je srečal z nemškimi vojaki, ki so hiteli po Mislinjski dolini proti Celju. Ker je pričakoval vpoklic v nemško vojsko, je zapustil srednjo šolo v Mariboru in s "torbo, odejo in violino" septembra 1941 ilegalno prešel nemško-italijansko mejo in v Ljubljani nadaljeval šolanje.

Lenartova družina je bila znana po globokem domoljubju in je med 2. vojno podpirala osvobodilni boj. Gamsov Slavko - Lipe (zatem Branko, padel februarja 1945) je še "leta 1944 agitiral za novo državo tako, da je obljubljal služenje vojaščine ne več na Balkanu, ampak doma - in da bodo doma ostali tudi davki." Ivan Gams je po osvoboditvi krajši čas delal v Dravogradu, učiteljeval na enorazrednici v Koprivni pod Peco in v Beli krajini. Vendar se je odločil za študij geografije, diplomiral 1951, doktoriral pa 1956 na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Tudi v tem času se je rad vračal v rojstni kraj, kjer je preživel "hajko proti kulakom v letu 1949". V življenju in bogatem znanstveno-raziskovalnem delu je bilo njegovo vodilo: "Ne damo se!"

Eden izmed redkih znanstvenikov med Pohorjem in Uršljo goro je prav Ivan Gams, ki je življenjsko in raziskovalno povezan tudi z Mislinjsko dolino in koroško pokrajino. Že v času VI. koroškega festivala - bil je v Slovenj Gradcu leta 1951 - je izšla knjižica Slovenj Gradec ob 700-letnici: v njej je diplomirani geograf Ivan Gams objavil razpravo O pokrajini okrog Slovenj Gradca. In leto pozneje je izšla v Geografskem zborniku razprava Človek na zemlji Slovenjgraške

Ivan Gams

kotline. Njegova doktorska disertacija Pohorsko Podravje - razvoj kulturne pokrajine je bila natisnjena v knjigi 1959. Osmo posvetovanje slovenskih geografov septembra 1969 na Ravnah na Koroškem je zbralo domala vse slovenske geografe, naslednje leto pa so bili objavljeni referati v posebni publikaciji, med njimi Gamsov Jugovzhodna Koroška. Doktor Ivan Gams je razčlenjeval specifičnosti našega prostora oziroma območja in leta 1976 objavil dve razpravi: O zgornji gozdni meji na jugovzhodnem Koroškem in Hidrografski oris porečja Mislinje s posebnim ozirom na poplave; razprava Hribovske kmetije slovenjgraškega Pohorja pa je izšla 1983. Krajevni leksikon Slovenije 4 vsebuje Gamsov splošni pregled za občini Dravograd in Ravne na Koroškem, za občino Slovenj Gradec pa je pripravil celotno gradivo; prav tako za Krajevni leksikon 1995. V reviji Ujma je njegov prispevek Ujma 1990 v Mislinjski in Mežiški dolini. V drugi monografiji Slovenj Gradec in Mislinjska dolina (1992) je njegov uvod Mislinjska dolina in njeno mesto v Sloveniji. Med pisci zbornika Slovenj Gradec in Mislinjska dolina I (1995) je tudi njegov prispevek Jezero v Mislinjski dolini in njegova dediščina, za drugi zbornik, izšel bo to jesen, pa je pripravil razpravo Podnebne značilnosti v Mislinjski dolini. Poleg navedenega je objavil več gesel v Enciklopediji Jugoslavije in Enciklopediji

Slovenije. Številni članki in poročila so izšli v dnevnem časopisju in strokovnih revijah. Bil je urednik ali sourednik številnih strokovnih publikacij, predsedoval je Geografskemu društvu Slovenije itd. Znanstveno-raziskovalne rezultate je objavljaj tudi v tujini. Sodeloval je na mednarodnih geografskih kongresih in vodil jugoslovansko delegacijo na teh kongresih v Parizu in Sydneyju. "V mednarodnih krasoslovnih monografijah je njegovo ime po citiranosti avtorjev na 10. mestu. Največkrat ga navajajo glede klasifikacije kraških polj, nastanka domačega in mednarodnega termina *kras* (Karst) ter mednarodnih terminov *polje* in *dolina* (zadnji v tujini pomeni vrtačo), pionirskega izračunavanja korozije v obsegu porečij in zakonitosti oblikovanja stalagmitov." (Dr. Darko Radinja, Delo, 15.7.1998) V razpravi Sistemi prilagoditve primorskega dinarskega krasa za kmetijsko izrabo tal je opisal, "kako je kmetovalec na dinarskem krasu od Soče do Hvara priredil kraško površje, da ga je lahko uporabljal v kmetijske namene..." (dr. Radinja, *ibid.*) Profesor Ivan Gams je delal na Inštitutu SAZU v Ljubljani in Inštitutu za raziskovanje krasa v Postojni. Od 1966 je bil izredni, od 1972 pa redni profesor za fizično geografijo na FF v Ljubljani, od 1978 dopisni, od 1985 pa redni član SAZU. Bil je tudi upravnik Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU in član Evropske akademije znanosti in umetnosti v Salzburgu. Profesor Gams je kot krasoslovec izdal med drugim tudi knjigo *Kras*. Zgodovinski, naravoslovni in geografski oris (1974). Ta je še vedno naša najboljša knjiga o tem svojevrstnem svetu. Na njegovo pobudo je bila leta 1984 ustanovljena komisija Človek in kras pri Mednarodni geografski zvezi; le-to je vodil več let.

S celovitim preučevanjem okolja je dr. Ivan Gams izoblikoval poseben študijski predmet "pokrajinska ekologija" in zanj napisal učbenik.

Poleg znanstveno-raziskovalnega dela naj poudarimo tudi njegovo pedagoško delo. Je zaslužni univerzitetni profesor. Je pisec učbenika za srednje šole Geografske značilnosti Slovenije. Ta je doživel več ponatisov. Leta 1996 je izšel razširjen in v povsem drugačni obliki.

Delo akademika Gamsa je izjemno obsežno in v tem kratkem zapisu je le nakazano. Njegova bibliografija obsega več kot 1000 enot in več kot 300 znanstvenih in strokovnih del. Za svoje delo je prejel več nagrad in priznanj, med njimi nagrado Sklada Borisa Kidriča, red dela z zlatim vencem itd. Tudi Mestna občina Slovenj Gradec mu je za strokovno sodelovanje podelila občinsko plaketo (1993) in zlati grb Slovenj Gradca (1998).

Profesor dr. Ivan Gams rad poudarja, da je potrebno in nujno koroško regijo - pokrajino (Mežiško, Mislinjsko in gorjo Dravsko dolino) ohraniti, "saj je ostala do danes živa zavest o kulturni skupnosti. Ozemlje koroške regije ima precej skupnih razvojnih problemov, je regija z največjim sklenjenim območjem hribovske poselitve v obliki samotnih kmetij. Ta oblika poseljenosti je v sodobnem gospodarskem življenju bolj ogrožena od strnjene v vaseh. Številčno zmanjševanje samotnih kmetij prinaša večjo škodo kulturni pokrajini in ima širše posledice, saj to pomeni umik naseljenosti ob narodnostni in državni meji." (1998)

Čeprav je univerzitetni profesor v pokoju, še vedno ustvarjalno dela. Živi v Ljubljani, a pogosto se vrača na svoj dom v Šmartno. V slovenjgraški knjižnici se z njim pogosto prijateljsko srečujemo; tej ustanovi je poklonil številne knjige in publikacije. Ob jubileju mu želimo še veliko veliko zdravih let in ustvarjalnih moči!

Jože Potočnik

KULTURA

S celovitim preučevanjem okolja je dr. Ivan Gams izoblikoval poseben študijski predmet "pokrajinska ekologija" in zanj napisal učbenik.

Uršlja gora - ena od osrednjih značilnosti koroške pokrajine

(foto: Jaka Grabec)

Nekaj fotofinišev iz njegovih šest in pol desetletij

Tone Turičnik, prof., je bil na našem koncu v marsičem prvi...

Šentanelška osnovna šola je bila v letih 1952/53 Tonetova prva učiteljska delovna skušnja. In pedagoško delo ga je vzelo za svojega. Za dolgo. Do upokojitve. Na fotografiji jih vidimo, učence kombiniranega 5., 6., 7. in 8. razreda ter učitelja na potepu v drugem najlepšem kraju domovine - prvi je bil seveda "štantan".

Uredniški odbor glasila Mislinjska dolina decembra 1959. T. Turičnik je bil odgovorni urednik tega prvega časopisa z našega konca od 5. številke do leta 1962. Na sliki z leve: Jože Zorman, Stane Hribernik (z očali), Stane Kanduč, T. T., Bogdan Žolnir, Ančka Konečnik in Tone Slapernik.

Otvoritev Ekonomske šole v Slovenj Gradcu (15. 9. 1960). Tone Turičnik je bil njen prvi ravnatelj - od ustanovitve do leta 1963. V takratni šoli na Vorančevem trgu je štel učiteljski zbor tri redno zaposlene člane: ravnatelja ter učitelja Marijo Weingerl in Konrada Ferka. Tajnica je bila Mira Hovnik, snažilka pa Tončka Navodnik. In seveda 73 vpisanih dijakov v dveh oddelkih izmensko organiziranega pouka.

Z režijami (in tudi igranjem) na amaterskih odrih je začel že v Šentanelu, ostale pa so ena izmed njegovih stalnic za bogatenje vsakdana mnogim še na številnih drugih odrskih deskah.

Na sliki: Igralska skupina PGD Golavabuka.

Radio Slovenj Gradec je bil ustanovljen leta 1962. Tone T. mu je urednikoval nekaj manj kakor pet let (od 1962 do 1967).

Prvi glavni in odgovorni urednik almanaha Odsevi od julija 1966. T. T. Leta 1979 jih zamenjajo Odsevanja, časopis za leposlovje in kulturna vprašanja, Turičnik jim je zvest vseh dvajset let kot področni urednik (za prozo) in neutrudni sodelavec - literarni ustvarjalec, poročevalec, lektor...

Profesor je bil nepogrešljiv pri pripravi velikih mednarodnih prireditev, ki mestu niso samo odpirala vrata v svet, ampak ga delala tu in tam tudi središče sveta. Na pisateljskem srečanju v okviru prireditev MIR 75 - 30 OZN so imeli na Pungartu eno izmed delovnih srečanj. Na fotografiji stojijo z leve: Tone Sušnik, Dušan Dretnik, Karel Pečko, Drago Plešivčnik, Kristina Brenkova, gostje iz tujine ter Ivan Potrč; sedijo: Niko R. Kolar, Leopold Suhodolčan, Marija Suhodolčan, Berta Plešivčnik, Jože Tisnikar ter Tone T.

Tone Turičnik, prof., je bil na

Zaščitni znamki slovenjgraškega kulturnega utripa: Tone Turičnik, prof., in akademski slikar Karel Pečko pri postavljanju plastike Draga Tršarja Združeni v štibuškem Gaju miru junija 1978.

Ob 35-letnici izida Pesmi štirih (15. 6. 1988) v zlatih časih slovenjgraške Mladinske knjige. Tone Turičnik je bil tokrat moderator kdo bi vedel katerega literarnega večera, ob njem z leve Janez Menart, Ciril Zlobec in Tone Pavček.

Janez Komljanec, župan mestne občine Slovenj Gradec, izroča prof. Tonetu Turičniku občinsko nagrado (1995). Do takrat je PTT prejel za izjemne dosežke na šolskem in kulturnem področju več priznanj: Vručno nagrado 1967, Bernekerjevo nagrado 1978, Trubarjevo diplomu 1984, plaketo UNESCA 1985 in Žagarjevo nagrado 1990.

Ravnatelj Šolskega centra od 1985 do 1988. Svoj drugi ravnateljski mandat je zaključil v kolektivu s 53 redno zaposlenimi kolegi v učiteljskem zboru, 856 dijakov in dijakinj pa se je izobraževalo v 28 oddelkih petih programov: ekonomsko-komercialni tehnik, trgovec, gostinec - kuhar, natakhar, lesar in zdravstveni tehnik.

S slovenisti iz slovenjgraškega šolskega kolektiva, pravzaprav kolegicami slovenistkami, Pri profu - januarja 1994 se je Tone Turičnik, prof., upokojil.

Tone je v razdajanju za druge najbrž preveč pozabljal nase. Kljub temu je 1995 izšel njegov prozni prvenec Bili so. Knjiga je izšla pri slovenjgraški založbi, ki ji je na noge pomagal kdo drugi kot tudi profesor. Knjiga je bila prijateljem, znanecem ter krajanom predstavljena v MK (z leve med razgovorom: Andrej Makuc, avtor, dr. Silvija Borovnik in mag. Vinko Ošlak).

Biti in imeti. Postoriti vse zgoraj našteto in imeti dom ter svoje je milost posebne sorte. Ob 65-letnici, dragi profesor, prijatelj, znanec iskreno in s spoštovanjem želimo vse dobro.

Film pa se vrti naprej.

Prve Knjižne presoje na Koroškem tostran državne meje (oktober 1998). Z leve: dr. S. Borovnik, mag. V. Ošlak, dr. B. Simoniti in T. Turičnik, prof.

Andrej Makuc

Rasti. Rasti. In ne nehati rasti.

KULTURA

**Sušnik
je poznal
zakonitosti
retorike, vendar
njegov patos ni
bil pretirano
navdušenje...**

Predvsem dve podobi sta pred menoj. Različni, vendar obe jasno izrisani.

Sušnik slavnostni govornik, človek v patosu, kar pa ni motilo, kajti ko je govoril množici, je ta vedno bila uglasena - in nemogoče bi bilo, da ne bi bila - na posebno struno. Prvič sem ga kot slavnostnega govornika slišal ob svečanosti po smrti v Marseillu ubitega jugoslovanskega kralja Aleksandra I.: z balkona mariborskega Glavnega trga preko tisočglave množice je zaplaval Sušnikov doneči, kakor iz enega groba v drugega odhajajoči glas: »... viteškemu kralju Aleksandru onkraj groba...« In drugič - bilo je dve leti pozneje, ob Slomškovih dnevih - ko je njegovim besedam spet prisluhnila večtisočglava množica: »... bolj od strojev in elektrike in asfaltiranih cest so nam danes potrebni svetniki ...«

Ne prej ne pozneje nisem slišal takega govornika. Sušnik je poznal zakonitosti retorike, vendar njegov patos ni bil pretirano navdušenje, vznesenost, ampak nekaj, ob čemer si začutil človeka, ki ljubi in ki zaradi tega trpi.

Toda Sušnik je bil - hkrati - umirjen razlagalec, kdaj kar staroavstrijsko pedanten profesor. Le od časa do časa je bil zmožen celo sredi najbolj mirne analize preiti v ogorčenost.

Spomini. Še dolga leta pozneje, in to onkraj oceana, sem premišljeval, kako so kakšne njegove skoraj mimogrede izgovorjene misli imele v sebi posebne klice. Sicer ne bi tisoče kilometrov daleč in desetletja pozneje vedno znova kalile s tako svežostjo.

Gotovo nisem edini literat, ki se ga dostikrat hvaležno spominja. Res pa je, da se je med leti 1945 in 1990 o njem pisalo najbrž več onkraj oceana kakor pa v domovini. Tudi sam sem v Argentini Sušnika večkrat omenjal, o njem spregovoril tudi v intervjuju za tržaško Mladiko, ponatisnjenem zdaj v *Odhojenih stopinjah*. Šele pozneje se mi je odkrilo, da sem se ob spominih na tolike profesorje - menjaval sem razrede, menjaval šole - ustavljal vedno ob Sušniku.

Že kot dijaku mi je gledališče bilo blizu. Pravzaprav sem se že v začetku svojega »literarnega snovanja« ukvarjal z dramatikom (brez dvoma vpliv mariborskega gledališča, kamor sem že kot otrok zahajal, pa tudi Ljudskega odra, pri katerem sta igrala oba starejša brata in na katerega deskah sem tudi sam prvič nastopil).

Moralo je biti več kot naključje, da sem se prav v tistih letih, in to kar nekaj let, mogel srečevati s Sušnikom. Na nižji klasični gimnaziji me je

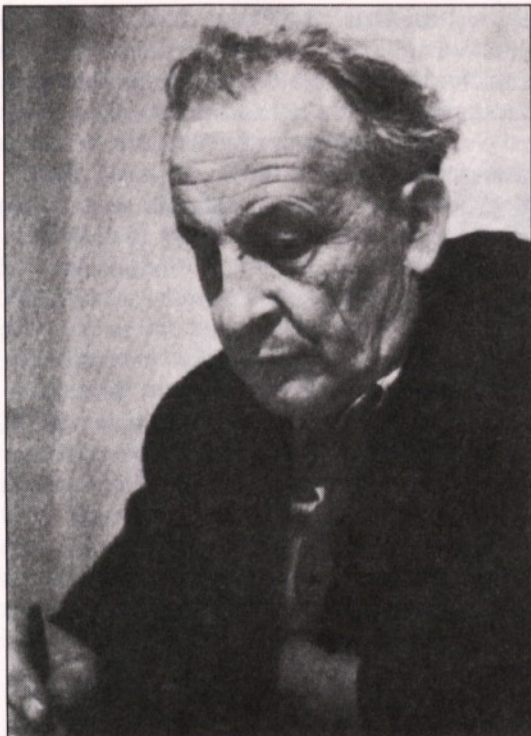
učil slovenščino, in če sem nekoč zapisal, da »kar znam slovenščine, se imam zahvaliti njemu«, morda to ne drži povsem, pove pa le, koliko sem mu dolžan. Istega leta, ko sem prestopil na učiteljske, je prišel tja, in sicer za ravnatelja, prav on. Kot profesor je znal mlademu literatu, ki je že kar užival ob svoji produkciji, z nekaj udarci znižati grebenček, a mu je še isti dan spet vtil poguma. Že s tem, da je pravzaprav še otroku govoril resno in da je pozorno poslušal mladega sogovornika, je vzbujal samozavest. Kako sem še posebej napel ušesa, kadar je kar sredi pouka - nenadoma je preskočil obravnavano tematiko - začel rohneti ob dramskih besedilih, ki so mu jih pošiljali novopečeni 'dramatiki' v branje. (Bil je namreč tudi dramaturg narodnega gledališča.)

Sušnik - profesor. Spremljal je dijaka v šolskem pouku, hkrati pa mu odpiral pogled v neznane pokrajine, tudi take, daleč od pravopisa in slovnice. Šele v tretji gimnaziji (danes bi to odgovarjalo sedmemu razredu osnovne šole) - recimo - je dijak mogel postati član mestne Študijske knjižnice. Toda že v drugem razredu me je nekoč poklical k sebi, pa brskal, kaj neki berem. Vprašal me je, če bi hotel obiskovati Študijsko knjižnico. Človek bi danes težko mogel razložiti mlademu šolarju, kaj je to pomenilo. Kaj bi moral danes trinajstletniku ponuditi, da bi mu srce tako zaigralo, kakor je tistikrat meni! Potem mi je napisal priporočilno pismo za Janka Glazerja, ravnatelja knjižnice, in ko sem prišel k njemu, se je tudi ta pogovarjal z menoj, ko da sem odrasel študent.

Sušnik - človek paradoksa. Strogost in milina. Odprtost, drugič spet - vsaj tako se nam je zdelo - zaprtost. Včasih si ga srečal zamišljenega, tuhtajočega, ko te niti opazil ni, kdaj drugič - to je bilo pogosteje - pa je na pozdrav snel klobuk in to s široko gesto (roko s klobukom je stegnil daleč od sebe, ko da z njim pokriva nevidnega človeka) in se priklonil. Pa tudi v šoli: kdaj pedantno strog, kdaj - in šele pozneje smo spoznavali, da ne gre za muhavost, ampak ker mora biti »vse ob svojem času«, kakor je pravil - očetovsko topel.

Učitelj slovenščine. Dolge strani bi lahko o tem pisal: vse od hudomušnosti, kot je tista, da nas res uči skoraj **zastonj**, da pa se mu včasih zdi, da tudi **zaman**, ali da vsi vemo, da **potrebujemo** več pameti, da jo pa žal premalo **uporabljamo**, pa do razločevanja, ko nekdo lahko ves dan ali cel dan prespi, da pa lahko nekdo odnese cel kruh, drugi pa - čeprav je bila na mizi le rezina - ves kruh; vztrajal je pri različici med **končno** in

Franc Sušnik

naposled; seveda pa kakšne njegove zahteve tudi niso uspele (genetiv od **kovček**, naj bi bil **kovčega**...). In čeprav nas je kdaj utrujal s pravopisom, pa je hkrati vztrajal, da se piše Slomšeka, in ne Slomška, češ da ime prihaja od Slomšaka, prebivalca na Slomu. Zanimivo je, da je dosledno tako pisal tudi Slomškov življenjepisec dr. Fran Kovačič in da je tudi trideset let pozneje v Rimu živeči zgodovinar pokojni Francé Dolinar ob buenosaireskem ponatisu Kovačičeve knjige ostal pri teh oblikah, čeprav - je opozoril - to pisavo »akademijski pravopis prepoveduje«.

Sušnik se je rad ustavljal ob kakšnih tančinah. Jezikoslovje mu ni bilo zadeva samó pravil, ampak tudi muzike. Tako - recimo - ni prenesel, da bi tri ali večzložni pridevniki tvorili superlativ z **naj**. Lep - najlepši, bogat - najbogatejši, da. Toda grozovit naj bi bil **najbolj grozovit** in ne **najgrozovitejši**. In povsem mirno si lahko pričakoval, da boš pri taki - njemu neljubi - formulaciji v zvezku ob robu našel »sic?« in ti seveda tudi minus ni pobegnil. Ali: že takrat je skušal samostalniki predvsem prek nemščine izpodrivati glagol, našo značilnost, in še vem, kako se je norčeval, če je v dnevniku bral SPET PRETEP FANTOV, namesto FANTJE SO SE SPET STEPLI. (Kaj bi dejal danes, ko sredi mesta ob hiši, na kateri popravljajo streho, najdeš opozorilo: POZOR! DELO NA VIŠINI!)

Toda temu velikemu človeku sem hvaležen predvsem zaradi nečesa drugega. Čutili smo, da ogromno ve in ta občutek se je še povečeval, ko je leta 1936 izšel njegov **Pregled svetovne literature**,

pri nas prvi tovrstni pregled. Pa vendar smo ga občudovali bolj zato, ker je bil eden redkih, ki ni bil samo učitelj, ampak tudi vzgojitelj: vzbujal je ljubezen do materinščine, željo po opazovanju in po razmišljanju.

Nepozabne ure! Včasih se je - velik kot je bil - prikazal kot orjak med vrati, stopil na oder, odložil razrednico, potem pa je - namesto da bi sedel - obstal za katedrom, razprl roki pred seboj in se z obema na široko naslonil nanj. Takoj smo vedeli: tokrat bo na vrsti vse kaj drugega kot slovnica.

»Kaj je potrebno, da nastane pregovor?«

Pa se je začelo tuhtanje in tipanje, vmes kdaj smeh, on pa nas je iskajoče ovčke z nevidno pastirsko palico spravljajl proti staji, kjer se nam bodo naposled odprle oči. Toda ko smo - recimo v tem primeru - prišli do odkritja, da se mora neka situacija pač večkrat ponoviti in da tako človek spozna, da isti vzroki rodijo iste učinke, isti razlogi iste posledice, in smo že mislili, da smo zmagoslavno na cilju, je ostal stoječ, še vedno z rokama na široko oprt na kateder, sklonil glavo, pa se izzivalno nasmehnil, češ: zdaj se šele pripravite!

»Kako je možno, da je pri različnih narodih, geografsko celo zelo oddaljenih drug od drugega in med katerimi ni bilo stikov, prišlo do enakih ali pa do podobnih pregovorov?« Ne spominjam se več primerov, vsekakor je bilo v smeri španskega reka »En la casa de herrero cuchillo de palo« (»V kovačevi hiši nož iz lesa«), ki odgovarja naši »Kovačevi kobili in čevljarjevi ženi, ki sta vedno bosí«. Zakaj je to mogoče?

Nič besedičenja o logičnosti, nič poudarjanja naravnega reda, kaj šele zavračanje nominalizma - in vendar se nam je mimogrede zaskovalo.

Saj ni, da Sušnik ne bi poudarjal znanja podatkov, erudicije, bil je celo hud zagovornik memoriranja. Pri slovenščini smo se morali od ure do ure naučiti na pamet po dvajset vrstic kakšne daljše pesmi in enako pri srbohrvaščini, ki jo je prav tako poučeval, tako da se še danes poleg Župančičevih ali Aškerčevih pesmi spominjam tudi verzov iz Hasanaginice ali Kosovke djevojke, ki je »uranila rano u nedelju...« In kakor sem se pod tujimi zvezdami spominjal Gregorčičevih Iskrice domorodnih, tako mi je marsikdaj udaril v misel Preradovičev »Bože mili, kud sam zašo, noć me stigla u tužini...« Memoriranje. In vendar je poudarek šolanja bil na razmišljanju.

Ene takih ur še posebej nisem pozabil, to pa seveda zato, ker sem tokrat priboril lovorike jaz. Komaj je stopil v razred, je vprašal, zakaj je človek nesrečen. Ker nimamo, kar bi hoteli, smo odgovarjali; ker smo bolni, ker nas ponižujejo, ker... ker... dokler nas ni spraval do spoznanja, da pač zato, ker nimamo tega, kar bi želeli, ali ker

KULTURA

Pa vendar smo ga občudovali bolj zato, ker je bil eden redkih, ki ni bil samo učitelj, ampak tudi vzgojitelj: vzbujal je ljubezen do materinščine, željo po opazovanju in po razmišljanju.

nismo to, kar bi želeli. Ko smo že mislili, da bo začel zadovoljno kimati, ker smo naposled prijadrali v pristan, pa nenadoma: »In zakaj si želimo razne stvari?«

Tišina. Potem pa sem butnil: »Ker o njih bremo!«

Stopil je z odra, me svojima medvedjima šapama prijel za rameni in stiskal. »Tako! Tako! Predvsem to!« Kar sijal je.

Španski pregovor zna povedati, da »Lo gentil no quita lo fuerte!«, če si mil, prijazen, še ni rečeno, da hkrati ne bi mogel biti odločen. Pa tudi obratno. Nekoč sem napisal daljši spis. Z Lojzotom Filipičem, poznejšim publicistom in dramaturgom, sva veljala kot nekaka »razredna literata« in sva se kar se le da trudila, da bi tudi šolski spisi bili 'beletristični'. Napisal sem torej daljšo zgodbo in zdelo se mi je – oj, mladost ti moja ...! –, da mi je pa tokrat res uspelo napisati – umetnino. Odlično, petica mi ne uide. Čudno sem pogledal, ko je Sušnik čez nekaj dni prinesel nazaj rdeče *monopolske zvezke* (tiskali so jih v Beogradu in samo v tiste smo v Dravski banovini smeli pisati šolske naloge...) in sem pod spisom zagledal - trojko. »Dobro«. Ko bi bila vsaj štirica, vsaj »prav dobro«, toda – dobro?! Nisem bil ravno dijak, ki bi se hodil pritoževati, vendar se mi je tokrat zdelo, da res nekaj »ne štima«. Pa sem po uri stopil do Sušnika in ponižno vprašal, če se ni morda zmotil. Takoj sem videl, da je moj »obisk« pričakoval.

»Kaj misliš, Simčič: ali jaz znam dobro slovensko ali ne?« Pokimal sem. »Pa kaj misliš,« je nadaljeval, »ali tudi sam dobro pišem?« Pokimal sem. »Pa da sem kar v redu profesor?« Pokimal sem. »In torej,« je potegnil zrak vase, »če jaz, če j a z rečem, da je nekaj dobro, ali ti veš, kaj to pomeni? To je *dobro*. Dobro si napisal. Veš, kaj to pomeni?« Pa sem že na poti v klop razumel, da mi je hotel malce postriči preveč vihrajoče peruti; pa seveda ni minilo dolgo časa, da me je spet poklical pred tablo in sem moral pred razredom brati kakšen svoj spis.

Rad se je pomenkoval z odličnjaki, toda včasih se je s prav misijonarsko potrpežljivostjo ukvarjal z revežem, ki mu glava ni dala, kar naj bi mu, se je pa fant – trudil. Lenob pa Sušnik ni prenesel. In včasih se je razvnel, da smo v klopih kar trdili, »ob ljudeh, ki se leno vlečejo skozi vse življenje kakor stara, strgana, umazana cunjica, ko niti ne vedo, zakaj so se rodili, se ne vprašajo, čemu so se rodili...« Vpijoči prerok.

Pa tudi – očetovska figura. Nekoč smo na šolski razglasni deski brali dopis iz Beograda: Ministrstvo za te in te zadeve razpisuje nagradni natečaj za razpravo o mladinskem združništvu. Takrat mi je bilo sedemnajst, osemnajst let, vendar sem že nekaj let v glasilu mariborske Zadruga državnih uslužbencev prebiral o združništvu in v

tem mesečniku – v koticu za mlade – sem celo sodeloval. (Navadno sem pisal zgodbe o revnih fantkih, ki so s svojo podjetnostjo pomagali vzdrževati družino.) In tako sem marsikdaj prebiral o združni ideji, o bratih Vošnjakih, o Janezu Evangelistu Kreku, a tudi o angleških tkalcih, Rochdalskih pionirjih in njihovih sedmih osnovnih načelih za poslovanje. Pa sem sédel in napisal sestavek »Rochdalski pionirji in mladinsko združništvo.« 'Razpravo' sem poslal v Beograd in na stvar tudi – pozabil. Lepega dne pa me sredi pouka pokliče šolski sluga, češ da moram k ravnatelju. Literat je pač vedno nagnjen k fantaziranju in torej mi je prišlo na misel, da bomo na šoli zdaj morda res začeli z literarnim listom (Literarni odsek je vodil profesor Viktor Smolej). Toda debelo sem pogledal, ko sem vstopil v ravnateljstvo. Sušnik je stal za pisalno mizo, tudi tokrat z rokami na široko naslonjenimi nanjo, ves rdeč v obraz. Nisem še zaprl vrat za seboj, ko je udarilo.

»Kaj si pa vi mislite, da ste! – A je to red! A je to disciplina! – Zdaj že vsakdo dela, kar se mu zahoče! Zakoni in odredbe – figa!«

Manj ko sem razumel, bolj sem rdel. Najprej mi je prišlo na misel, da se mu je zmešalo, potem, da je poklical napačnega, ali kaj. Čez čas pa se je ploha unesla. Sédel je, odprl predal in izvlekel mapo. Nekaj časa jo je tehtal, nato dvignil oči, me gledal, odkimaval, vendar... nenadoma se mu je na licih prikazalo nekaj dobrohotnega.

Ali nisem vedel, da je treba odgovore na tak razpis poslati prek ravnateljstva? Ali nisem vedel, da... in tako dalje in tako dalje. Odkimaval sem, jecljal, da sem pač bral o natečaju, si prepisal naslov in da torej, da pač...

Nekaj časa je bil še tiho, nato pa: »Prebral sem.« Potem spet tišina. »In sem vesel, da se vsaj kdo na tej moji šoli ukvarja še s čim drugim in ne samo z nogometom pa« – tu je glas zadobil smrtno zaničljiv ton – »s plesom!« (Nekateri so namreč hodili ponoči na skrivaj plesat – toda kako bi

Lenob pa Sušnik ni prenesel. In včasih se je razvnel, da smo v klopih kar trdili, »ob ljudeh, ki se leno vlečejo skozi vse življenje kakor stara, strgana, umazana cunjica, ko niti ne vedo, zakaj so se rodili, se ne vprašajo, čemu so se rodili...«

Sušnikova 'semena' pa niso nikdar povsem nehala kliti in zato pri pričakovanju, da bodo odslej ob »ugodnejši klimi« še bolj bohotno porajala, ne gre za zgolj pobožne želje.

naj kaj takega ostalo skrito v mestu, ki ima 35 tisoč prebivalcev?!) Potem je vstal in mi izročil mapo. »Čestitam! To pa shranite! Tako boste nekoč vsaj vedeli, kako malo ste vedeli, da pa se vendar samo na tak način da rasti...«

Rasti. Rasti. Da. Če bi imel vsak človek svoj glagol – to je bil njegov glagol.

Ko sem se obrnil, da bi odšel, mi je izročil kuverto. Nagrada iz Beograda. V zalepki je bilo 200 dinarjev. Ena četrtnina očetove mesečne plače...

»Kaj boste s tem naredili?«

»Polovico bom dal atu, s polovico si bom kupil knjige.«

»Knjige...« je komaj slišno ponovil. In tedaj – nobene geste, nobene besede, nič – samo okoli ust se mu je pojavila čudna črta, komaj za spoznanje je začel kimati, in bolj, kot bi mi mogle povedati ne vem kakšne besede, so mi spregovorile pol sočustvovanja pol veselja polne oči: »Knjige... Še eden, za vse življenje frdaman...«

Leto 1941, vojska. Kot prostovoljec proti Nemcem se javim v jugoslovansko armado. Čez nekaj dni razsulo. Umik v Ljubljano. Leta revolucije. Sušnika nisem več videl. Štiri leta pozneje – odhod v tujino.

Iz Argentine mu sprva nisem pisal, saj smo kmalu zvedeli, kakšne glavobole lahko »kot sovražnik domovine« komu v Sloveniji povzročiš, pa čeprav samo s pozdravi na razglednici. Toda ko je izšel moj *Človek na obeh straneh stene*, sem mu ga po ovinkih poslal. Knjiga je dospela na slovensko Koroško preko nekega avstrijskega zdravnika v Gradcu in nato Vinka Munde, župnika v Kamnici pri Mariboru. Najprej pa sem mu nekoč poslal številko revije Meddobje, katero sem sourejal. Z njo je šlo na pot tudi moje edino daljše pismo Sušniku. On sam mi je pisal dve pismi, dvakrat pa nekaj vrstic na razglednici. Leta pozneje sem mu poslal tudi dramo *Zgodaj dopolnjena mladost*. Da sem imel prav, ko nisem imel več stikov z njim v časih, ko so odločali nekateri, ki se še danes imajo za »ponosne dediče demokratičnega komunizma«, bi pokazala že samo formulacija Sušnikove zahvale, ki cenzorjevim očem ni vzbudila pozornosti, prejemnik pa jo je razumel: »... pristržno se vam zahvalim za spomin na vašo zgodaj dopolnjeno mladost ... lep pozdrav! Vaš Dr. Sušnik.«

V desetletjih življenja v diaspori sem večkrat prišel v Evropo, da sem kot urednik obiskal tukajšnje sotrudnike Meddobja. Pa tudi h kakšnim starim slovenskim in drugim prijateljem sem stopil. Bilo je ob prvem obisku Evrope, majnika 1964, ko sem na avstrijskem Koroškem obiskal Vinka Zaletela, mons. Hornböcka, dr. Inzka pa skladatelja Czigana. Prav tiste dni je bila v Celovcu na državni gimnaziji na Slovence

akademija ob zaključku šolskega leta, pa so me nanjo povabili. Nastopili so razni zbori, dirigiral je Czigan – lepo je bilo. Sedel sem v prvi vrsti med ravnateljem dr. Tischlerjem in komponistom Urošem Krekom (še sedaj se spomnim, da si nisem niti najmanj želel dati roke jugoslovanskemu poslaniku v Celovcu, ki je tudi sedel v prvi vrsti...), pa kmalu opazil nekaj sedežev na levo – Sušnika. Več kot dvajset let se nisva videla, vendar me je takoj spoznal. Veselo, pa tudi žalostno je bilo tisto srečanje, dolg pogovor po prireditvi. Nič se ni pritoževal (»saj sami veste, kako je z nami...«), samo žalosten je bil. Že v Argentini smo vedeli, da je pripravljaj razširjeno izdajo Pregleda slovenske literature, toda čeprav je zamisel med drugimi podpiral sam Jože Košar, je zadeva – deloma res tudi zaradi Sušnikove preobremenjenosti z delom – sčasoma zamrla. Zvedeli smo pa tudi, kako ga nekateri »pravoverni« šikanirajo, in to kljub njegovim nekdanjim simpatijam do OF. Pač ni imel – že zgolj kot kristjan – uradnih »moralno-političnih« kvalitet.

Če sem do takrat ob spominih nanj vedno imel pred očmi njegov obraz, njegovo impozantno postavo, mi je od tistega dne, ko mi je ob slovesu dolgo stiskal roko – tiste njegove velike, poštene, dobre dlani – ostal še ta nepozabni spomin.

Po umiku iz Slovenije marca 1945 sem bil dalj časa na Koroškem, nato v Rimu, potem dve leti, vse do odhoda leta 1948, v Trstu, pa tudi pozneje, ko sem se vračal v Evropo, sem vedno hodil v Celovec, v Trst – toda nikoli nisem srečal kakšnega nekdanjega profesorja. Tistikrat pa – samo enkrat – ravno Sušnika. Ali res spet naključje?

Kakor že rečeno, gotovo nisem edini literat – ne v domovini, ne po svetu – ki se ga s hvaležnostjo spominjam. In to dostikrat. Pa se mi to zdi kakor posebno znamenje v časih, ko prek slovenskega sveta še vedno leži plašč letargije, preziranje življenja in je sedaj na umetniških poljih po raznih – *izmih* – vsaj tako se zdi – na zmagovalnem pohodu vabljivi post-postmodernistični *karkolizem*. Spomini na velike ljudi nosijo vedno s seboj tolažbo; s seboj namreč pri našajo *realno* upanje.

Pred kratkim sem na nekem slavnostnem večeru ob razdelitvi nagrad za dosežke na področju umetnosti govoril tudi o zrnu pšenice, ki so ga pred leti odkrili v neki egiptovski grobnici. Po nekaj tisoč letih so ga dali v zemljo in glej – spet je pognalo.

Sušnikova 'semena' pa niso nikdar povsem nehala kliti in zato pri pričakovanju, da bodo odslej ob »ugodnejši klimi« še bolj bohotno porajala, ne gre za zgolj pobožne želje. Življenje rodi življenje. In on ga je bil poln. Zato, čeprav je že dolgo onstran groba – živi. In bo živel.

Zorko Simčič

V SPOMIN MAKSU KUNCU

(1930 - 1996)

KULTURA

**Zapuščina
Maksa Kunca
pripoveduje
zgodbo o človeku,
ki je med temo
rudniškega
podzemlja in
svetlobo enolič-
nega dneva
poiskal čudovite
barve narave.**

Ena od posebnosti muzejskega dela je ta, da pogosto sestavljamo življenjske zgodbe iz drobcev, ki nam jih govorijo posamezni predmeti zapuščin.

Zapuščina Maksa Kunca, ki smo jo uspeli zbrati v Koroškem pokrajinskem muzeju Slovenj Gradec, pripoveduje zgodbo o človeku, ki je med temò rudniškega podzemlja in svetlobo enoličnega dneva poiskal čudovite barve narave.

Ko smo se odločali za pripravo spominske razstave, posvečene do takrat skoraj neznanemu fotografu Maksu Kuncu, nas je vodila misel, da je njegovo delo vredno pozornosti tako strokovne kot tudi širše javnosti.

Želeli smo ovrednotiti njegovo delo in tako osmisлити spomin njegovih sokrajanov na človeka, ki je zjutraj odhajal z nahrbtnikom in fotografsko opremo skozi Mežico v bližnjo okolico in se opoldne vračal. Njegovi prijatelji, s katerimi ga je povezovala ljubezen do narave in fotografije, so bili maloštevilni. Redke so bile prilžnosti, ko jim je pokazal delčke svojega dela.

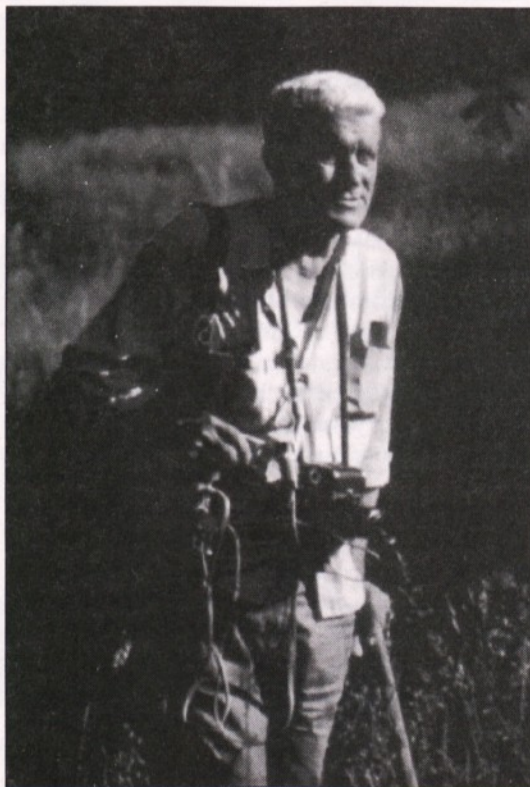
Maks Kunc se je rodil v Mežici 1930. leta. V družini s tremi otroki si je otroške radosti delil še z bratom in sestro. Ni imel dosti izbire, ko je brezskrbno mladost že s štirinajstimi leti zamenjal za trdo in naporno vožnjo svinčeve rude po jamskih jaških v domačem rudniku.

Po vojni je bil med letoma 1946 in 1948 dijak industrijsko-rudarske šole. Po končani šoli pa se je vrnil v rudnik kot jamski kopač rude.

Star devetnajst let je emigriral v Avstrijo. Štiri leta je preživel v begunskem taborišču v bližini Beljaka in delal kot delavec na poljih in v gozdovih.

Leta 1953 je odšel naprej. Sredi junija istega leta se je prijavil na Kanadskem uradu za emigrante. Iz zapuščine nam je njegovo kanadsko obdobje malo znano. Vemo, da ga je navdušila lepota kanadske pokrajine in da se je začel zanimati za naravoslovje. Pridružil se je nekemu društvu zbiralcev metuljev, ki so si z mednarodnimi stiki izmenjavali metulje z drugimi podobnimi društvii po svetu. Ustvaril si je veliko zbirko metuljev, ki jo je kasneje razdelil prijateljem. Za njegovo kasnejše delo je bila pomembna seznanitev s fotografijo. Kupil si je prvi fotografski aparat Hasselblad in se začel učiti fotografirati. Prve fotografije pripovedujejo o rudniku, kjer je rudaril, o skromni sobi, o njem samem, o naravi in pokrajini in o metuljih.

Leta 1965 se je vrnil v rodno Mežico, se

Maks Kunc

poročil in si ustvaril družino.

Ponovno ga je vleklo delo v jami. Zdravstveno stanje se mu je poslabšalo in leta 1968 je hudo zbolel. Veliko časa je preživel na zdravljenjih v bolnišnicah. Bolezen mu je otežila gibanje in v življenje so se naselile vsakodnevne bolečine. Morda je bil tudi to eden od razlogov, da se je odvrnil od družine in se vrnil k materi.

Zaradi bolezni ni bil več sposoben opravljati naporenega dela rudarja. Premeščen je bil na lažje delovno mesto, sredi osemdesetih pa se je invalidsko upokojil.

Zdravstveno stanje se mu je ustalilo in začel se je ukvarjati z naravoslovno fotografijo in poglobljenim študijem naravoslovja.

Za vzdrževanje telesne kondicije in zdravja se je moral vsak dan sprehajati. Na sprehodih mu je bila dosegljiva bližnja okolica Mežice s Pričnikovo pušo in Škratkovcem ter okoliškimi kmetijami. Izbral si je mesta, kamor je redno zahajal. Pozimi je na krmiščih krmil ptice in imel je občutek, da so se ga ptice navadile, da so mu nazadnje kar pozirale. V drugi polovici osemdesetih let pa je pogosto preživljal ure in ure v opazovanju obvodnega sveta Drave iz improvizirane

ga opazovališča na otoku sredi Črneškega zaliva.

Maks Kunc je bil discipliniran človek. Na to nas navajajo zapisi v dnevniku, ki ga je vodil od 1973. leta dalje.

Ti zapisi so svojevrstno berilo. Stvari, vredne zapisa, je beležil v preprosti pogovorni angleščini. Na ta način mu je misel v angleškem jeziku ostajala domača.

Najbolj pomembni so v dnevnikih zabeleženi naravoslovni podatki. To je metoda dela, ki jo uporabljajo profesionalni naravoslovci. Zapisoval je svoja opazanja pri živalih in rastlinah, njihovo pojavnost, številčnost, spremenljivost in drugo. Zapisi so vredni poglobljenega študija, saj prinašajo biološke statistične podatke za floro in fauno v okolici Mežice. Pogosto so dodani podatki o fotografskih posnetkih. Beležil je, katero strokovno literaturo si je nabavil in kaj je študiral.

Branje in študij strokovne literature sta mu bila pomembno opravilo. Uredil si je bogato strokovno knjižnico z literaturo večinoma v angleškem in nemškem jeziku.

V dnevnikih so zanimive podrobnosti iz vsakdanjega življenja; tako je s prijateljem, ki sta si bila sodeč po izidih enakovredna nasprotnika, pogosto igral šah.

Dnevne zabeležke predstavljajo tudi svojevrstni osebni dokument o spremljanju lastnega zdravstvenega stanja.

Sprva smo se čudili nad dejstvom, da njegov fond naravoslovnih fotografij kljub relativno dol-

gemu časovnemu obdobju, v katerem je nastajal, šteje nekaj več kot 3000 posnetkov. Bolj ko smo ga spoznavali, bolj je postajalo jasno, da je pri svojem delu združil odlično poznavanje fotografske

tehnike in narave ter objektov, ki so bili predmet njegovih fotografij. Potrpežljivo je čakal na optimalne razmere, ko je lahko pričakoval najboljši dokumentarni posnetek. V dnevnikih lahko preberemo, da je pogosto hodil več dni in nosil s seboj vso fotografsko opremo, posnetka pa ni naredil.

Bil je dober poznavalec metuljev, ptičev, žuželk, gliv in rož. Njegove priljubljene rože so bile orhideje, poiskal je vse vrste orhidej, ki rastejo pri nas, nadalje vse ogrožene in zaščitene rastlinske vrste, našel pa je tudi rastišče dveh vrst rosik - edine mesojede rastline pri nas. Med pticami se je še posebej navduševal nad vodomcem.

Dober posnetek mu je veliko pomenil, zato je skrbno pazil na kakovost filmov in njihovo kvalitetno razvijanje. Pot v bližnji Pliberk mu je bila zato domača. Tam je nabavljaval vso potrebno fotografsko opremo in prvič je tam tudi prodal svoje posnetke, denar od prodaje pa je vlagal v nakup nove opreme.

S pomočjo prijateljev naravoslovcev je uspel objaviti posnetke v različnih revijah: Pionirju, Proteusu in Lovcu. Okrog 60 vrhunskih posnetkov je posredoval fotoagenciji Okapia v Frankfurtu in pred približno enim letom je bil v neki tuji fotografski reviji v reklami za fotoaparate znamke Hasselblad objavljen njegov posnetek cekinčka spreminjavčka.

Zdravstveno stanje se mu je poslabšalo, bolezen pa je prizadela tudi njegovo mater. Marca 1996 je prenehal s pisanjem dnevnika, junija pa je samotno zaključil svoje življenje.

Delo in ime Maksa Kunca bi brez zbrane zapuščine in njene predstavitve šlo v pozabo, hkrati pa bi to pomenilo tudi svojevrstno siromašenje našega kulturnega prostora. Kot ljubitelj se je izobrazil v profesionalnega naravoslovca in fotografa, ki je postal pomemben dokumentarist za floro in favno Mežice.

Njegovi posnetki, dopolnjeni z zapiski, dokazujejo, da je narava v ekološko obremenjenem okolju lepa in živa ter da vedno znova prese-
seneča.

Obad *Tabanus sp.*

KULTURA

Kunc je potrpežljivo čakal na optimalne razmere, ko je lahko pričakoval najboljši dokumentarni posnetek

Brigita Rapuc

ANDREJ EINSPIELER,

duhovnik, profesor, politik, publicist in organizator

KULTURA

Andrej Einspieler, duhovnik, profesor, politik, publicist in organizator se je rodil 13. novembra 1813 v Svečah, umrl je 16. januarja 1888 v Celovcu, pokopali so ga na pokopališču v St. Rupertu pri Celovcu.

Rodil se je pri Mežnarju, oče Primož izhaja iz Pregljujeve hiše. Oče je bil tkalec in cerkovnik, spoštovana družina.

Prvo znanje si je Andrej pridobil pri domačem župniku Tomažu Herkerju. S pomočjo domačega župnika je šel v šole v Celovec in leta 1835 je Andrej dovršil gimnazijo in nato vstopil v celovško semenišče. V tistih letih je bil spiritual v semenišču Anton Martin Slomšek, ki je bogoslovce vzpodbujal k spoštovanju do materinega, slovenskega jezika. Prve spodbude mu je dajal že profesor, sicer matematik, Matija Ahacelj.

Leta 1837 je Andrej Einspieler končal bogoslovne študije in imel novo mašo v Svečah. Kaplanoval je pretežno v nemških farah: Nemški Bleiberg, st. Jurij v Ziljski dolini, Millstattu, v Krki (Gurk), Sv Mihael na Gosposvetskem polju, v Višarjah, st. Lipšu pri Vrbi, v Slovenjem Plajperku, v Bilčovsu in slednjič 11. avgusta 1846 postane drugi kaplan pri mestni cerkvi v Celovcu.

V tistem času je kaplanoval v stolni župniji Matija Majar Ziljski. Njegovo stanovanje je bilo središče slovenskih izobražencev. Za Einspielerja se je začela nova doba. Ob Majarju, ki se je neustrašno boril za pravice koroških Slovencev, je Andrej Einspieler zorel v to, kot ga je čas označil "oče koroških Slovencev".

Z marčno revolucijo 1848, s pomladjo narodov je osrednja osebnost koroških Slovencev v drugi polovici 19. stoletja.

Leta 1855 je diplomiral na dunajski univerzi pri profesorju Franu Miklošiču.

I. Duhovniška dejavnost

Štirinajst let je deloval kot katehet na farah in slednjič trideset let na celovski realki.

Izdajal je "Slovenskega prijatelja", namenjena zlasti slovenski duhovščini in v skoraj tridesetih letnikih pripravljala gradivo za pridige in krščanski nauk.

S stolnim pridigarjem pa je ustanovil leta 1855 "Društvo katoliških rokodelskih pomočnikov".

Temu društvu je pomagal do lastne hiše, ki jo pozna vsa Koroška kot Kolpingov dom.

II. Družba sv. Mohorja

Leta 1852 je uresničil Slomškovo zamisel društva za izdajanje koristnih in poučnih knjig z ustanovitvijo "Društva sv. Mohorja", s čimer je postavil koroškimi Slovincem najpomembnejši spomenik ter se s to ustanovo uvrstil med najodličnejše slovenske kulturne delavce.

III. Narodni buditelj

Leta 1852 je ustanovil pedagoški list "Šolski prijatelj", ki je zagovarjal ureditev šol na verski in narodni podlagi. Leta 1865 je začel izdajati glasilo "Slovenec", katerega geslo je bilo: "Živi, živi duh slovenski, bodi živ na veke!"

V Slovincu je mladina dobila priložnost izpovedati svoje politične nazore. Posebno se je v njem odlikoval Fran Levstik. Čeprav je Slovenec po dobrih dveh letih usahnil, je razgibal narodno zavest s ciljem Zedinjene Slovenije v okviru avstrijske države. To zamisel in zahtevo po narodni enakopravnosti so zanesli med najširše ljudske plasti tabori. Na taborih na Koroškem je govoril tudi Andrej Einspieler: Bistrica pri Šmihelu in na Zopračah ter Grabstanju. Leta 1882 je Einspieler začel izdajati "Mir", v njem se je zavzemal za mirno sožitje med narodom sosedoma ter dosledno branil narodne pravice koroških Slovencev.

Pripravil je "Politični katekizem" in učil ljudstvo, kako naj se poslužuje svojih političnih pravic. Seznanjal je sodeželane v mnogih nemških listih, ki jih je izdajal: Stimmen aus Innerösterreich, Draupost, Kärntnerblatt, Kärntner Stimme. Trikrat je bil izvoljen za deželnega poslanca, leta 1876 je bil izvoljen tudi v celovski mestni odbor. Pomagal je tudi pri ustanovitvi nemške založbe po vzoru Mohorjeve "St. Josefs-Verein", ki je še danes lastnik tiskarne Carinthije.

IV. Zlata maša

Ob zlati maši 21. avgusta 1887 v cerkvi svetega Lamberta v Svečah so mu rojaki izročili dragocen kelih in umetno vezano mašno knjigo. Oboje hranijo v cerkvi sv. Lamberta. Dobil je 148 brzojavk, najimennitnejša je od škofa iz Djakova Josipa Juraja Strossmayerja "svojemu slavnemu prijatelju Andreju." "Dr. Toman mi je še dečku rekel tole: Fant, kadar slišiš ime Einspielerjevo, takrat se odkrij!" s to čestitko je izrazil spoštovanje Ivan Resman zlatomašniku.

Tone Sušnik

Leta 1852 je uresničil Slomškovo zamisel društva za izdajanje koristnih in poučnih knjig z ustanovitvijo "Društva sv. Mohorja", s čimer je postavil koroškimi Slovincem najpomembnejši spomenik.

MATIJA MAJAR ZILJSKI

(190-letnica rojstva)

Rojen 7. februarja 1809, umrl 31. julija 1892 v Pragi.

Po mojem niti v literarnih pregledih, še manj pa po šolah se o Majarju ni veliko govorilo. Reklo se je, da je bil panslavist, sicer zaslužen za idejo Zedinjene Slovenije, predvsem pa za ureditev slovenskega knjižnega jezika. In če si bil koroško naravnani, si mu dodal še kako hvalospavno besedo. Največ pa je pisal o njem seveda dr. Ivan Grafenauer, njegov ziljski rojak. Ni pa bila Grafenauerjeva beseda na "idejno politični liniji". Škoda in škoda, da odlična razprava ruske (sovjetske) slavistke Čurkine ni močneje prodrla v literarno zavest, čeprav je tudi v slovenskem prevodu SAZU. Šele dr. Andrej Moritsch je s simpozijem ob stoletnici smrti Majarja 1992 poglobil vednost in zavest o Matiji Majarju. Ponovno je to storil Ziljan.

Marsikaj človek ve o delu Matije Majarja, predvsem, da je bil izvrsten narodopisec in da je cesarju, ko je tudi na Ziljo prišel in se čudil, mar tudi tod bivajo Slovenci, vzneseno odgovoril - Vse od tod do vrat Konstantinopla!

V Zborniku 1992 me je pritegnila razprava dr. Milana Dolgana. Nova osvetlitev in bolj bolj izpostavljena je dejavnost Matije Majarja, njegove vizije. Običajno govorimo o jezikoslovcu. Zdi se, da nikakor ne v primerjavi s Kopitarjem, Miklošičem, Murkom. To so bili jezikoslovci, raziskovalci - Majarju pa je bilo jezikoslovje politično in nacionalno poslanstvo. Njegova velika vizija je bila slovanska vzajemnost in ta bi naj ustvarila slovanski "esperanto". Njemu so bili vsi slovanski narodi enakovredni, vsi slovanski jeziki so mu bili enakopravni. Dr. Dolgan lepo izpostavi osnovno Majarjevo življenjsko tendenco in pravi:

"Predvsem se zaveda družbenega namena svoje jezikoslovnega dela - omogočiti slovanskim ljudstvom blaginjo, da bi vsestransko napredovala, se medsebojno razumela, se približevala, ne pa odtujevala ali celo bojevala. Majar sluti, da drobnjarkarstvo in razlikovalnost ne pomagata živeti in preživeti." (str. 129)

Osrednje Majarjevo delo v tej viziji je slovnica, "Uzajemni pravopis slavjanski, to je: uzajemna slovnica ali mluvnica slovljanska" (1863/65 v Pragi, v samozaložbi).

Delo je napisal kot župnik v Gorjah.

"Živeč v Gorjah v lepoj sicer ziljskoj dolini pa oddaljen od mesta, neimajuč sam potrebnih knjig k spisovanju te slovnice sem bil ne malo zarazen I zburjen..." (iz predgovora).

Vizija je izredna in v taki ali drugačni obliki je pronicala na dan. Dr. Lambert Ehrlich - spet iz skrajno zahodnega dela slovenskega življa, izpod Svetih Višarij, je prižgal vizijo povezovanja bližnjih slovanskih narodov.

Majar v bistvu sam priznava, da ni napisal jezikoslovne, znanstvene slovnice, saj pravi v odgovoru:

"Tako učeni jezikoizpitni spisi i knjige prejskiju, tako rekuč, na drobnogled pojedina slavjanska narečja v naj manjših razlikah - koliko podrobneje, toliko izvrstnejše; jinače uzajemna slovnica ona motri samo na naj glavnejše stvari, - samo na debelo, ona se vznáša nad našimi narečji tako visoko, jih motri tako iz daleka, da zmiznu i zibnu izpred oči vse iznimke, vse manje razlike i da se razpoznaju samo staroslavljansčina i naši četiri glavni jeziki i da uže samo oni sami tako, od daleko motreni, splavaju v jeden čelek i se vide samo kako jeden jedini jezik slavjanski."

Majarjeva slovnica je veliko bolj politični traktat kot jezikoslovno delo. Že besedišče je aluzija na "slovanski esperanto". To je v bistvu nadaljevanje Majarjeve opcije, potrjene predvsem leta 1848 - na primer v letaku Kaj Slovenci terjamo? pa v Novicah 1848 v sestavku Slava Bogu na višavah in na zemlji mir ljudem dobrega srca!, kjer med drugim pravi:

"Ne zaničujmo nobenega naroda, ki se našemu slavnemu cesarstvu šteje. Mi smo vsi bratje - Slaveni, Nemci, Italijani, Vogri. Mi vsi jeden drugega potrebujemo; vsi vkup se lahko vsakemu sovražniku vbranimo - vsak posebej pa je siromak, težko bi se branil. Kdor druge zaničuje, samo nemir dela. Vsak naj v svoji deželi doma živi, kakor mu je drago in ljubo: Nемец po nemško, Italijan po italijansko, Voger po vogersko... Mi slovinci pa tudi trdno, z vso močjo od vsih terjamo, da tudi nas puste doma po našim živeti: Slovence po slovensko."

Matija Majar in Stanko Vraz sta prijateljevala in negovala sorodne vizije. In vendarle je delal Prešeren krivico Vrazu, ko ga je imenoval "narobe Caton".

Tone Sušnik

KULTURA

Marsikaj človek ve o delu Matije Majarja, predvsem, da je bil izvrsten narodopisec in da je cesarju, ko je tudi na Ziljo prišel in se čudil, mar tudi tod bivajo Slovenci, vzneseno odgovoril - Vse od tod do vrat Konstantinopla!

MLADINSKI RAZISKOVALNI TABOR MISLINJA 98

KULTURA

Na teh taborih se lahko udeleženci seznanijo z metodami znanstveno-raziskovalnega dela na praktičnih primerih v določenem prostoru.

Zveza za tehnično kulturo Slovenije v okviru Gibanja znanost mladini že nekaj desetletij med drugim organizira mladinske raziskovalne taboro po različnih krajih in regijah Slovenije. Ta aktivnost se je zlasti razširila v času, ko so mladi začeli iskati drugačen način preživljanja počitnic. Nekateri od teh taborov so tradicionalni, nekateri se selijo po različnih krajih z isto tematiko, nekateri pa so tudi krajše narave. Tabori so namenjeni predvsem srednješolcem, ki v toku šolskega leta delajo raziskovalne naloge v okviru tega gibanja, udeležujejo pa se ga tudi drugi dijaki in študentje. Tabori so bodisi interdisciplinarni, ali pa so samo v okviru ene znanstvene discipline npr. biološki, etnološki, geografski, astronomski, računalniški itd. Na teh taborih se lahko udeleženci seznanijo z metodami znanstveno raziskovalnega dela na praktičnih primerih v določenem prostoru. Kot mentorji sodelujejo študentje, profesorji in univerzitetni profesorji, pogosto pa se med mladimi znajdejo tudi posamezni raziskovalci različnih institucij.

Zahodni del Pohorja so deloma že obiskovale posamezne raziskovalne skupine drugih taborov, vendar smo se letos odločili, da organiziramo tabor na območju treh občin: Dravograd, Slovenj Gradec in Mislinja. Ideja tabora je bila predstavljena vsem županom, ki so jo takoj podprli. Odločili smo se, da se tabor imenuje po reki Mislinji, ki je temu območju skupaj s potoki dala svojevrsten pečat.

Za delo v Mislinjski dolini smo se odločili tudi zaradi tega, ker so tukaj po prostorskem planu republike Slovenije predvideni krajinska parka Paški Kozjak in Košenjak ter naravni park Pohorje. Naš osnovni cilj pa je, čimbolj spoznati naravno in kulturno dediščino teh območij in problematiko prebivalstva na podeželju.

Na prvem taboru je sodelovalo 18 srednješolcev iz različnih krajev Slovenije, pri čemer je še posebej spodbudna velika udeležba iz ožje regije. Mladi raziskovalci so znanja izpopolnjevali pod vodstvom 8 mentorjev v sedmih različnih skupinah. Nastanitvene in prehrabene storitve

Stope v Herčevem mlinu v Tomaški vasi

nam je omogočila Osnovna šola Mislinja. Naj pri tem omenim še to, da je udeležba na teh taborih brezplačna.

Arheološka skupina se je lotila pravih arheoloških izkopavanj rimske vile rustice v Zgornjih Dovžah; ta je do danes edina znana in delno raziskana rimska vila na Koroškem. Dela so potekala na prostoru reprezentančne stavbe na površini 18 m². Pri tem so naleteli na kamnito grobljo in temelj zidu, ki poteka v smeri sever-jug. V 0,5 m debeli kulturni plasti so našli več železnih žebeljev, železni nožič, železni obroč in odlomke glinenih posod.

Etnološka skupina se je posvetila obravnavi Herčevega mlina v Tomaški vasi. Kompleks mlina in žage je z občinskim odlokom zavarovan kot etnološki spomenik. Skupina je opravila podroben opis zunanosti in notranjega inventarja, pripravila fotodokumentacijo, narisala skice in pripravila slovar izrazov. Skupina je tudi očistila okolico in notranjost mlina. Potekajo pa tudi dela za obnovo celotnega mlina, ki bo torej dobil prvotno obliko, mogoče tudi namembnost.

Antropološka skupina si je zastavila nalogo, da bo obdelala fari Šmartno pri Slovenj Gradcu in Šentilj pod Turjakom. Tako so iz poročne knjige dobili podatke o najstarejšem ženinu pri 74 letih in najmlajši nevesti s 16 leti. Da ne bo pomote - nista bila par. Iz mrtvaške knjige so dobili podatke o najpogostejših vzrokih smrti - razna vnetja, prehladi, starost, boleznj srca. Najpogostejša navedba je bila, da vzrok smrti ni bil znan (zaradi strokovnega neznanja). Iz krstne knjige je razvidno, da je najpogostejše žensko ime Marija, pri moških pa Jožef. Večina podatkov se je nanašala na obdobje po drugi svetovni vojni, saj so starejše knjige v arhivu v Mariboru.

Geografska skupina je naredila socialnodemografsko analizo hribovskih kmečkih gospodinjstev in stopnjo obremenjevanja agroekosistemov v naseljih Razborca, Šmiklavž in Ojstrica. Pri delu so anketirali 48 gospodinjstev. Ugotovili so, da je starostna struktura najugodnejša na Razborci, največ ostarelega prebivalstva pa je v Šmiklavžu. Analiza izobrazbene strukture pa je pokazala, da je največ šolajoče se mladine na Ojstrici. Med tipi tal v vseh treh naseljih prevladuje gozd (50-60%), sledijo travniki, pašniki, na koncu pa so njive s 7%. Spekter njivskih kultur je omejen na krompir, koruzo in rž. Kot zelo ugodno so navedli dejstvo, da je v vseh treh naseljih visok delež kmetij, ki imajo nasledstvo: Razborca 56%, Šmiklavž 69% in Ojstrica kar 75%. Pri analizi obremenjevanja agroekosistemov pa so po mednarodni metodologiji ugotovili, da samo v naselju Ojstrica z 18

GJ/ha letno malenkostno presegajo povprečno letno porabljeno energijo, ki je pri 15 GJ/ha.

Skupina za krajinsko arhitekturo se je ukvarjala z določitvijo trase učne poti na območju Hude luknje s povezavo do Mislinje. Njihovo zanimanje je bilo namenjeno iskanju lokalitet in območij z geomorfološkimi, botaničnimi, zoološkimi, etnološkimi, arheološkimi in krajinskimi posebnostmi. Pri tem so jim bili v pomoč tudi člani drugih skupin. Posebno doživetje pa je bil zagotovo spust skozi Lisičjo luknjo in Medvedji rov v Hudo luknjo.

Botanična skupina se je odločila za popis flore v kvadrantu 9557/3, ki obsega naselja Mislinja ter Gornji in Srednji Dolič. Popisovali so vrste ob reki Mevlji, v okolici vhoda v jamo Huda luknja, na pobočjih Tisnika in ob reki Mislinji. Pri delu so evidentirali 280 vrst, vendar vse med njimi še niso določene.

Ornitologi so ugotovili, da zadnji avgustovski dnevi niso najprimernejši za popis in opazovanje ptic, saj je gnezditvena sezona že končana, jesenska selitev pa se komaj pričinja. Ptice so opazovali v mešanem in iglastem gozdu, na ekstenzivno gojenih travnikih, v okolici posameznih kmetij, na jezerih (Dravograjsko, Velenjsko) in Lovrenških jezerih. V času tabora so opazovali 59 vrst ptic. Med zanimivejšimi so bile lesna sova, povodni kos in vodomec.

Arheološka skupina pri izkopavanjih vile rustice

Na koncu raziskovalnega tabora smo pripravili delovno razstavo, ki je bila kasneje na ogled tudi v Koroškem pokrajinskem muzeju v Slovenj Gradcu. Skupna želja vseh je bila, da se prihodnje leto ponovno dobimo na taboru.

Srečko Štajnbaher

KULTURA

Na koncu raziskovalnega tabora smo pripravili delovno razstavo, ki je bila na ogled tudi v Koroškem pokrajinskem muzeju v Slovenj Gradcu.

"Sejmarjenje" - izziv slikarjem

KULTURA

Z razvojem srednjeveških mest in njihovega kmetijskega okolja se je pojavil pravi razmah slikanja motivov s sejmov, trgovanj... To so dela izjemnih mojstrov.

V razvoju človeštva je bil eden najpomembnejših trenutkov tedaj, ko se je začela med razumskimi bitji na Zemlji blagovna menjava. Torej trgovanje. Ob tem se je pojavila nova pomembna delitev vlog in dela. Pojavile so se socialne, premoženjske razlike. Vse se je premikalo z novo hitrostjo.

Trgovati se je začelo, nato celo smelo le na organiziran način, v le določenih časih, na določenih mestih. To dejavnost so opravljali "strokovni" ljudje. Želeli so si celo zapise svoje pomembnosti, želeli "zgodovinskega" ovekovečenja svojega početja.

Zato na mnogih slikah, reliefih, v kipih (bog trgovine Merkur) že v antiki zasledimo tovrstne motive. Z razvojem srednjeveških mest in njihovega kmetijskega okolja se je pojavil pravi razmah slikanja motivov s sejmov, trgovanj, priprav blaga in ljudi, preštevanja denarja in podobno. To so dela izjemnih mojstrov.

Slovenj Gradec je že leta 1455 dobil z dovoljenjem cesarja Friderika pravico do 29 dni trajajočega sejma ob proščanju pri mestni Elizabetini cerkvi.

In tako je vse do današnjih dni. Seveda z vzponi in padci. Tudi v Slovenj Gradcu. Sedaj je "Prezenta" že šest let osrednja sejemska prireditelja v Slovenj Gradcu. V okviru letošnje smo se prireditelji vsakoletne Slovenjegraške slikarske kolonije dogovorili, da dobimo na sejmišču razstavnici prostor in da ustvarimo dela s tematiko sejmarjenja. Ideja pač, ki bi lahko imela korenine že v zgodovinski praksi, lahko pa je bila poskus drugačne oblike in načina srečevanja in ustvarjanja slikarjev.

Razpis je bil poslan izbranim udeležencem že za novo leto. To je pomenilo skoraj pol leta časa,

Sejemske prireditve, ki že od nekdaj privabljajo različne rokodelce in mojstre, odslej zanimajo tudi slikarje

možnost izbire katerekoli sejemske ali temu podobne prireditve v Sloveniji, hkrati pa možnost študija teme in tudi izbiro katerekoli tehnike, ker ustvarjanje pač ni bilo vezano na časovno omejitvev enega ali dveh dni, kot je bil dosedanji običaj. Prvi odzivi so bili zanimivi.

"Da, to je dobra ideja, daje veliko možnosti in časa."

"Seveda je nekaj posebnega." In podobno.

Potem pa je sledila zbežanost, negotovost. Dosedanje slikarske kolonije so bile pač drugačne. Ustvarjalci so prišli ob dogovorjenem terminu na določeno mesto, tam so videli motive, ob uri je bila malica, klepet, slikanje, oddaja slik, izbor in potem dogovor za razstavo. Skoraj vse je bilo vodeno in usmerjeno. Tokrat je bil umetnik samostojen. Na voljo je imel šest mesecev časa in kjerkoli in karkoli je lahko izbral kot motiv in počasi uresničeval svojo zamisel.

Izšlo se je vse dobro. Prireditelj, Turistično društvo Slovenj Gradec, je prejel pravočasno preko petdeset slik. Izbor je bil strokovno opravljen in na ogled je bilo postavljenih trideset del. Za obiskovalce sejma Prezenta. Za vse, ki so se sprehodili po sejmišču, tako tiste, ki se ne zanimajo za likovno umetnost, kakor tudi za vse, ki so ljubitelji likovne umetnosti. Razstava je bila presenečenje. Postavitvi ni kaj očitati. Mogoče ni bila najbolj korektna predstavitev avtorjev, mogoče je manjkala ob vsaki sliki navedba tehnike. Razstavljenih je bilo več olj in akrila kot prejšnja leta, pa tudi mešane tehnike so se pojavile. Izrazitost teme je bila dosežena pri večini avtorjev, seveda so si nekateri dovolili individualni odnos do propozicij. Ocena je, da to ni bilo moteče.

Na otvoritvi je g. Marko Košan spodbudno ocenil tako idejo in izvedbo kot motiviko in postavitev razstave. Prireditelji kolonije - Turistično društvo Slovenj Gradec, sejem Prezenta, slikarke, slikarji - si torej zaslužijo pozitivno oceno. Razstavo si je ogledalo več tisoč obiskovalcev.

Vsekakor bodo izkušnje koristne ob odločitvi za naslednje tovrstne prireditve. Podarjene slike so bogastvo prireditelja kolonije. Tudi o tem bo nujno razmisliti. Pa še o čem. V našem mestu, v Slovenj Gradcu, so institucije, ki so poklicane in dožne sodelovati z ljubiteljskimi zanesenjaki, tudi s slikarji in kiparji.

To ni nepomemben prispevek k podobi našega mesta in uveljavljanju njegove posebnosti. Kot že zdavnaj nekoč.

Peter Petrovič

KRONIKA NAJPOMEMBNEJŠIH KULTURNIH DOGODKOV

(od 15. novembra 1997 do 15. oktobra 1998)

NOVEMBER

Konec novembra so v knjižnici Ksaverja Meška predstavili almanah Ob 50-letnici Pihalnega orkestra Slovenj Gradec: ob tej priložnosti je govoril Jože Potočnik, prof., in ob številnih diapozitivih orisal zgodovino orkestra. Po ustanovitvi je pripravil prvi samostojni koncert Mešani komorni zbor Carinthia cantat pod vodstvom zborovodje Toneta Gašperja. Koncertni program je povezoval Boštjan Polutnik.

DECEMBER

V začetku decembra so v prostorih knjižnice Ksaverja Meška predstavili idejne zasnove razširitve kulturnega doma v Slovenj Gradcu, in sicer arhitekti Joško Fras, Pija Planinšec Koraca, Borut Rotovnik, Drago Štefanec in Janko Zadavec. V prostorih glasbene šole je predstavila pesmi iz svoje pesniške zbirke Zatišnost Barbara Simoniti: večer je bil lepo lirično doživetje. V slovenjgraški knjižnici so predstavili otroško knjigo In vendar je sreča, če si Mavriček: knjigo je izdala Založba Cerdonis iz Slovenj Gradca. Zbrane je nagovorila tudi avtorica Mira Cajnko. Galerija Kolar je v prednovoletnem času povabila likovne ljubitelje na ogled razstave sodobne škotske grafike, Kulturno društvo Slovenj Gradec pa na božično-novoletni koncert Big banda Ota Vrhovnika in Kulturni dom na koncert Pihalnega orkestra Slovenj Gradec (dirigent Peter Valtl).

JANUAR

Koroški pokrajinski muzej v Slovenj Gradcu je pripravil spominski večer, ki je bil namenjen spomину na Bogdana Žolnirja, ustanovitelja in prvega ravnatelja tega muzeja, muzealca in planinca: o pokojnikovem delu sta govorila Marjan Linasi, ravnatelj Koroškega pokrajinskega muzeja, in prof. Jože Potočnik, dolgoletni član sveta muzeja.

Razstave: V galeriji so odprli razstavo instalacij Petra Hergolda in razstavo Sodobno slovensko kiparstvo, v bolnišnični avli (Galeriji dr. Staneta Strnada) pa razstavo akvarelov Jerneja Glaviča iz Slovenj Gradca.

V knjižničnih prostorih je mag. Miha Zajec, dr. medicine, ob čudovitih diapozitivih predstavil Nepal, kjer je sodeloval v slovenski šoli za

nepalske visokogorske vodnike. Uvodoma je nastopila flavtistka Ana Zajc, ki je pod mentorstvom prof. Sonje Lavrinšek zaigrala skladbo M. Logarja Pastoral.

FEBRUAR

Galerija likovnih umetnosti je povabila Andreja Medveda, umetnostnega zgodovinarja, da je ljubiteljem likovne umetnosti orisal sodobno slovensko kiparstvo; proti koncu meseca pa so odprli razstavo Branka Suhyja z naslovom Iz cikla Španska palma; v Kolarjevi galeriji je razstavil svoja dela Klavdij Tutta, v bolnišnici pa so se predstavili člani likovne sekcije KUD Splošne bolnišnice Slovenj Gradec: Breda Celcer, Vera Petrič, Elizabeta Kacl Ličen, Greta Mohorko, Bogomir Celcer, Štefan Merčnik in Alojz Pogorevc. Slavnostni govornik je bil prim. Drago Plešivčnik: razčlenjeval je vprašanja kulture in zdravja.

Slovesna prireditev v počastitev slovenskega kulturnega praznika je bila v prostorih kulturnega doma: občinstvo je izbrano nagovoril lanskoletni dobitnik Bernekerjeve nagrade Andrej Makuc, prof. slovenskega jezika, Bernekerjeva odličja pa je podelil Janez Komljanec, župan Mestne občine Slovenj Gradec. (Nagrajence smo že predstavili v prejšnji številki Odsevanj.)

V Mislinji so v počastitev kulturnega praznika postavili na ogled podobe igralcev šentiljskega ljubiteljskega odra z bogatim otvoritvenim programom. Kulturno društvo v Starem trgu je tudi letos organiziralo tradicionalni pustni karneval, v glasbeni šoli pa je bil koncert samospjevov H. Wolfa v izvedbi študentov Akademije za glasbo iz Ljubljane. Narodno gledališče iz Kranja je gostovalo v kulturnem domu z dramo Antona Pavloviča Čehova Striček Vanja (v režiji Mileta Koruna). Slovenjgraški srednješolci pa so po nekaj letih obnovili šolski dan "z enim glavnim in tremi navadnimi odmori" Zvoni! Zvoniiii!!! v režiji Andreja Makuca. Tudi ta predstava je bila v kulturnem domu.

Janez Komljanec, župan Mestne občine Slovenj Gradec, je priredil sprejem v počastitev življenjskega jubileja Jožeta Tisnikarja - ob njegovi sedemdesetletnici.

MAREC

V prostorih slovenjgraške srednje šole je bilo Srečanje odraslih pevskih zborov iz Mislinjske doline: nastopilo jih je sedemnajst.

KULTURA

Slovenj Gradec
- Glavni trg

Rojstna hiša
Huga Wolfa

Ljubitelji odrske umetnosti so si v Ljubljani ogledali dramo Edwarda Albeea *Kdo se boji Virginije Wolf?* V kulturnem domu v Mislinji pa je nastopila igralska skupina KUD Mislinja s Partljičevo komedijo *Na svidenje nad zvezdami* v režiji Andreje Martinc.

Koroški pokrajinski muzej je v sodelovanju z Zavodom za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor odprl razstavo (*Jutri bi lahko bilo že prepozno*) o arheoloških najdbah na trasi slovenske avtoceste. V avli bolnišnice pa so odprli razstavo fotografij Jezera Stanka Hovnika. Nastopil je pevski zbor *Carinthia cantat* pod vodstvom Tona Gašperja.

Mestna občina Slovenj Gradec in Kulturni dom sta povabila v Slovenj Gradec mestno godbo iz Voecklabrucka (Avstrija): godba deluje že več ko 180 let. Koncert je bil prisrčno sprejet.

V dvorani glasbene šole je bil odmeven koncert Wolfvih samospenov. Nastopili so: mezzosopranistka Marie Claude Chappuis iz Švice, baritonist Andreas Lebeda iz Avstrije in pri klavirju prof. Breda Zakotnik iz Avstrije. V knjižnici Ksaverja Meška je govoril o svoji knjigi *Iskanje resnice* in knjigi Antona Vogrinca *Nostra maxima culpa* dr. Vekoslav Grmič, mariborski naslovni škof. Prireditev je bila posvečena 75-letnici avtorjevega rojstva in 30-letnici njegovega škofovskega posvečenja.

V mansardnih prostorih knjižnice so slovesno odprli mladinski oddelek. Ob tej priložnosti so občinstvo nagovorili: Janez Komljanec, slovenjgraški župan, mag. Lenart Šetinc, ravnatelj Narodne in univerzitetne knjižnice iz Ljubljane, in Jožef Školč, minister za kulturo Republike Slovenije. Otvoritev so popestrili otroci Vzgojnovarstvenega zavoda Slovenj Gradec in lutkovna skupina Druge OŠ Slovenj Gradec.

APRIL

Galerija likovnih umetnosti je v sodelovanju z drugimi organizatorji pripravila 12. razstavo izdelkov domače in umetne obrti z naslovom *Spretnosti rok in ustvarjalnost duha*. V mesecu maju je razstava gostovala na Ljubljanskem gradu. Moški pevski zbor iz Šmartna je povabil v Šmartno Primorski akademski PZ Vinko Vodopivec. V kulturnem domu v Slovenj Gradcu so nastopile skupine: Abadon, Jazzo, Calvaria, Blaž in Valentina Prapotnik ter gost večera Pero Lovšin. Na 2. OŠ je bilo srečanje otroških in mladinskih pevskih zborov iz Mislinjske doline, v kulturnem domu pa srečanje otroških folklornih skupin iz severovzhodne Slovenije. Ob dnevu upora proti okupatorju je v kulturnem domu nastopil Partizanski pevski zbor iz Ljubljane. Kulturno društvo Podgorje pa se je v Slovenj Gradcu predstavilo s svojimi skupinami.

Zadnja predstava v okviru abonmaja 1997/1998 je bila predstava avtorja Matjaža Župančiča *Nemir* v izvedbi Slovenskega narodnega gledališča iz Celja in režiji Mileta Koruna.

Ob zasedanju Izvršnega odbora Konference mest glasnik miru je priredil Janez Komljanec slovesen sprejem za udeležence konference, udeležil pa se ga je tudi zunanji minister Republike Slovenije, dr. Boris Frlec, ter nekdanji člani organizacijskih odborov mednarodnih kulturnih prireditev. Predsednik Republike Slovenije Milan Kučan je odlikoval primarija Draga Plešivčnika, dr. medicine, za zaslužni delež pri kulturni podobi Slovenj Gradca, za kulturno povezovanje Slovenije s svetom in za dolgoletno požrtvovalno delo na področju zdravstvene dejavnosti s srebrnim častnim znakom svobode Republike Slovenije. Odlikovanje mu je ob prisotnosti prijateljev in številnih uglednih osebnosti izročil predsednik Milan Kučan v veliki dvorani predsedniške palače v Ljubljani (22. aprila 1998).

MAJ

Območno srečanje mladih literatov s celjskega in koroškega območja je bilo v knjižnici, vodila sta ga Helena Horvat in Andrej Makuc.

V avli srednje šole na Štibuhi pa je bila področna revija odraslih zborov Koroška poje 98. Nastopilo je 12 zborov. Ob 15-letnici delovanja je oznamoval jubilej Moški pevski zbor Kope: program je dopolnil plesni par kluba Devžej, napovedovala je Irena Fasfald.

V slovenjgraški galeriji so odprli razstavo Delavnica Gradec (*Werkstadt Graz*), v avli bolnišnice pa razstavo Gobelini arhitekta Alojza Kralja. Razstavo je analizirala Milena Zlatar. Galerija Kolar je predstavila umetniška dela Klementine Golija.

Volilna konferenca Zveze kulturnih društev Slovenj Gradec je bila v gostišču Rogina v Podgorju.

Z avtorsko ozvočeno poezijo sta kot gosta na srečanju literatov nastopila Valentina in Blaž Prapotnik. To pomlad sta z *Ad hoc nonetom* nastopila tudi na večeri jazza in poezije v Trbovljah, s skupino *Tantadruj* v Slovenskih Konjicah in samostojno na Slovaškem

Atrij graščine Rotenturn je s svojim prijetnim ambien-
tom tudi letošnje poletje gostil številne prireditve

JUNIJ

Koroški pokrajinski muzej je odprl razstavo slik naravoslovnega fotografa Maksa Kunca, v kulturnem domu Pameče pa je svojo dejavnost predstavilo KD Pameče.

Slovenjgraško poletje je odprl koncert Pihalnega orkestra Slovenj Gradec, sledil je koncert ljubljanskega Kvinteta trobil pa koncert študentov Akademije za glasbo, Ženskega pevskega zbora Tenuto, koncert skupine Kontrabant ter koncert (ob 50-letnici) Policijskega orkestra Slovenije (dir. Milivoj Šurbek). V počastitev dneva državnosti je nastopil Pihalni orkester Slovenj Gradec. V Podgorju so pripravili 4. tradicionalno srečanje dvojčkov, 10. obletnico pa je proslavil Oktet Mislinja v cerkvi sv. Ahaca.

JULIJ/AVGUST

V okviru prireditev Slovenjgraško poletje sta se v atriju graščine Rotenturn predstavili folklorni skupini iz Brazilijske in Ukrajine, v kulturnem domu je bila lutkovna predstava Zaljubljeni Zmaj Jane Stržinar. Veliko zanimanje je vzbudil koncert Big banda RTV Slovenije s pevko Alenko Godec, koncert Vlada Kreslina z Malimi bogovi ter koncert Slovenske filharmonije s solistko Ano Puser - Jerič.

Galerija likovnih umetnosti je postavila veliko retrospektivo Tisnikarjevih del ob avtorjevi 70-letnici. Razstavo je odprl Jožef Školč, minister za kulturo Republike Slovenije. Janez Komljanec, župan mestne občine, pa je v atriju graščine Rotenturn priredil sprejem (prijateljsko druženje) za vse udeležence otvoritve. Mesto je tako pri-
srečno počastilo Tisnikarjev življenjski jubilej.

Udeleženci mednarodne šole solo petja so pripravili zaključni koncert Wolfovih samospjevov pod vodstvom prof. Brede Zakotnik v dvorani glasbene šole.

V Podgorju je bil tradicionalni furmanski praznik Furmani po cest peljajo, na Graški Gori pa srečanje narodnozabavnih ansamblov.

KUD Stari trg je spet pripravil gledališko predstavo na prostem: v režiji Miča Mičovića smo videli Držičevo komedijo Tripče de Utoľče.

SEPTEMBER

Slovenjgraško poletje je zaključil s koncertom Trio Lorenz iz Ljubljane, Glasbeni september pa začel Collegium musicum s koncertom v cerkvi sv. Pankracija. Kot solistki sta nastopili: Clara Dent in Irena Grafenauer. Nastopi pevskih zborov v cerkvi sv. Pankracija se prevešajo v tradicionalne: letos sta nastopila Oktet Lesna in komorni zbor Carinthia cantat pod vodstvom Toneta Gašperja.

OKTOBER

Kulturno društvo Stari trg je ob 65-letnici pisatelja Marjana Kolarja pripravilo literarno srečanje, ki se ga je udeležil tudi avtor. Marijana Vončina je predstavila pisatelja in njegovo delo, srečanje pa sta obogatili Marija Sekirnik, ki je prebrala Kolarjevo humoresko Spoved in črtico Anita, ter citrarka Alenka Mirkac. V knjižnici Ksaverja Meška se je predstavila ekipa Knjižnih presoj (dr. Silvija Borovnik, dr. Barbara Simoniti, mag. Vinko Ošlak in prof. Tone Turičnik). Predstavili oz. razpravljali so o (petih) novejših knjigah, ki so jih izdale slovenske založbe, največ pozornosti pa je veljalo knjigama Barbare Simoniti Razdalje in Matjaža Pikala Modri e.

KULTURA

Sv. Pankracij nad
Starim trgom

Ekipa Knjižnih presoj v knjižnici Ksaverja Meška Slovenj Gradec: dr. Silvija Borovnik, mag. Vinko Ošlak, dr. Barbara Simoniti in prof. Tone Turičnik

Kulturno društvo Splošne bolnišnice Slovenj Gradec pa je v avli bolnišnice odprlo razstavo 3. slikarske kolonije, posvečene akademskemu slikarju Slavku Koresu. Avtorji so slikali v Mežici in na Uršlji gori. Dela so razstavili: kipar Andrej Grošelj in slikarji - Janez Kovačič (akad. slik.), Ervin Kralj, Jure Bricman, Rudolf Reichmann, Mojca Kovač, Štefan Bobek, Leander Fužir, Pavel Šubic in Stanislav Makuc.

Andreja Gologranc Fišer

SGP KOGRAD, IGEM DRAVOGRAD, d.d.

SPONZOR

**Prvi zametki
industrijskega
razvoja in grad-
beništva v Dravo-
gradu segajo v
prejšnje stoletje.
Po osvoboditvi
se "pričenja
intenzivnejši
industrijski
razvoj".**

Dravograd je eno izmed najstarejših trških naselij na Slovenskem, nastalo na stičišču Dravske, Mežiške in Mislinjske doline. "Nad vse ugodna prometna in varna lega prav blizu meje s Štajersko je bila pri tem nedvomno odločilnega pomena. Dravograjski tržani se tega niso nikdar prav zavedali in so preskromno živeli v dokaj podložniškem trgu, ki je že zgodaj imel vse pogoje, da bi prerasel v svobodno mesto." (Dr. J. Koropec, 800 let, Dravograd 1185 - 1985)

Pomen nekdanje prometne funkcije Dravograda potrjujejo med drugim tudi naslednje prvine: poštna postaja (1791), telegrafski urad (1876), železniška zveza Maribor - Celovec (1863), Velenje - Dravograd (1899).

Profesor dr. S. Ilešič je zapisal, da Dravograd celo v dobi uveljavljanja železniškega prometa ni uveljavil vodilne vloge. Po 1. svetovni vojni je "podolžna prometna pot proti koroškemu osrčju - tako rekoč - izgubila medregionalni pomen, dravograjsko prometno vozlišče je bilo prerezano in je postalo le obmejna postojanka(...) Poučna je primerjava s podobnim prometnim vozliščem v Trbižu, ki je nenavadno zaživelo." (Jugovzhodna Koroška, 1970)

Ukinitve železniške povezave med Velenjem in Otiškim Vrhom (1970) je prizadela tudi ta del koroške pokrajine.

Poudarimo naj, da so ljudje v obmejni občini Dravograd in na širšem območju preživeli težke čase po 1. in 2. svetovni vojni, ki se je v Evropi končala prav v teh krajih, prav tako so bili tod hudi spopadi in žrtve v času osamosvajanja Slovenija junija 1991.

Prvi zametki industrijskega razvoja in gradbeništva v Dravogradu segajo v prejšnje stoletje. Po osvoboditvi se "pričenja intenzivnejši industrijski razvoj". (800 let Dravograda) Zaradi naravnih geografskih danosti so industrijsko cono v Dravogradu razvijali in širili v prostoru na sotočju Meže in Mislinje v Otiškem Vrh in Šentjanžu. Ob tovarni tekstilne industrije (1933) so nastala številna druga podjetja: Monter, Imont, žaga, Tovarna ivernih plošč, lesno skladišče, SGP Kograd, IGEM (Splošno gradbeno podjetje Kograd, Industrija gradbenih elementov) itd.

Gradbeništvo kot pomembna gospodarska panoga je imelo po letu 1945 poudarjeno vlogo v času obnove in gradnje novih objektov. Tedanji OLO Prevalje je maja 1947 ustanovil Okrajno gradbeno podjetje Dravograd - OGRAD. Gradbeni delavci (okoli 250) so največ delali na

gradbiščih v Mežiški, Dravski in Mislinjski dolini. GP Dravograd je ob 10-letnici ugotovilo, da so opravili pomembno delo. "Prva večja gradbena dela so bila pri pripravi temeljev za gimnazijo na Ravnah, gradnja stanovanjskih blokov v Mušeniku, ambulante na Ravnah, pilarne na Prevaljah, manjši objekti v tovarni usnja Slovenj Gradec in železarni na Ravnah itd." Zaposlenih je bilo okrog 420 delavcev. Nova gradbišča so odprli tudi v Mariboru, Velenju in Šoštanju.

Iz poročil ob 25-letnici GP Dravograd (1972) je razvidno, da je podjetje ustanovilo tudi druge obrate: obrat cementnin v Mariboru, separacijo in betonarno v Otiškem Vrh, kjer je moderniziralo tudi gramoznico, postavilo mehanično delavnico in formiralo avtopark. Mizarska delavnica je prerasla v sodobni obrat za predelavo lesa. V tem letu je začela obratovati tudi tovarna betonskih strešnikov Trajanka. Koroško gradbeništvo je v začetku leta 1976 doživelo velike organizacijske spremembe. Gradbena podjetja Prevalje, Slovenj Gradec in Dravograd so se združila v Splošno gradbeno podjetje Kograd s sedežem v Dravogradu. Delovno organizacijo SGP Kograd je sestavljalo šest TOZD in DSSS. V začetku leta 1984 je podjetje doživelo nove spremembe in ustanovilo naslednje TOZD: Gradbena operativa Maribor (128 del.), Spremljajoče dejavnosti gradbeništva Dravograd (309 del.), Gradbena operativa Stavbenik Prevalje (303 d.), Gradbena operativa Slovenj Gradec (246 d.), Industrija gradbenih elementov in materiala Otiški Vrh (84 d.) in Projektivni biro Dravograd (48 d.). Tako je maja 1987 bilo v Kogradu zaposlenih 1233 delavcev. Prav v tem času je podjetje doseglo največje uspehe na tržišču. Zaradi tržnih razmer in drugih vzrokov je Kograd v začetku 90. let doživljal krizo in postopoma so se začeli stečajni petih gradbenih podjetij. Preživelo je le podjetje SGP Kograd, IGEM, ki se je 1992 osamosvojilo. Z uspešno zastavljenim razvojnim načrtom je zaposlilo večji del delavcev koroških gradbenih podjetij, ki so šla v stečaj, in ustanovilo gradbeno operativo. Podjetju IGEM se je pridružilo podjetje Spremljajoča dejavnost gradbeništva: le-to je tudi zašlo v težave in je bilo tik pred stečajem. Podjetje IGEM je v začetku 1998 ustanovilo Inženiring, d.o.o., avgusta pa še Prodajni center, d.o.o.

Avstrijsko podjetje Bramac, d.o.o., je imelo obrat izdelave strešnikov v Škocjanu in Šentjanžu od leta 1991; toda letos so proizvodnjo strešnikov prenesli v celoti v Škocjan in IGEM je svoj 7-% lastniški delež prodal matičnemu podjetju. Zdaj

IGEM že išče nove proizvodne programe kot nadomestilo za ukinjeno proizvodnjo. Miha Ločičnik, direktor podjetja IGEM, poudarja, da je bila v preteklosti osnovna dejavnost podjetja SGP KOGRAD, IGEM Dravograd, d.d., "betonska pre-fabrikacija in dejavnosti, ki so služile aktivnosti podjetja (betonarna, železokrivnica, separacija)". IGEM danes izdeluje: betonske jamske modele za premogovnik Velenje, betonske drogovnike za slovensko elektrogospodarstvo, kabelska korita in kanalete za Slovenske železnice, betonske prefabrikate za gradnjo avtocest itd. Njihov načrt je pridobiti konec tega leta standard kakovosti ISO 9000. Podjetje IGEM, d.o.o., je zaposlovalo leta

Stavba podjetja IGEM

1993 63 delavcev, leto pozneje 106, sedaj pa je vseh delavcev 295. "Posebna kvaliteta je, da podjetje vsa leta posluje z dobičkom in ima izoblikovano strategijo razvoja," je s ponosom povedal direktor Miha Ločičnik in dodal: "Trdno smo prepričani, da bo naš razvoj v prihodnosti temeljil na znanju in inovativnosti: zato štipendiramo veliko mladih na vseh stopnjah strokovnega izobraževanja, pomagamo pa tudi delavcem, ki študirajo ob delu."

Meta Zajc, predstavnica IGEM, je na 3. srečanju koroških študentov na Rimskem vrelcu, na katerem so govorili o možnostih zaposlitve v domačem kraju, poudarila: "Potrebovali bomo vse diplomante tehničnega in gradbenega študija, ne glede na stopnjo, torej ljudi, ki se žele vrniti v domače okolje."

V podjetju IGEM ves čas odgovorno skrbijo za varnost pri delu in zdravstveno zaščito.

V okviru sindikalne organizacije negujejo in razvijajo športno-rekreacijske aktivnosti, sodelujejo na številnih občinskih tekmovanjih in športnih igrah gradbincev Slovenije.

Podjetje SGP Kograd, IGEM Dravograd, d.d., je doslej dokazalo veliko razumevanje in naklonjenost za kulturno, športno, šolsko in društveno poustvarjalno delo v občini in zunaj nje.

Podjetje sponzorira državno reprezentantko v smučarskih tekih Natašo Lačen iz Črne, atletinjo Jolando Čeplak iz Velenja, Pihalni orkester ZB Šentjanž Kograd IGEM, Dravogradske oktete Kograd IGEM, nekatere nogometne klube, ki igrajo v 1. in 2. državni ligi, in Odbojgarski klub Fužinar. Prav tako pomagajo pri kulturnih in športnih prireditvah v občini. Delovnemu kolektivu IGEM želimo še veliko nadaljnjih delovnih uspehov!

Jože Potočnik

SPONZOR

Podjetje SGP Kograd, IGEM Dravograd, d.d., je doslej dokazalo veliko razumevanje in naklonjenost za kulturno, športno, šolsko in društveno poustvarjalno delo v občini in zunaj nje.

SGP KOGRAD

IGEM d.d.

886.3

3003468, 31/32

CCBISS

Milan Unkovič, Prerok in piramida,
1995, jedkanica, akvatinta

...vno pedale e vna Rimo qrit: vtz cuiuslibz forme latitu: fit ut vnu pedale e vna
...formis vl' difforis. Et arguit q' no. Priet albu nec nigz
...de forma subali: vt de aia intellectia q' e indirigida reliq' m
...u' no e uifemms difforis: qm latitu: dicit intellioz vl' exteioe: antu: no e uife
...accntal' g'dualis e' nlla e' latitu: g' it. py aien' hac qde erit
...e' vbi: vñ cu' q' forma accntali e' subin' e' indimibile. f. intellect' bñan': vñ cu'
...li. bñ alie' accntis e' idimibile r id est idimibile q' q'libz q'libz
...e' uifofis r difforis g' it. oia tenet q' si p'ntiz e' uifofis r diff
...nū pedale e' vna medietas eēt alba r olia nigra nū. a. non eēt albu nec nigz
...ida reliq' mediet' p' q' sit. a. vnu pedale e' vna p' sit uifofie frigida reliq' mediet'
...tas uifofie calida nū p' p'pofiu. Quarto arguit f. e' aliq' for
...ma g'dual' fubroz in iftati p'duct' g' e' latu: no e' uife
...nec difforis oia tenet r aia p' d' mltus bñb' intellectualib'. Op
...pofiti p' p' antozā d'latitudib' fofay. ¶ In hac qde erit
...d'fcriptōib'. ¶ In hac qde erit d'fcriptōes q'dā cū aliqb' d'fcriptōib'. ¶ In hac qde erit
...z' bñnes octoēs. ¶ In z' patebūt folutōes x ¶ Quāto ad f'm
...Nō q' fōmāz q'dā fit i'ubāles: q'dā accntales. Subāl e' duplex
...f. q'dā d'fctōz q'dā itēa ut fōr bñana. ¶ Z' nō q' fōr fubāl e' i'ubā
...fa pōt d'fiderāi duplīc' p' q'ntū ad e' e' p'ntiū. z' q'ntū ad
...e' it' d'ucez i' mā. ¶ Z' nō q' fōr fubāl itēa pōt d'fiderāi
...eif. p' q'ntū ad e' e' it' d'ucez q' d' e' e' i'nfātāta. z' q'ntū
...ad i'fomatōz d'uerfay p'ntū r mēbz q' i'fomatō fōite ut d'icet
...Rimo qrit: vtz cuiuslibz forme latitu: fit ut vnu pedale e' vna
...formis vl' difforis. Et arguit q' no. Priet albu nec nigz
...de forma subali: vt de aia intellectia q' e indirigida reliq' m
...u' no e uifemms difforis: qm latitu: dicit intellioz vl' exteioe: antu: no e uife
...accntal' g'dualis e' nlla e' latitu: g' it. py aien' hac qde erit
...e' vbi: vñ cu' q' forma accntali e' subin' e' indimibile. f. intellect' bñan': vñ cu'
...li. bñ alie' accntis e' idimibile r id est idimibile q' q'libz q'libz
...e' uifofis r difforis g' it. oia tenet q' si p'ntiz e' uifofis r diff
...nū pedale e' vna medietas eēt alba r olia nigra nū. a. non eēt albu nec nigz
...ida reliq' mediet' p' q' sit. a. vnu pedale e' vna p' sit uifofie frigida reliq' mediet'
...tas uifofie calida nū p' p'pofiu. Quarto arguit f. e' aliq' for
...ma g'dual' fubroz in iftati p'duct' g' e' latu: no e' uife
...nec difforis oia tenet r aia p' d' mltus bñb' intellectualib'. Op
...pofiti p' p' antozā d'latitudib' fofay. ¶ In hac qde erit
...d'fcriptōib'. ¶ In hac qde erit d'fcriptōes q'dā cū aliqb' d'fcriptōib'. ¶ In hac qde erit
...z' bñnes octoēs. ¶ In z' patebūt folutōes x ¶ Quāto ad f'm
...Nō q' fōmāz q'dā fit i'ubāles: q'dā accntales. Subāl e' duplex
...f. q'dā d'fctōz q'dā itēa ut fōr bñana. ¶ Z' nō q' fōr fubāl e' i'ubā
...fa pōt d'fiderāi duplīc' p' q'ntū ad e' e' p'ntiū. z' q'ntū ad
...e' it' d'ucez i' mā. ¶ Z' nō q' fōr fubāl itēa pōt d'fiderāi
...eif. p' q'ntū ad e' e' it' d'ucez q' d' e' e' i'nfātāta. z' q'ntū
...ad i'fomatōz d'uerfay p'ntū r mēbz q' i'fomatō fōite ut d'icet
...Rimo qrit: vtz cuiuslibz forme latitu: fit ut vnu pedale e' vna
...formis vl' difforis. Et arguit q' no. Priet albu nec nigz
...de forma subali: vt de aia intellectia q' e indirigida reliq' m
...u' no e uifemms difforis: qm latitu: dicit intellioz vl' exteioe: antu: no e uife
...accntal' g'dualis e' nlla e' latitu: g' it. py aien' hac qde erit
...e' vbi: vñ cu' q' forma accntali e' subin' e' indimibile. f. intellect' bñan': vñ cu'
...li. bñ alie' accntis e' idimibile r id est idimibile q' q'libz q'libz
...e' uifofis r difforis g' it. oia tenet q' si p'ntiz e' uifofis r diff
...nū pedale e' vna medietas eēt alba r olia nigra nū. a. non eēt albu nec nigz
...ida reliq' mediet' p' q' sit. a. vnu pedale e' vna p' sit uifofie frigida reliq' mediet'
...tas uifofie calida nū p' p'pofiu. Quarto arguit f. e' aliq' for
...ma g'dual' fubroz in iftati p'duct' g' e' latu: no e' uife
...nec difforis oia tenet r aia p' d' mltus bñb' intellectualib'. Op
...pofiti p' p' antozā d'latitudib' fofay. ¶ In hac qde erit
...d'fcriptōib'. ¶ In hac qde erit d'fcriptōes q'dā cū aliqb' d'fcriptōib'. ¶ In hac qde erit
...z' bñnes octoēs. ¶ In z' patebūt folutōes x ¶ Quāto ad f'm
...Nō q' fōmāz q'dā fit i'ubāles: q'dā accntales. Subāl e' duplex
...f. q'dā d'fctōz q'dā itēa ut fōr bñana. ¶ Z' nō q' fōr fubāl e' i'ubā
...fa pōt d'fiderāi duplīc' p' q'ntū ad e' e' p'ntiū. z' q'ntū ad
...e' it' d'ucez i' mā. ¶ Z' nō q' fōr fubāl itēa pōt d'fiderāi
...eif. p' q'ntū ad e' e' it' d'ucez q' d' e' e' i'nfātāta. z' q'ntū
...ad i'fomatōz d'uerfay p'ntū r mēbz q' i'fomatō fōite ut d'icet